

## הישיבה השלושים-ושבע של הכנסת השביעית

יום שני, ג' אדר א' תש"ל (9 פברואר 1970)

ירושלים, הכנסת, שעה 15.00

### א. אזכרה לסגן יושב-ראש הכנסת אריה בן-אליעזר ז"ל

אפשר היה שלא להסכים אתו, לחלוק על דעתו, אבל אי-אפשר היה שלא לכבדו, שלא להעריך את אישיותו. חברי הקרובים יספרו על פרשת חייו לפרטיה, אנחנו נרצה לציין רק קווים בודדים לדמותו. ברקע לדמות מיוחדת זו שני יסודות קובעים: עיר הולדתו ובית-אבא שלו. הוא יליד ירושלים דליטא שהיתה ספוגה כיסופי גאולה, חולמת חלום של ירושלים של מעלה ונאמנה למסורת של דורות רבים בתלמוד תורה ובאהבת ישראל.

הוא היה בן למשפחת עמלים, דבקה במורשת אבות, אשר בתוכם לבנה קיימה את מצוות אמונתה ועלתה ארצה עוד בראשית שנות העשרים, עם העלייה השלישית.

משני מקורות אלה ינק אריה בן-אליעזר וזכרונו לברכה את כוחו הרב, הם אשר חיטלו את אופיו והטביעו חותמם על דרך חייו. מכוח השפעתם ובזכות כשרונותיו וסגולותיו שלו הועמד במרכז המחנה אשר אליו השתייך. בשם המחנה הזה פעל כאשר פעל, במסי-רות נפש, בהקדבה עצמית, והלך ממאסר למאסר, מכלא לגולה, כשהוא חוזר לחוסר, בדרכו שלו, את מלחמות ישראל לעצמאות ולגאולה.

ובדרך זו אל מעלה ההר לא היתה סטייה, לא היה היסוס, ישר-דרך היה, קול לקול, ללא קווים שבורים, כי אחת הדרך שלו, משחר נערותו ועד יומו האחרון, ותמיד בכל נפשו ובכל מאוהו.

פניו היו אל אופקים רחוקים, אל חלומות נועזים, וצפויים היו לו תפקידים ומשימות מרכזיים, אך בעודו בן חמישים ושש, במלוא אגו וללא עת, כרע נפל. וכדברי המשורר: היה איש - וראו: איננו עוד.

עם פטירתו אבד לכנסת אחד מחבריה הדגולים, ומנוף חייו הציבוריים נעקרה דמות מקורית, תוססת, ססגונית ואצילה.

לבנו עם המשפחה ביגונה הכבד. ובהעלותו היום זכרו ניתן ביטוי-מה לאבלה של הכנסת ולתנועה למשפחתו ולחבריו.

ועתה, דברי הספד מפי חברת-הכנסת ריאל-נאור.

#### אסתר ריאל-נאור (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת אבלה. על אריה בן-אליעזר, ידידנו היקר, הדגול, הנמרץ והאהוב, כי איננו, ניתן לומר, שהיה דמות של מדינאי לוחם. היתה בו המזיגה הנפלאה של מחשבה בהירה וחום לב לוחט ברגשותיו; של ניתוח מדיני וראייה מפוכחת עם סערות נפש מתחוללת. היו בו כל הסגולות התרומיות המכשירות אדם להיות ראוי לנהוג באחרים ולהנהיגם, כי את מיטב הדידיונות ואת חומרת הדידיונות דרש, קודם כל, מעצמו.

#### הי"ד ר. ברקת:

חברי הכנסת, אני מתכבד לפתוח את הישיבה. אנו מייחדים את פתיחת הישיבה להעלאת זכרו של חברנו אריה בן-אליעזר, שחלף לעולמו.

(חברי הכנסת מכבדים את זכרו של סגן יושב-ראש הכנסת אריה בן-אליעזר ז"ל בקימה)

אריה בן-אליעזר, וזכרונו לברכה, היה חבר הבית הזה מאז הכנסת הראשונה. הוא שימש סגן ליושב-ראש הכנסת מאז הכנסת השלישית. בתקופת כהונתו נטל חלק פעיל ומפורה בפעולותיה ובדינאיה השונים. אף השתתף בחזית ההיצוגית של המדינה כחבר למשלחת המייעצת של חברי הכנסת, ליד המשלחת הקבועה של ממשלת ישראל באומות המאוחדות. דעתו ועצתו היו לעור רב למשלחת ישראל במושב המיוחד של העצרת שנתכנס מיד לאחר מלחמת ששת הימים ובו נהדפה ההתקפה המדינית על מדינת ישראל.

הוא הביא עמו לכנסת מרוח הסערה שציינה את כל פעילותו הציבורית ואת להט המסירות והנאמנות, שהיה מיוחד לו.

את כל תפקידיו בכנסת מילא ברגש עמוק של אחריות, וכל הליכותיו בה אמרו כבוד. הוא ראה בכנסת, היא בית-המחוקקים לישראל, את הסמל העליון לריבונותנו ולעצמאותנו. ומכאן חרדתו הדבקה לדמותו ולמעמדה בעם ובמדינה.

הוא היה איש פרלמנט מובהק, ותיק ומנוסה, שגון וחרף, בהיר-ראייה וצלול-מחשבה. לוחם אמין למען העקרונות שהיו מקודשים לו. יריב תקיף ועקיב, קנאי לדעותיו ולדרכו. עם זאת ידע לכלכל את מלחמתו מבלי לפגום בכללי הטעם הטוב, מבלי לפגוע בגיעה אישית בכבוד יריביו ומתנגדיו. גם כשהחל, כשביקר, אפילו כשזעם, לא נשמעו דבריו כדברי קינטור וזילול.

למדתי להעריכו, כשהכרתיו יותר מקרוב, בעבודה המשותפת בוועדת החוק והבטחון. אזכור את תרומתו לדינוי הוועדה ולהערכותיה בתקופה הגורלית בחיי המדינה, אז, בימים שלפני מלחמת ששת הימים ואחריה. הייתי קשוב, כשאר חברי הוועדה, לדבריו הבהירים, הנוקבים, מתוך החשבה וכבוד, גם כשלא היתה הסכמה והזדהות עם כל עמדותיו ודעותיו. היו ימים ולילות ארוכים וגדולים ובתוכם יישאר חרות זכרו של אריה בן-אליעזר וזכרונו לברכה.

שמענו את דבריו, דברי פטרוט גדול, החי בכל ישותו חרדת עתידותינו וגורל מאבקנו. היה לו כושר ביטוי וכושר ניתוח, אשר הקנו לדבריו משקל סגולי.

ולהניע את פעילותם של אישים כאלה אף מתוך כתלי הכלא העבים ממדינה נידחת, אי-שם באפריקה.

בדרכים אשר יכולות להלהיב כל דמיון של משורר וסופר גדול הצליח לגרום להשפעה פוליטית בצרפת, אשר חייבה את הוצאתו מגיבוי והחזרתו לאדמת צרפת באניית-מלחמה צרפתית. גם שם לא נה. הוא החל באירגון הנשק למען מלחמת השיחרור, למען הגברת כוחו של הצבא העברי הלוחם.

הוא היה בין מארגני האנייה "אלטלנה". לאחר האסון אשר קרה ל"אלטלנה", מקוצר-רוח ומקוצר-ראות, המשיך בפעולתו ועבר לעבודה פוליטית בהקמת תנועת החירות, בגיבושה, בהנחת היסודות האירגוניים שלה, באירגון מוסדותיה, והתייצב בבחירות לכנסת הראשונה.

מאז הכנסת הראשונה ועד הכנסת השביעית, בהפסקה קצרה שנגרמה עקב מחלתו הקשה, נשא בעול המדינה והפרלמנט. גם כאשר נפל למשכב וחיוו היו בסכנה ממשית לא חדל מלהיות איש לוחם. וכאשר עמדה הכנסת לקבל את ההחלטה על דבר אישור השילומים מגרמניה לא יכול היה לשאת את המחשבה שכנסת ישראל אכן תאשר ותקבל את הדמים הללו מגרמניה. הוא דרש שיביאו אותו לכנסת להשתתף בהצבעה. הוא אמר לנו שלא יסלח לעצמו אם לא יצביע "לא". והוא הובא לכנסת על אלונקה. אלה שהיו אז זוכרים את המראה המרטיט: אדם שוכב, גופו דווח, רוחו בת-חורין, חפשיה, פעילה ופועלת ומקרינה מתוך מבוכה את הזוהר של אמונה באידיאלים.

כאשר חזר לאיתנו במידה סבירה חזר גם לפעילות, הרבה יותר ממה שאפשר היה ומותר היה. כי הוא לא ידע גבולות בכוננותו לשרת את הרעיון הגדול, אשר למענו חי ופעל כל הימים.

הוא היה ממעצבי הכנסת, ממעצבי הפרלמנט העב-רי, הישראלי. הוא תרם תרומה רבה להחדרת המושגים של דמוקרטיה, חופש הדעה, חופש המצפון, החובה לבקר. הוא היה בין אלה שניהלו את ישיבות הכנסת, בהיבחרו להיות סגן יושב-ראש הכנסת, ברוב טקט ובטוב-טעם, במידת הומור ובניצוץ של חן שלא סר מכל מעשיו ומכל דרכיו. גם כאשר היו הישיבות קשות וסוערות, ידע תמיד לנווט את הספינה ולהביאה לחוף מבטחים.

הנושאים שעסק בהם מגוונים היו. כולם סבבו על הציר המרכזי של הבעיות המדיניות והבטחוניות של המדינה. גם כחבר בוועדת החוץ והבטחון, וזמן-מה כחבר בוועדת הכספים, נשא בעיקר דאגותיו ומעייניו בשאלות הבטחון של המדינה, בקשירת קשרים ובבניית גשר בין המדינה לעולם הגדול, עקרונות שהם כיום הזה נחלת הכלל, ושהם מובנים מאליהם, כמו הדדיות ביחסים בין מדינות, אוריינטציה לא-עיוורת, אוריינטציה אשר מסתמכת על הדדיות, על כבוד הדדי ועל שמירה על אינטרסים הדדיים. רבים מן העקרונות שדגל בהם והפעיל אותם נהפכו כיום הזה לאבני-מסד במדיניות שלנו. פעילותו ופעלו למען המדינה, בימים שלפני קום המדינה, בימים שמיד עם הקמתה, ערב מלחמת סיני, ערב מלחמת ששת הימים ובתוך מערכת ששת הימים, ובימים שבאו אחרי כן — עוד רבות ידובר בהם. ועוד רבות יוזכרו לברכה.

נער היה כאשר הצטרף לתנועת בית-ר. בראשית פעלו השתתף בהתנגדות המאורגנת למיפקד האוכלוסין שתוכנן על-ידי השלטון הבריטי; מיפקד, אשר מטרתו היתה לקבוע את היות הישוב היהודי מיעוט בארץ, ועל-פי המיעוט הזה לגזור את הכלים ואת המסגרות שישאירוהו במיעוט. אריה, הנער בן השמונה-עשרה, יצא עם המפגינים נגד המיפקד. הוא קרא לישוב העברי לבלתי התפקד — ועל כן נאסר ונכלא.

שרשרת בתי-הכלא שלו הקיפה את כל מקומות המעצר והמאסר בארץ: יפו, ירושלים, עכו, לטרון, ומזרע שקדמה לה. ואפילו בית-לחם, שלכאורה היה בה רק בית-כלא לנשים, אבל בשבילו נמצא חדר.

לאחר מכן שולח לגולה — לאריתריאה, לסודן, לקניה, למחנות של הלוחמים אשר נכלאו באפריקה, במטרה לשבור את האירגון הצבאי הלאומי, את המחתרת הלוחמת, את לוחמי חירות ישראל, ולשבור את רוח הישוב, לעקור מלבבו נטייה, מחשבה, חלום ותעוזה על מורד.

אריה בן-אליעזר היה בין יוזמי המרד בבריטים, כשם שהיה לאחר מכן, בבוא העת, מזיומיה וממקימה של ממשלת הליכוד הלאומי, של תנועת החירות, של גח"ל בכנסת ובמדינה.

אחת היתה המטרה אשר ניצבה לנגד עיניו: ללחום לחירות עמו ולהקמת מדינתו. למען מטרה זו לא ראה כל מכשולים, לא אישיים ולא אחרים. הוא הטיל את עצמו לתוך מערכות המלחמה בכל להט גפשו ושימש דוגמה לכל אלה אשר עבדו עמו ואשר נתקלו בו.

בשנות מלחמת-העולם השנייה היה בשליחות; תחילה באירופה, ועם פרוץ המלחמה עבר לארצות-הברית, שם התייצב בראש התנועה המדינית, הציבורית, אשר נשאה מדי פעם בפעם שמות משמות שונים והתארגנויות מהתארגנויות שונות, ואחת מטרתה — לקרב את שעת הקמת מדינת היהודים. ואם היה זה ה"וועד למען שיחרור לאומי", או הוועד העליון להצלת יהודי אירופה, או כל מסגרת אחרת, אחת היתה המטרה — להכין רזע למלחמה וללחום למען תמחר המדינה היהודית לקום, למען יוכלו בעוד מועד להניצל פליטי שואה, פליטי חרב, שרידי עם.

כאשר חזר לארץ ישראל, לפני תום מלחמת-העולם השנייה — היה זה בסוף 1943 —, המשיך את פעילותו במפקדה של האירגון הצבאי הלאומי. זמן קצר לאחר מכן נאסר ונשלח למחנות הגולים. גם שם לא שקט על שמריו. הוא ידע כי תפקידו של חייל ללחום גם כשהוא בשבי, והוא היה בין אלה שתיכננו את הבריחות הגדולות ואף השתתף בהן.

בהיותו נציג המחנה כלפי השלטונות ידע תמיד לבטא את דרישותיו, את תביעותיו לזכויות ולחופש בכל הדרת הכבוד. כך גם בקחתו חלק בבריחה, בתכנית נועות ומסובכת, מן המחנה לאסמרה, בירת אריתריאה, משם לאדיס-אבבה, בירת חשב, ומשם לגיבוי, שם נעצר ונכלא מחדש, לפי תביעת השלטונות הבריטיים, על-ידי השלטונות צרפת.

אולם גם בשבתו בכלא זרים, על אדמת נכר, לא חדל מלחתור וללחום. הוא ידע לקשור קשרים מדיניים עם אישים רבים בעולם — בארצות-הברית ובצרפת —

— אוכרה לסגן יושב-ראש הכנסת אריה בן-אליעזר ז"ל (ריזאל-נאור, ברקת); מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת (ברקת, ליאור); שאלות ותשובות (ברקת, יעקבי, לנדאו) —

רבים ושונים: יופי חיזוני, גאווה, דרד-ארץ, נאמנות, הגיונות, כבוד לזולת. אולם, תרגומו המלא של המושג בשפת חיי יום-יום מוכרח להיות הבית-ידי עצמו. כזה היה רענו אחינו אריה בן-אליעזר.

**הי"ר ו. ברקת:**

חברי הכנסת, נפסיק את הישיבה, ונחדשה בשעה ארבע היום.

אישים דגולים וגדולים במדינאות, בעתונות, בין אנשי הרוח — בארצות-הברית, בצרפת ובאנגליה — היו בין ידידיו המסורים ביותר, המוכנים להקשיב לו ארוכות ולהאזין לניתוחיו. כי הוא ידע לשאת אש, להצית.

נראה לי שחשגולה העיקרית שהיתה בו היא מידת ההדר, כפי שהגדיר זאב ז'בוטינסקי את מהות ההדר הבית-ידי: "הדר" מלה עברית היא שאינה ניתנת כמעט לתרגום לשפות אחרות. היא כוללת בתוכה מושגים

(הישיבה הופסקה בשעה 15.22 וחודשה בשעה 16.00)

## ב. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

מס' 5 (תיקון), תש"ל-1970; 3. חוק היטל בטחון (תיקון והארכת תקופת ההיטל), תש"ל-1970.

לקריאה שנייה ושלישית הונח: חוק לתיקון פקודת העבריים הצעירים, תש"ל-1970 — שחזר מן הוועדה המשותפת של ועדת השירותים הציבוריים וועדת החוקה, חוק ומשפט.

כן הונחו על שולחן הכנסת: החלטות שנתקבלו בוועידה הבין-פרלמנטרית ה-57 בניו-דלהי, 30 באוקטובר — 7 בנובמבר 1969.

**הי"ר ו. ברקת:**

חברי הכנסת, אנו מחדשים את הישיבה. נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

**מוזכר הכנסת ה. ליאור:**

ברשות יושב-ראש הכנסת, הנני מתכבד להודיע כי הונחו היום על שולחן הכנסת לקריאה ראשונה, מטעם הממשלה: 1. חוק מועצת הפירות (ייצור ושיווק), תש"ל-1970; 2. חוק נוס רכוש וקרן פיצויים (תיקון

## ג. שאלות ותשובות

**הי"ר ו. ברקת:**

אנו עוברים לסעיף א' של סדר-היום: שאלות ותשובות. אבקש את שר הפיתוח לעלות לדוכן ולהשיב על שאלות של חברי הכנסת.

1. **פרטים על חברת "כימיקלים לישראל בע"מ"**

**חבר-הכנסת ג. יעקבי שאל את שר הפיתוח ביום כ"ח בטבת תש"ל (6 בינואר 1970):**

למי שלוש שנים בקירוב הוקמה החברה "כימיקלים לישראל בע"מ", אשר נועדה לכלול במסגרת-גג את החברות דלקמן: "ים המלח", "כימיקלים ופוספטים", "פוספטים הנגב", "התשלובת הכימית בערד", "תעשיות כימיות", "חרסית וחול זך", "בתי-הזיקוק והמפעלים הפטרוכימיים".

לפי מה שידוע, לא מומשה הכוונה העיקרית שהונחה ביסוד הקמת החברה.

אי לכך, הנני מתכבד לשאול:

א. מדוע לא בוצעה עד כה ההחלטה המקורית בנושא זה?

ב. מה היה סכום הוצאותיה של החברה מאז ייסודה, על-פי סעיפיה העיקריים?

ג. האם יש בכוונת הממשלה להגשים את החלטתה המקורית בנושא זה?

**שר-הפיתוח ת. לנדאו:**

א. מטרת הקמתה של חברת כימיקלים לישראל בע"מ היתה לאגד תחת קורת-גג אחת את התעשייה הכימית הכבדה בישראל, האורגנית והאנאורגנית כאחת, למען הניצול היעיל והמריבי של כל אוצרות הטבע הכימיים הנמצאים בארץ, להכין בשבילה תכנית פיתוח כוללת, טכנולוגית וכלכלית, וכן חקר שווקים מתאים. בדרך לביצוע ההחלטה על הפעלתה של החברה נעשו

עד עתה הפעולות הבאות: (1) בשנת 1968 הוקמה החטיבה האנאורגנית כחטיבה מיוחדת, הכוללת בתוכה את מפעלי ים המלח, כימיקלים ופוספטים צפון ודרום, חברת הכרום, חברת תשלובת ערד (בהקמה) וחברת הפריקלס (בייסוד). החטיבה האורגנית פעלה אף קודם כגוף אחיד. (2) החברה הכינה תכנית פיתוח לכלל התעשייה הכימית בישראל, האורגנית והאנאורגנית כאחת, שהוגשה לממשלה בסתיו 1969. תכנית זו נמצאת עתה בבדיקה של ועדה בין-משרדית, העורכת בה בדיקה משולשת: את התהליכים הטכנולוגיים המוצעים בתכנית, את בעיות השיווק ואת בעיית כדאיותם הכלכלית של המפעלים, המוצעים בתכנית. דין-וחשבון הוועדה הבין-משרדית עומד להימסר ליד בשבועות הקרובים. עם התקבל דין-וחשבון הוועדה ידון המשרד במסקנות שיש להסיק לגבי הפעלתה של חברת כימיקלים לישראל ויציע את מסקנותיו לממשלה.

ב. מאז היווסדה, באוקטובר 1967, הוציאה החברה סך 724,000 ל"י לרכישת משרד, ריהוט וציוד, וערכם כיום עולה בהרבה על הסכום שהושקע בהם; סך 760,000 ל"י הוציאה החברה למס בולים לממשלה בקשר לרי-שומה; 100,000 ל"י שולמו לעורך-דין כשכר טרחה תמורת הכנת תקנות ההתארגנות ורישום החברה; ועוד 100,000 ל"י שולמו לעורך-הדין בעד ייעוץ משפטי במשך שלוש שנים; סכום נוסף של 1,500,000 ל"י בקירוב הוציאה החברה במשך שלוש שנות קיומה, מזה הושקע סך 700,000 ל"י בחקר שווקים ובהערכות הנד-סיות של כדאיות פרויקטים. חקר מסוג זה נעשה לראשונה בארץ. יתרת הסכום הוצאה על שכר עבודה והוצאות אחרות, הקשורות בהפעלת החברה.

ג. כפי שהסברתי לעיל, יובא הנושא להחלטת הממשלה, לאחר קבלת דין-וחשבון הבדיקה של הוועדה הבין-משרדית שמונתה למטרה זו.

## 3. הפסדים של חברת ים המלח

חבר-הכנסת א. ורדיגר שאל את שר הפיתוח ביום ח' בשבט תש"ל (15 בינואר 1970):

לאור הידיעות על הפסדי חברת "ים המלח", אודה

לכבוד השר אם ישיבני:

1. מה היו ההפסדים בשנת 1969?
2. מהי תחזית הרווח או ההפסד לשנת 1970?
3. אלו צעדים מתכוון משרד הפיתוח לנקוט לשיפור מצבה של החברה?

שר-הפיתוח ת. לנדאו:

1. לפי הדיווח השוטף והמאזן החצי-שנתי צפוי הפסד לשנת הכספים 1969/70 בסך 10 מיליון לירות בקירוב. הפסד זה נגרם בגלל מחירי דמפינג של חברת קנדיה, אשר הציעה לשוק העולמי אשלג במחירים הגורמים גם לה הפסדים.

2. עד כמה שניתן לחוות כיום את תוצאות הפעילות בשנת הכספים 1970/71, בה יגיע המפעל כנראה ליצור של מיליון טון לשנה, במקום 600,000 טון המיוצרים בו עתה, ואם תתאמתנה התחזיות, הסבירות למדי, בדבר עליית מחירי האשלג בשוק הבין-לאומי, עשויה החברה באותה שנה לצאת מתקופת ההפסדים.

3. בעיית רווחיותה של החברה תלויה, ראשית כל, במחיר האשלג בשוק הבין-לאומי, ולמשרד הפיתוח אין השפעה על מחיר זה. במידה שהדבר תלוי במשרד הפיתוח ייבדקו באורח יסודי ומתמיד תהליכי הייצור והניהול, ויושם הדגש במחקר המדעי ובפיתוח הטכנולוגי לשם שיפור התהליכים ופיתוח מוצרים חדשים. הקמת מינהל המחקר הסביבתי במשרד התרום, בלא ספק, לגיבוש תכניות לטווח קצר ולטווח ארוך גם יחד.

## 4. הפסדים של חברת "חרסית וחול זך"

חבר-הכנסת א. ורדיגר שאל את שר הפיתוח ביום ח' בשבט תש"ל (27 בינואר 1970):

ועדה ציבורית שבדקה את הקמת מיתקן הקלייה במפעל "חרסית וחול זך" קבעה במסקנותיה כי המיתקן הוקם על סמך סקר מיושן ועלה פי שניים מן האומדן הראשוני.

אודה לכבוד השר אם ישיבני:

1. האם קיבל השר מסקנות ועדה זו?
2. אם כן — מי יכסה את ההפרש שנוצר במחיר המיתקן?
3. האם מוכן כבוד השר לבדוק אם היתה רשלנות של אנשים מסוימים במפעל, ואם ימצא כי אכן היתה — לנקוט אמצעים מתאימים נגדם?

4. אם לא — מדוע?

שר-הפיתוח ת. לנדאו:

1. כן.
2. לא אוכל לומר במקרה זה כי "הקדוש ברוך הוא ישלם הפסדים". טרם ידוע מה יהא שיעור ההפסד, כי טרם ידוע באיזה מחיר תימכר החברה. ההפרש, במקרה כזה, יכוסה, כרגיל במקרים אלה, על-ידי המדינה.

## 2. פעילותה והוצאותיה של חברת "כימיקלים לישראל בע"מ"

חבר-הכנסת ש. לורנץ שאל את שר הפיתוח ביום כ"ח בטבת תש"ל (6 בינואר 1970):

בעתון "הארץ" מיום י"ז בטבת נתפרסם מאמר על כשלונה של חברת כימיקלים לישראל בע"מ, שהוקמה כדי לאחד את הנהלותיהן של החברות הממשלתיות השונות בשטח הכימיקלים.

הגני מבקש לדעת:

1. האם נכון שבמשך שנה וחצי מאז ייסוד החברה לא היתה כל פעילות מסחרית מצד החברה?
2. האם נכון שהוצאותיה של החברה הגיעו ל-3 מיליון לירות במשך התקופה הקצרה הנ"ל, והכנסותיה לאפס?

3. האם נכון שהחברה שילמה לעורך-דין 200,000 לירות, מזה 100,000 לירות בעד רישום החברה ו-50,000 לירות תמורת ייעוץ משפטי לשנה?

4. במקרה שהתשובה לסעיף 3 חיובית — האם מוצדקים התשלומים הנ"ל, ובמיוחד ייעוץ משפטי תמורת 50,000 לירות לשנה, לחברה שאינה פעילה כלל?

5. האם נכון ש-466,000 לירות הוצאו על מחקרים, ואם כן — האם מוצדקות טענותיהם של בעלי המפעלים העוסקים בשטחי מחקר אלה, שהוצאות אלה היו מיותרות?

6. האם נכון שעשרים חדריה של החברה עומדים ריקים בלי עובדים?

7. מה הן סמכויותיה של החברה?

8. האם לאחר כל הנ"ל יש הצדקה להמשכת קיומה של החברה?

שר-הפיתוח ת. לנדאו:

1. החברה לא הוקמה לצורך פעילות מסחרית אלא עסקה בתכנית פיתוח לתעשייה הכימית הכבדה.

2. נכון.

3. נכון.

4. אינני בא לחרוץ משפט על תשלומים, שנעשו בתקופה שלא הייתי אחראי לפעולות המשרד. אשר לשנת התקציב 1970/71, אשקול את העניין מחדש.

5. הוצא סכום של 700,000 ל"י בקירוב על מחקרים, והוצאה זאת לא היתה מיותרת, כי זו הפעם הראשונה שנעשה חקר שוק יסודי ורחב לגבי מוצרים כימיים בהווה ולגבי הפוטנציאל שלהם בעתיד.

6. לא.

7. לשמש כנציגת המדינה במפעלים הכימיים שבבעלותה, במגמה להביא לידי ריכוז ותיאום של פעילות המפעלים בענף ולידי פיתוח משולב שלו.

8. ראה התשובה שהשיבתי לפני דקות מספר על השאלה ג' בשאלתה של חבר-הכנסת יעקבי באותו הנושא.

— שאלות ותשובות (לנדא, ברקת, ורדיגר); חוק השבות (תיקון מס' 2) (ברקת, י. ש. שפירא) —

#### ה"ד ר. ברקת:

שאלה נוספת לחברי הכנסת ורדיגר.

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):

אדוני השר, ודאי יש הפסד. בכמה מערכים את הפסד כספי המדינה?

שר-המיתוח ת. לנדא:

בסביבות 12 מיליון לירות.

3-4. הגורמים, אשר בגללם נגרם ההפסד, נקבעו בדיווחי חשבון הוועדה. המעשים שהביאו להפסד נעשו בשנים 1962-1963. הדיווחי חשבון קבע: "הוועדה רואה כמשגה את החלטת החברה לגשת מיד להקמת מיתקן ההשבחה עצמו ולפסוח על הקמת המיתקן החצי-חרושי. הוועדה רואה בכך אחד הליקויים העיקריים בהקמת המפעל".

האחראים הישירים להחלטות שגרמו להפסדים פוטרו מתפקידיהם.

### ד. חוק השבות (תיקון מס' 2), תש"ל-1970 \*

(קריאה ראשונה)

#### ה"ד ר. ברקת:

הכנסת ונעבור לסעיף ב' בסדר-היום: חוק השבות (תיקון מס' 2), תש"ל-1970, קריאה ראשונה. דשות הדבור לשך המשפטים.

#### שר-המשפטים י. ש. שפירא:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הצעת החוק שהנני מביא היום לפני הבית באה כתוצאה מפסק-הדין של בית-הדין הגבוה לצדק בעניין בנימין שליט. באותו פסק-דין קבע בית-המשפט העליון, שאין פקיד מרשם האוכלוסין רשאי לנהוג לפי הנחיות של שר הפנים שהיו בתוקף החל מיום 10 בינואר 1960.

ההנחיות היו, כי "לעניין יישוב פרטי דת ולאום במרשם האוכלוסין יירשם כיהודי: (א) מי שנולד לאם יהודיה ואינו בן דת אחרת; או — (ב) מי שנתגייר כהלכה".

ההיסטוריה של הנושא אינה מתחילה בינואר 1960. קדמה לדבר סערה גדולה בחיי המדינה, אשר את הדיה אנו שומעים עד היום.

בראשית ימי המדינה, באוגוסט 1948, נקבעו תקנות שעת חירום בדבר מרשם התושבים ובהן נקבע, שכל נפקד יישאל ויענה בדבר לאומו ודתו. לכאורה היה זה דבר פשוט: המדינה קמה כמדינת היהודים, מתוך הכרה עמוקה בקיומו של הלאום היהודי המפוזר בארבע כנפות הארץ. מגילת העצמאות מכריזה על ריכוזו של כל העם היהודי סביב מדינת היהודים ותובעת את עליית היהודים אליה והשתרשותם בה.

אך טבעי היה איפוא הדבר, שבמרשם התושבים תיקבע ותיענה השאלה בדבר הלאום של הנרשם. עיון ב"דברי מועצת המדינה הזמנית" מראה, כי לא נמצא אפילו חבר אחד שיערער על חוראה זו; לבד מקריאות-ביניים, שאולי אפשר לראות בה משהו מעין עירעור. אבל לא ידוע מי קרא אותה קריאות-ביניים. הפרוטוקול אינו מגלה זאת.

חברי מועצת המדינה הזמנית לא העלו כנראה על דעתם, שהמונח "לאום" עלול אי-פעם להוות בעיה משפטית מסובכת. כנראה לא נתנו דעתם על מכלול הבעיות הכרוכות בנישואי-תערוכת.

רבנות הן הבעיות בחיי העם היהודי לתפוצותיו. ובדורנו הבעיה החמורה ביותר היא — בעיית נישואי-

התערוכת בגלויות השונות. זוהי תופעה העלולה לבלות את העם היהודי ב"מיתת נשיקה". והבעיה הגיחה את אט לתוך הארץ. באו זוגות מעורבים, עם ילדים או בלעדיהם. אלה שנתגיירו לא היוו בעיה כלל, אם כי הליכי הגיור היו ועודם קשים. לא זו בלבד שהיהודים אינם מבחינים בין יהודי לפי מוצאו ובין יהודי על-פי גיור, אלא יתירה מזו — עובדת היות מדינת ישראל כור-היתוך לציבורים בעלי תרבויות שונות ונימוסים שונים סייעה בידי המתגיירים להיקלט בתוך החברה. בדם לא כולם התגיירו, ולא כולם גיירו את ילדיהם; מי מתוך הכרה, ומי מחמת הקשיים המיוחדים של הליכי הגיור לעומת הליכי המעבר מדת לדת בעולם הנוצרי והמוסלמי.

המשרד הממשלתי, אשר בו נתרכו מרבית בעיות אלו, היה משרד הפנים. משרד הפנים ממנה כידוע על ביצוע חוק השבות, חוק האזרחות וחוק מרשם האוכלוסין.

במשך התקופה שקדמה לכניסתו של המנוח בר-יהודה זכרנו לברכה לתפקיד שר הפנים, ב-2 בנובמבר 1955, היו הנוהלים משתנים והולכים מעניין לעניין, ומשר פנים לשר פנים. אך אי-הבהירות נמשכה זמן ניכר, ואף בתקופת כהונתו של המנוח בר-יהודה. עד שב-10 במארס 1958 — כשנתיים וחצי לאחר כניסתו לתפקידו — קבע המנוח בר-יהודה הנחיה ברורה בו הלשון: "אדם המצהיר בתום-לב שהוא יהודי, יירשם כיהודי, ולא תדרש ראייה נוספת". הנחיות אלו עוררו מחלוקת בציבור. ובין הטענות נגד הנחיה זו נטען, שלפיה יירשם כיהודי אפילו משומד. בעקבות זאת החליטה הממשלה לתקן את ההנחיות. וביום 22 ביוני 1968 נקבע: "אדם המצהיר בתום-לב כי הוא יהודי ואינו בן דת אחרת, יירשם כיהודי". באותה הזדמנות החליטה הממשלה, נגד קולותיהם של השרים הדתיים, שאם האב והאם מצהירים כי ילדם הוא יהודי, יירשם הילד כיהודי. ביום 1 ביולי 1958 פרשו שרי המפד"ל מן הממשלה.

המעין בעתונות של אותו זמן רואה בעליל שה-משבר לא היה דבר של מה בכך, אשר ניתן לחסלו בטכ-סיס מן הטכסיסים או באיוו קונצסיה, כי אם משבר עמוק על דברים שבעקרון. הממשלה לא שקטה על שמריה, אלא חיפשה מוצא לחיסול המחלוקת.

ביום 15 ביולי 1958 קיבלה הממשלה החלטה בו הלשון: "מחליטים למנות ועדה של שלושה (ראש הממשלה, שר המשפטים ושר הפנים) לבחון הנחיות הרישום

מני הדברים מן הקצה אל הקצה. ואכן, אחרי הבחירות לכנסת הרביעית הוקמה ב-16 בדצמבר 1959 ממשלה חדשה בראשותו של חבר-הכנסת דוד בן-גוריון, ובה נתמנה חבר-הכנסת חיים משה שפירא להיות שר הפנים, ובתפקיד זה הוא מכהן עד עצם היום הזה. בממשלה זו שותפה גם מפלגתו של בן-יהודה ז"ל, אחדות העבודה—פועלי ציון. כניסתו של השר שפירא לתפקיד שר הפנים, אחרי המחלוקת הקשה, שימשה אינדיקציה מספקת בדבר ההנחיות שהוא עומד לתת. ראש הממשלה דאז, דוד בן-גוריון, כתב לשר הפנים ביום 4 בינואר 1960, כשלושה שבועות אחרי קום הממשלה, מה שכבר הודיע קודם לכן בכנסת, כי הנחיותיו של השר בן-יהודה בטלות. ואכן, כעבור שבוע, ביום 10 בינואר 1960, קבע שר הפנים את ההנחיות האומרות כי לעניין רישום פרטי דת ולאום יירשם כיהודי — (א) מי שגולד לאם יהודיה ואינו בן דת אחרת; או (ב) מי שנתגייר כהלכה.

ההנחיות האלה התייחסו כמובן גם לחוק השבות, גם לחוק האזרחות וגם לחוק מרשם האוכלוסין. ההנחיות נתקיימו והופעלו כל הזמן, מאז כתיבתן ועד יום מתן פסק-הדין בעניין שלט.

ההנחיות האלה נכתבו ברוח השקפתם המשותפת של בני הרוב המכריע של חכמי ישראל. ואם ישאל השואל כיצד קרה הדבר שעדה כה רבגונית של שלושים ושבעה חכמי ישראל התאחדה, למרות כל הבדלי הדעות והבדלי המסורות והבדלי המקום שביניהם, למסקנה אחת, הרי אין להסביר זאת אלא בעובדה ההיסטורית של מקומו של המשפט העברי בחיי העם היהודי לדורותיו ולתולדותיו.

במשפט שהתנהל בכיתת המשפט העליון בתחילת שנות החמישים בתעוררה השאלה בדבר מקומו של המשפט העברי במסגרת המשפט של מדינת ישראל. נשיא בית-המשפט העליון דהיום, השופט אגרנט, נתן את פסק-הדין העיקרי של בית-המשפט. לא אקרא את כל פסק-הדין, מפני שהיושב-ראש דאי רוצה שאשאר זמן גם למתווכחים, אבל אקרא שני קטעים ממנו:

"בימים אלה כמעט למוות להסביר — מה שצריך להיות גלוי עתה לעיני כל — כי היהודים, גם לאחר שהוגלו מארצם, מעולם לא הפכו להיות, בעיני עצמם, כת דתית, ומעולם לא חדלו להיות, לפי תפיסתם הם, אומה אשר מקומה בין שאר אומות העולם; אשר העדרה מארצם, לה המשיכו בניה לשמור אמונים, הוא זמני, ואשר נשאה עמה, בכל תפוצותיה ובכל תקופות גלותה, את נכסי צאן הברזל של תרבותה — את קנניינים הלאומיים שלה, והמשפט העברי בכלל קנניינים אלה. אמנם במשך הזמן הארוך, בו נאלצו היהודים בארצות פזורים להסתגר מאחורי חומת הגיטו, לבש המשפט העברי יותר ויותר צורה דתית מובהקת. ואולם הוא לא פסק. אי-פעם, בשל כך, לשמש חוקם הלאומי של היהודים גם אחרי שנפרצה אותה חומה והם יצאו לעולם הרחב; ודין זה חל גם לגבי אלה היהודים אשר — לאחר שטעמו טעם "ההשכלה" ואף רכשו זכויות אזרחיות ומדיניות במדינות רבות בהן יישבו — התחילו לראות כמה מדיניו של המשפט האמור, ואולי אף רבים מהם, כורים לרוחם."

"...כאמור, איני מייחס חשיבות יתרה — מבחינת הבעיה המעסיקה אותנו כאן — לשאלת מידת תחולתו

לילדי נישואי תערובת שהוריהם רוצים לרשום ליהודים. הוועדה תשמע חוות-דעת חכמי ישראל בארץ ובחוץ-לארץ ותנסה הוראות רישום שיתאימו למסורת המקובלת בכל חוגי היהדות, האדוקים והחפשיים לכל זרמיהם, ולתנאים המיוחדים של ישראל כמדינה יהודית ריבונית שמובטח בה חופש מצפון ודת וכמרכז לקיבוץ גלויות. עד אשר תסיים הוועדה את עבודתה, ייקבע אופן הרישום לילדים מנישואי תערובת על-פי החלטת הוועדה."

במלים אחרות — מ'15 ביולי 1958 ואילך, כל מקרה צריך היה לבוא לדיון ולהחלטה בוועדת שלושת השרים — ראש הממשלה דאז, חבר-הכנסת דוד בן-גוריון, שר המשפטים דאז, מר רוזן, ושר הפנים דאז המנוח ישראל בן-יהודה ז"ל.

חמישה ימים לאחר מכן, ביום 20 ביולי 1958, החליטה ועדת השרים בזה הלשון: "א) פקדי הרישום המקומי לא ירשמו על דעת עצמם ילדים מנישואי תערובת, וכל רישום כזה יובא לוועדת השלושה. ב) כל ההוראות שניתנו בדיון זה מאז קום המדינה — בטלות."

הנה כי כן היו קיימות הנחיות בן-יהודה ז"ל, על השינויים שבהן, ארבעה חודשים וימים מספר בלבד.

כאמור, נכתבו ב'21 ביולי 1958 כל ההוראות — והוראות בן-יהודה ז"ל בכלל זה — שניתנו מאז קום המדינה. יתירה מזו, ב'2 בדצמבר 1958 הודיע המנוח בן-יהודה בכנסת, שהנחיותיו בטלות; וביום 3 בדצמבר 1958 הודיע ראש הממשלה דאז, מר דוד בן-גוריון, בוויכוח על צירוף הרב טולידנו לממשלה, כי הנחיות השר בן-יהודה בטלות.

בימים אלה נשמעה פה ושם הטענה שהנחיות בן-יהודה ז"ל עודן בתוקף. הטוען כך אינו יודע את העובדות או שידוע את האמת ומתכוון למרד בה.

ועדת השרים החליטה מיד לעשות משאל אצל חכמי ישראל מכל הזרמים, ובינתיים החליטה לבטל את כל ההנחיות שהיו קיימות מאז קום המדינה בעניין נישואי תערובת.

אינני יודע כיצד נבחרו חכמי ישראל הנשאלים. המעין בספר המכיל את השאלה כפי שנוסחה על-ידי ראש הממשלה דאז, חבר-הכנסת דוד בן-גוריון, ובתשרי בות, נוכח בשלושה דברים: (א) ראש הממשלה ציין במכתב הפניה שלו שאין להעלות על הדעת הצעה של מחיקת הפרט "לאום"; (ב) בין חכמי ישראל המשיבים היו אורתודוקסים, קונסרבטיבים ורפורמים לסוגיהם ויהודים אחרים שקשה לייחס אותם לקבוצה מן הקבוצות האמורות, מהם הנמצאים בישראל ומהם היושבים בגולה, דתיים וחפשיים, רבנים, אנשי רוח וסופרים, בני עדות שונות; (ג) נתקבלו 45 תשובות, מהן 37 השיבו באופן חד-משמעי שאין להפריד בין המשמעות הדתית למשמעות הלאומית של המינוח "יהודי". משמנות המשיבים האחרים טענו שניים שבדורנו אין אפשרות לעשות את ההפרדה. שלושה משיבים נתנו תשובות בלתי-ברורות. עד כמה שנדמן לי להתעמק, לקרוא בהן ולחפש, כפי שאומרים, מהי "השורה התחתונה" — היא איננה. שלושה חיוו את דעתם בעד הפרדה בין המובן הדתי והלאומי של המושג "יהודי".

כל אחד מן המשיבים התנבא, כמובן, בלשונו, אבל זה היה התוכן.

אין ספק שתוצאות המשאל סללו את הדרך לשינוי

והאם דורשת לרשום את הילדים כבדתיים או כסקוטים. מה צריך הפקיד לעשות? חוק שיווי זכויות האשה, תשי"א, קובע שהאם והאב כאחד הם האפוטרופסים הטבעיים של ילדיהם הקטינים, וכבר פסק בית-המשפט העליון שהמלה "כאחד", כלומר שהם כאחד אפוטרופ-סים, פירושה שניהם יחד. לפי פירוש זה נמצאה אשה אשמה בחטיפת בתה הקטנה מפני שנסעה לחוץ-לארץ עם בתה שלא בהסכמת בעלה.

מה, איפוא, יכול וצריך לעשות פקיד מרשם כשהוא נתקל בהוראות סותרות של האב והאם לילדים מנישואי תערובת?

יתירה מזו, לפי החוק כפי שפורש יכול היה מר שליט לרשום את הילד כיהודי ואת הילדה כסקוטית או להיפך, או ללא לאום. אכן, קשה לתאר את מספר התסבוכות שיכולות להיות במשפחה של נישואי תערובת, כשהיא מרובת-ילדים וכשאינן שלום-בית שורר בין בני הזוג.

בית-המשפט העליון עשה ניסיון למנוע את קיומו של משפט שליט. במהלך המשפט ביקש נשיא בית-המשפט העליון, על דעת כל תשעת השופטים שישבו בדיון, מן היועץ המשפטי לממשלה, להציע לממשלה שהיא — הממשלה — תציע לכנסת הצעת חוק, שלפיה יתבטל פריט הלאום במרשם האוכלוסין. הממשלה לא קיבלה הצעה זו והודיעה על החלטתה לבית-המשפט באמצעות היועץ המשפטי לממשלה. אין זה סוד שבעצם הימים האלה, כאשר היו דיונים בממשלה, בסיעות הכנסת, בעתונות ובציבור, הועלתה מחדש ההצעה לבטל את פריט הלאום במרשם התושבים. הממשלה דחתה שוב את ההצעה. לא אבוא לפרט את כל הנימוקים של ההתנגדות למחיקה. שני נימוקים סיפק חבר-הכנסת דוד בן-גוריון. במכתבו לחכמי ישראל באוקטובר 1958 כתב: "שמעון מדי פעם בפעם הצעות לבטל מרשם זה או לבטל את הרישום של 'דת' או 'לאום' באותו מרשם, אבל שיקולים בטחוניים ואחרים מנעו אותנו עד כה, וימנעו אותנו בעתיד הקרוב, מקבל הצעות אלה. לאור מצבנו המיוחד, כשאין אפשרות מעשית לפקח פיקוח של קטע ושל ממש על כל גבולות המדינה בפני אנשים המסתננים אל המדינה מה הארצות השכנות האויבות לנו והמהווים מקור סכנה חמורה ובלתי-פוסקת לשלום המדינה ותושביה, מן ההכרח הוא שתושב חוקי בישראל יוכל בכל עת לזהות את עצמו על-ידי תעודה שניתנה לו מטעם רשות מוסמכת". ואם נימוק זה היה בעל משקל ב-27 באוקטובר 1958, כאשר כתב חבר-הכנסת בן-גוריון את מכתבו לחכמי ישראל, הרי תקפו גדול פי כמה עתה, בפברואר 1970.

נימוק אחר לחלוטין נגד המחיקה נתן חבר-הכנסת דוד בן-גוריון במאמרו שנתפרסם ב"מעריב" ב-6 בפברואר 1970 באמרו: "ההצעה למחוק ממרשם האוכלוסין את הלאום מתאימה אולי לתפיסה של 'הכנענים', אם יש עוד כאלה, אבל לא לאזרח יהודי של מדינת ישראל. העם היהודי בישראל הוא חלק לעת עתה (ועוד הרבה הרבה זמן אם לא לעולם ועד, יישאר חלק) של העם היהודי, ומחיקת הלאום מתעודה של יהודי בארץ ישראל היא התחלת המחיקה של היותו חלק של העם היהודי". עד כאן דברי חבר-הכנסת בן-גוריון.

מראשית התנועה הציונית ועוד לפני התנהל ייכוז דורות אם יהודים הם עם, לאום או סתם קבוצה

של המשפט העברי כחלק מהמשפט המוניציפלי של מדינות זרות, על תושבין היהודים. איני עושה כן, הואיל ובו ברגע שאנו מודים, כפי שאנו חייבים להודות, בהמשך קיומם של היהודים, בכל הדורות ובכל ארצות פזורים, כאומה נפרדת, שוב עלינו לבחון את אופיו של המשפט העברי על-פי יחסה ההיסטורי של האומה היהודית אל משפט זה, ואוי בעל כרחנו נסיק כי אכן התייחסה האומה היהודית אל המשפט העברי, בכל תקופותיה ובכל תמוצותיה, כאל קניינה המיוחד, כחלק מנכסי צאן ברזל של תרבותה. פירושו של דבר, חוק זה שימש בעבר חוקם הלאומי של היהודים, ואף היום נושא הוא אופי לאומי זה לגבי היהודים באשר הם שם. אם מסקנה זו, שיסודה בגישה ההיסטורית הנוכרת, נכונה היא, הרי נוכל עתה להשתחרר בנקל מאותה השקפה מלאכותית — וכבר עמדנו עליה — הכופה ציות לחוק "דתי" על אנשים שאינם רואים עצמם כדתיים כלל וכלל". עד כאן דברי נשיא בית המשפט העליון.

פסק-הדין בעניין שליט קבע ברוב דעות שיש לרשום את ילדיו הקטנים של שליט כיהודים לפי הצהרת האב, למרות העובדה שהוא איננו יהודי, לא התאזרחה בישראל, והילדים לא נתגייסו. פסק-דין זה בא לשנות את סדרי הרישום שהיו קיימים מאז 10 בינואר 1960.

פסק-הדין כידוע ניתן ברוב של חמישה נגד ארבעה, אבל בתוך הרוב היה שופט אחד שפסק שהילדים הם יהודים ואילו ארבעת השופטים האחרים של הרוב ביססו את חוות-הדעת שלהם על העקרון שפקיד מרשם התושבים צריך לרשום מה שאומר לו האב. לפי דעה זו חייב הפקיד לרשום בנקודה זו, בשאלת הלאום, כל מה שאומר לו האב.

הממשלה חייבת לקבל את פסק-דין של בית-המשפט העליון כפי שהוא ולנהוג לפיו, וכן עשתה. כל עוד לא תוקן החוק חייבת הממשלה כמובן לקבל גם את פירוש ארבעת השופטים על תפקידו של פקיד הרישום. לפי פירוש זה, הפקיד הופך להיות כעין אוטומט שאינו יכול לערער על דברי האב, אלא אם כן מספר האב סיפור כה מופרך שאינו מתקבל על דעתו של אדם ברי-דעת, ואכן נתן אחד השופטים את הדוגמה לסיפור מופרך כזה, כאשר טוען אדם מבוגר שהוא תינוק בן חמש.

הממשלה סבורה שאם זהו הפירוש של החוק, מן ההכרח לשנות את החוק. אני שומע טענות נגד עצם הניסיון לשנות את החוק, שנתפרש כפי שנתפרש על-ידי בית-המשפט העליון, לטענות אלה כמובן אין שחר. לבית-המשפט העליון אין ברידה אלא לפרש את ההוראה הבלתי-סבירה או האבסורדית הזאת. בית-המשפט אינו יכול לשנות את החוק כדי לעשותו סביר ומתקבל על הדעת. כאן תפקידו של המחוקק להסיר את המופרך.

לא קשה לראות עד כמה מופרך חוק מרשם האוכלוסין בנקודה זו בצורתו הנוכחית לפי פירושו של בית-המשפט, שהוא כאמור הפירוש שאנחנו חייבים לקבלו. מספיקה הדוגמה של משפחת שליט בשביל להראות מה רבות האפשרויות שהיו קיימות במקרה זה.

הפנייה לבית-המשפט העליון נעשתה על-ידי מר שליט בשמו ובשם ילדיו. אני מניח שהגב' שליט היתה תמימת-דעים עם הצעד הזה, אבל נתאר לעצמנו מה צריך לעשות הפקיד כאשר מופיעים האב והאם יחד, או בנפרד, האב דורש לרשום את הילדים כיהודים

ואני ממשיך ביטטה: "אם אחד או אחת ממשפחה של גינשוואי-תערובת, שעלו לארץ (או היא) חסר(ת) דת בכלל, אבל שניהם רוצים שילדיהם יהיו יהודים — מדוע לא יוכרו הילדים ליהודים, ולשם מה נסגור לפנינו הדרך להתערב ולהתמזג עם העם היהודי שבארצו, שלשם כך באו ההורים לארץ ישראל?"

כאמור, אני מתנגד לדעה זו, אבל אינני בודד בהתנגדותי, ויש לי לכך שותף נכבד ביותר: ב"דברי הכנסת", כרך 27, עמוד 2783, מיום 29 ביולי 1959, אמר חבר כנסת נכבד ביותר, בהתייחסו אל חליפת מכתבים עם העורך של העתון האידי "דער טאג" בארצות-הברית את המלים הבאות: "אני יכול להביע לך רק את דעתי אני, ועד כמה שאני יודע, דעת חברי. זה היה לפני כשישה חודשים. דעתי היא, שאם גם האב וגם האם — והשאלה היא רק אם האם גויה והאב יהודי, רוצים שהילד יהיה יהודי — אם זו ילדה, תיטבל לפי הדין; אם זה ילד, יימול ויטבל לפי הדין. אבל הבעתי זאת כדעתי אני, ועד כמה שידעתי, את דעת חברי."

חבר הכנסת הנכבד שאמר את הדברים האלה בכנסת היה כמובן ראש הממשלה דאז דוד בן-גוריון, ומתוך הדברים מובן שזו היתה אמנם דעתו הפרטית, אבל לפי דעתו — גם דעתם של יתר חבריו.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אם נחזור להצעת החוק, הרי בתיקונים שהוכרתי זה עתה לא סיג העם וממשלתו ערים לשמות גינשוואי התערובת עשו בעם היהודי. אנו חזרוי הכרה שהתרופה היחידה היעילה "כי לא ידח ממנו נידח" היא בעלייתם לארץ, אלה שירצו לעלות ויעלו, תקוותנו היא שהם ייקלטו בציבור היהודי היושב בארץ. לכן אמרנו בסעיף המוצע 4 לחוק השבות שגם אשתו של יהודי ואפילו היא עצמה אינה יהודיה, שגם ילדו של יהודי, אפילו אינו יהודי בעצמו, וכן נכדו, יהיו זכאים לעלות ארצה לפי חוק השבות, וליהנות מכל הזכויות של יהודי העולה לפי חוק השבות. דהיינו, זכות עלייה בזכות ולא בחסד; התאזרחות מיידית בזכות ולא בחסד; הנאה מכל חוק לגבי עולים. הכל בתנאי אחד — שלא יהיו יהודים שהשתמדו. סעיף זה יזכה אותם לבוא ארצה להיות אזרחים בה, להשתכן בתוכה, להתבסס בה ולהצטרף לעם היהודי כאשר ירצו בכך. אנו מאמינים שרבים ייענו וישתמשו בזכות זו, ורובם ככולם ירצו להצטרף לעם היהודי.

אני מציע להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

#### הו"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת יצחק מאיר לוין, ואחריו — לחבר-הכנסת ישראל ישעיהו-שרעבי.

#### יצחק מאיר לוין (אגודת ישראל):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. זה מספר שבועות שבעולם היהודי כולו קיימת סערת רוחות שמומן לא היתה דוגמתה. פסק-הדין של בית-המשפט העליון החילוני היה בו כדי להוציא את נשמתו של עמנו, לשנות דמותו ותכנו ולהכריז שוב "ככל הגוים בית ישראל", וזה דווקא בזמן שאנו עומדים בסכנה עצומה וגדולה לקיומנו הפיסי ובכל יום נופלים קרבנות יהודיים.

לא רק כאן, בארץ-ישראל, ולא רק היהודים שומרי התורה, אלא כל היהודים שיש להם זיקה כלשהי ליהדות רעדו בעומק נשמתם, שבית-משפט עליון יהודי במדינת

דתית. האמונה בקיומו של העם היהודי כלאום המפוזר בתפוצות. היא היסוד האידיאולוגי של כל התנועה הציונית ושל כל הישוב היהודי מאז חידושו.

כמחצית העם היהודי, לאומיות היהודית רשומה היום בתעודת הזהות שלו: שניים וחצי מיליון יהודי ישראל בערך ולמעלה מארבעה מיליון יהודים בברית-המועצות ובארצות מזרח אירופה. המציעים את המחיקה מתעודת הזהות שלנו הולכים להפריד בינינו לבינם. אין ממשלה בישראל שיכולה להרשות לעצמה להציע לכנסת לעשות מעשה כזה.

גם אם היינו אוגסים את עצמנו ומוחקים את הפריט "לאום" מתוך מרשם האוכלוסין, עדיין לא נפתרה בכך השאלה. הבעיה הרבה יותר המורה בחוק השבות. אינך יכול להתעלם מן הקונטרסברסיה שבין שתי התמיסות בשאלה זו לגבי חוק השבות. שם אינך יכול להסתפק באמירה שהפקיד ירשום כל מה שיגידו לו. חוק השבות מקנה זכויות גדולות וממשיות — עליה לארץ בזכות ולא בחסד; קבלת אזרחות אבטומטית ומיידית במקום התאזרחות בחסד כעבור שנים. ממילא חייבים אנו להגדיר בחוק השבות מי הוא יהודי, או להמשיך בדרך החקיקה ולמחוק את חוק השבות מספר החוקים של המדינה.

אין לנו איפוא ברירה אלא להציע למחוקק שיגיד את דברו. אנו מציעים לומר בסעיף 34 לחוק השבות, כי לעניין חוק זה, כלומר לעניין חוק השבות, "יהודי — מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת". הגדרה זו באה בעקבות פסק-הדין היחיד שבו הגדיר בית-המשפט העליון את המונח "יהודי" וזה המשפט של הכומר רופאיינו, האח דניאל.

ואנו מציעים, בסעיף 2 להצעת החוק שלפנינו, שההגדרה האמורה תחול ותחייב מכאן ולהבא גם לגבי חוק מרשם האוכלוסין. והחשוב הוא שאדם יירשם כיהודי זולת אם יש נגדו הוכחה ממשית שאיננו יהודי. אשר לשאלת הגיון או חובת הגיון, ציטטתי קודם חלק ממאמרו של חבר-הכנסת בן-גוריון, אשר הסכמתי אתו...

#### יגאל הורביץ (הרשימה הממלכתית):

באמת רק חלק. אולי תוכל לצטט גם את ההמשך? (קריאות)

#### שר-המשפטים י. ש. שפירא:

אני מצטער לומר שאינני יכול להסכים לחלקו הסופי של המאמר שבו מתנגד חבר-הכנסת דוד בן-גוריון לדרישת הגיון כתנאי להצטרפות לעם היהודי, וכך לא מנסה במאמרו את תמצית טענתו: "אבל מה שעומד לעשות הרוב של הממשלה הקיימת, תחת לחץ מפר"ל, הוא כפייה דתית המנוגדת לאופיה של מדינתנו, ועלולה להבאיש את ריח ישראל בעיני יהדות התפוצה, שברובה הגדול אינה עוד אורתודוקסית, לא פחות מאשר הרוב בארץ ישראל אינו עוד אורתודוקסי, וזה הנסיון הראשון של כפייה דתית."

אומר בסוגריים, כי חוק הגינשוואי והגירושין אשר קיים בארץ מיום קום המדינה, גרמה לי, מהווה חוק כפייה במידה הרבה יותר גדולה, ובאותו מכתב מה-4 בינואר 1960 שהזכרתי, שכתב ראש הממשלה דאז מר בן-גוריון לשר הפנים דאז מר שפירא, נאמר במפורש שחוקי הגינשוואי והגירושין יישארו בתקפם.

והתחילו לתת מהות ותוכן אחרים לעם, ולכן הבעיה כך קשה.

החלטת בית-המשפט העליון, ככל שהיא חמורה, כבר נתבשלה זמן רב, וחלק גדול מעמנו, החיים חיי כל הגויים, קשה להם מאוד לשנותם, כבר התרגלו בזה כל ימי חייהם, כבר הונחו ימי דור או דורות על יסוד זה, אף כי, לפי השקפתנו, אין זו אלא סתירה מהותית משוועת למהות האמיתית של עמנו.

פסק-הדין של בית-המשפט העליון פירושו — לנתק את המדינה מן השורש, להרוס בתוך המדינה את יסוד עמנו, לסכן את קיומו הרוחני וגם הפיסי. יהודים שומרי מצוות אינם מתפעלים מזה, ומבחינה פנימית אין זה נוגע להם כמעט, הם רק אמרו: "עוצו עצה ותופר, דברו דבר ולא יקום, כי עמנו אל", אך, מאידך גיסא, אין לשער את הנזק שהדבר גרם למדינה. שכן אם נגהג לפי פסק-הדין ולפי ההגיון, אם נלך בעקבותי במישור של המשפט המקובל, הרי אין לנו שום שייכות ושום קשר ושום תביעה לארץ-ישראל, כי רק התורה היא המקור היחידי לארץ-ישראל, ואילו לפי ההגיון המשפטי זו ארץ ערבית, ואיזו טענה יש לנו כאן?

ועוד זאת: יודעים אנו כל הזמן, שאם כל העמים הם נגדנו, הרי יש לנו רק שותף אחד העוור לנו בכל המאבקים והמצבים, וזהו העם היהודי בתפוצות, למה איפוא מגיע להם שיגמלו להם בצורה כזאת? כבר הייתי הרבה פעמים באמריקה, אני מכיר את מצב יהדות ארץ זו, יש שם רבים הנאבקים קשות נגד גישוואי תערובת. הם רוצים לפתוח יישובי משנה מילדיהם במסגרת היהדות. הם נאבקים בשארית כוחותיהם במצב שנוצר כאשר ילדיהם הלומדים יחד עם ילדי הגויים מתפתים לגישוואי תערובת. אולם עתה, מה יאמרו להם ילדיהם אלו: מה אתם רוצים מאתנו, אם בית-המשפט העליון של מדינת ישראל אומר כי גישוואי תערובת מותרים? הרי הדבר נוגע ממש לנפש היהודים ועתידם.

בכן, יהודי נשא לו גויה זו אינה רוצה להתגייס, נותנים להם את כל הזכויות האזרחיות ככל האחרים, אבל כלום בשביל יהודי זה צריכים לשנות את כל דמותו ומהותו של עמנו בכל ההיסטוריה כדי שיענו לי יותד? ולמה אין היא רוצה להתגייס? מה אמרה רות לנעמי: "באשר תחלי אלך ובאשר תליני אליך, עמך עמי ואִלֹקֶיךָ אִלֹקֶי". כך היתה הבנתנו לגבי אלו אשר רצו להתקשר עם עמנו ולהתגייס.

העיתוי של פסק-דין זה היה דווקא בזמן שנחוצה אחדות ממשית בין כל חלקי היהדות. האם היה זה כדאי לגרום על-ידי כך פילוג וסעירות ורעות בין כל חלקי העם, בארץ ובחוץ-לארץ, והתוצאה — מי ישרונה?

רבים מדברים על עלייה גדולה מרוסיה. הלוואי שתבוא. אולם מן ההדים שיש לנו מאלה אשר כתבו את המכתבים ומאלו הרוקדים ליד בית-הכנסת הגדול במוסקבה רואים את הגעגועים לעמנו וארצנו והם יונקים מאמונתנו, למרות שבמשך השנים שנה עשו הכל לחסלם ולנתקם מאתנו. ומי זה אומר שהם לא ישיפיעו בהיותם כאן על משפחותיהם שיתגייסו? ואולי אלה שהסתבכו בגישוואי תערובת אינם מוכנים לבוא בכלל? והלא גם אם יבואו, אין איש מפריע להם שיישאו כאן כמות שהם. בכל זה אין לי אלא לומר, שכל הטענה הזאת על יהדות רוסיה לא היתה ולא נכראה, וכלום בשביל סברה שיש למישהו צריך לשנות

ישראל יחליט שהתורה אינה קיימת בשביל עמנו. וזה ממש נורא ואיום.

היינו מעריכים את החלטת הממשלה אילו היא היתה אומרת "כי יהודי הוא מי שנולד לאם יהודיה או מי שנתייגר כהלכה", ולא היו מחליטים כלל בעניין חוק השבות. אבל אם בא שר המשפטים ומפרש, ברדיו ובעתונות, שהמדובר גם בגיור רפורמי וקונסרבטיבי, בעוד שהגיור שלהם אינו שווה כלום, ונוסף לכך, הכללת חוק הרישום בחוק השבות, הבא לאשר רשמית, כי גם לבני גישוואי תערובת — איש שנשע מכאן לחוץ-לארץ, או יהודי מחוץ-לארץ שהתחתן עם גויה והיה להם בנים ונכדים — יינתנו כל הזכויות כמו ליהודי, הרי זה שוב עידוד לגישוואי תערובת. אנחנו מתנגדים לזה — ועל כך ועל כל ספחי פסק-הדין אדבר להלן.

אם מדברים כל כך הרבה על השאלה מי זה יהודי ומה זה יהודי, אולי טוב שתשמעו גם את השקפתנו אנו בעניין זה, עד כמה שהדבר אפשרי במסגרת של כמה רגעים.

זהו מאבק בהשקפת-עולם. זה שבעים שנה שרוצים לשנות את מהות עמנו ולהגיד כי "ככל הגויים בית ישראל", ונגד זה נאבקו כמעט כל גדולי ישראל ועל יסוד זה ייסדו את אגודת ישראל. השקפתנו אנו היא, שאיננו עם ככל העמים, איננו דת ככל הדתות, איננו דתיים ואיננו לאומיים וגם לא דתיים-לאומיים, אלא אנו עם מיוחד, עם ה', עם התורה. איננו דתיים ככל הגויים, איננו לאומיים ככל הגויים, וגם לא שניהם יחד, רק ממש שונים מכל העמים. אנו עם ישראל, עם ה', וכל שם אחר איננו הולם אותנו, כל שם אחר, כדוגמת כל הגויים, רק מסלף את דמותנו ומהותנו.

"הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב." כל החשבונות וכל השמות של הגויים אינם יכולים לחול עלינו ולהתאים לנו. אין לכנות אותנו או להשוותנו במשהו לעמים אחרים. ה' ברא את העולם ובתוך העולם ברא את עם ישראל, ואמר: "עם זו יצרתי לי, תהילתי יספרו". אולם לא רק בפה יספרו, אלא בכל המהות, בכל מהלך דרכו של העם בעולם, בעברו את כל גלויות העמים, מכוך-הברזל של מצרים ועד כל הגלויות וכל השנים שעברו עלינו בכל ההיסטוריה המיוחדת שלנו: "עם זו יצרתי לי, תהילתי יספרו". על-ידי הצרות והיסורים שעברו עלינו, ועודם עוברים, שכחנו את מהותנו, יעודנו, ושכחנו גם את שמנו.

בזמן קבלת התורה ציפור לא צוה, עוף לא פרה, שור לא געה, אופנים לא עפו, הים לא נודעו, הבריות לא דיברו, העולם היה שותק ומבוהל, ויצא הקול: "אנכי ה' אלוקיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מבית עבדים". הוא הוציאנו מכל מיני מצרים ומכל מיני עבדויות ושקרים, ומני אז: "היום הזה נהיית לעם לה' אלוקיך", ואין אומתנו אומה אלה בתורתה. נהיינו לעם מיוחד לה' אלוקים, עם ה'. אלה השם של עמנו, עם ה'. מטרותנו ויעודנו הם להגשים בחיים את התורה והמצוות.

במהלך הגלות הארוכה היינו עדים להתבוללות אצל יהודים, היתה התבוללות אצל יחידים, ברחו מעמנו וחיו את חיי הגויים. לפני שבעים שנה קמה התבוללות לאומית זו אמרה: אמונם נהיה עם, אך ככל העמים, נתערב בתור עם בין כל העמים, ומאז בכל הזמנים, היתה בלחמה רעיונית-השקפתית, ואלה אשר סברו שכלל העמים עם ישראל המציאו שמות חדשים: לאומי, דתי,

זקוקים כל יום לחסדי ה', הרי צריך להתקרב לה' יתברך ולא להתרחק.

אינכם יכולים לשער את הצער והכאב שהביא פסק-הדין לעשרות אלפי יהודים. הם התפללו רק שלא יצא מזה קטרוג. מצבנו קשה מאוד — אין אתנו יודע עד מה. בווייגטון, במוסקבה, בלונדון ובפאריז מדברים כל הזמן עלינו, וחלק מן המעצמות תומכות כל הזמן בערבים. איננו רואים כאן מוצא בדרך הטבע, אלא רק בדרך הנס.

אך אנו מאמינים כי המהפכה שהחלה לאחר מלחמת ששת הימים הולכת ומתגברת, וכל יהודי פשוט ששואלים אותו מה יהיה הסוף — לא חבר הכנסת ולא פוליטיקאי — מרים עיניו השמימה, שכן כל יהודי יודע בתוך חובו, כי בכל רגע אנו זקוקים לחסדי ה'. הוויכוח המתנהל עכשיו על השאלה מיהו יהודי, היתה בו לדעתנו השראה גם מן המהפכה הרוחנית, וראיתי — וכל אחד מאתנו יכול היה לראות — שעתה שורר איהה בלבול, למרות שכל הזמן היו סבורים שנוכל להיות ככל הגויים, והנה עכשיו רואים כולם שזה משהו אחר, שאין זה טוב לנו.

אנו מאמינים כי לא רחוק היום שבו יפקח כל העם את עיניו, שכן עם ישראל יש לו תוכן שהוא שונה משל אחרים. צריך רק להתעמק ולחקור את המחות. לנו לא מספיק שברישום הילד יכתב: יהודי. אנו תקווה שזה לא יהיה בתעודת הרישום בלבד, אלא זה יחקק יותר ויותר בלב כל יהודי, שאנחנו עם ה'.

מוכרח לבוא מהפכה יסודית, אף כי איננו משלים את עצמנו ואנו יודעים שאין זה קל כל כך, אבל זו כל מגמתנו ומטרתנו, שנסיק את כל המסקנות ונחליט לפרש את דבר ה'. לגבינו זו רק התחלה צנועה מאוד, אבל הדבר מוכרח להתרחב ולהתחזק. ולמרות שחלק גדול מן העם התרחק מאוד — ה' אלוֹקינו המגן עלינו, מושיענו ומצילנו, הוא גם יקרבנו למחותנו, וכולנו נבין ונדע שאנחנו עם ה', בדברים ובמעשים.

#### היו"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ישעיהו-שרעבי, ואחריו — לחבר-הכנסת השר מנחם בגין.

#### ישראל ישעיהו-שרעבי (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הצעת החוק שהביא היום שר המשפטים לפנינו, בשם הממשלה, לא באה רק כדי לגדור פירצה בסדרי המינהל שלנו, ולא רק למלא חלל כלשהו בתחיקה, אלא יש בה משום הכרעה בעלת משמעות היסטורית. אני מקווה ומאמין, שבסופו של דבר, דווקא הצעה זו, לכשתתקבל על-ידי הכנסת, תסיר מכשולים, תסלק אי-הבנות, תשים קץ לוויכוחים, והיא גם תסייע לכך שתהליכי קיומו של העם היהודי, כחטיבה אחדותית בעלת סימני היכר ברורים וריבויים, יוכלו לשמור על תקינותם, הן במדינת ישראל והן בגולה, נוכח הנסיבות והתהפוכות של הזמנים החדשים והמתחדים. שים. ההכרעה הזאת נדחתה מזמן לזמן. התחמקנו מפניה וחיפשנו לעצמנו מפלט בפתרונות חלקיים וארעיים שהיבנו מבוכה, אי-הבנות ומחלוקות ולא פתרו ולא כלום.

עכשיו בא הקץ לאותה התחמקות ולאותם פתרונות חלקיים וארעיים. עתירתו המשפטית של האזרח בגימין שליט, ופסק-הדין שניתן בה, כמו על כולנו חובת הכרעה

את כל הדמונו והמהות? גם מארצות המערב, ששם העלייה פתוחה וחפשיה, עדיין איננו רואים את התור הגדול לעלייה, על אף שיבלבלו אותם בכך שיאמרו שיהודים וגויים הם היינו הך ושנישואי תערובת מותרים. אלו הם אירוא סתם דמיונות ודברים בטלים.

כפי שכבר אמרתי, הצעת החוק צריכה לומר במפורש, כי יהודי הוא מי שנולד לאם יהודיה או מי שנתגייר כהלכה. אם גם גיור רפורמי יוכר, הרי זה ממש שטר ששוברו בצדו. אין דבר כזה כמו גיור רפורמי. לכן אנו מתנגדים לזה. ולשם מה החליטה הממשלה לשנות את חוק השבות באופן כזה ולתת את כל הזכויות לבני נישואי תערובת? הרי החלטה זו רק תעודד אותם, לכן אנו מתנגדים לזה.

אנו מתנגדים להקמת ועדת שרים לזירוז הליכי הגיור. העניין שייך אך ורק לרבנים. יש לנו מלוא האמון בהם וזהו תפקידם. לא היו צריכים גם לבצע את פסק-הדין של בית-המשפט ולדרוש את ילדיו של שליט בעוד שכל פסק-הדין הוא בגדר טעות מעיקרה.

איננו רוצה להיכנס לשום פולמוס-יתר, אולם חבר-הכנסת ד"ר סנה סילף באמרו, שכל האורתודוכסים הצהירו על עצמם כעל בני הדת היהודית ובני לאום אחר. ממש לא היו הדברים מעולם. אני זוכר את כל התקופה של 60–70 שנה. היהודים שהיו מאורגנים באגודת ישראל אמרו מה שאמרתי: אנו לא דתיים ולא לאומיים, אלא עם ה', עם כל המסקנות.

מי שחושב כי בדיון זה בכנסת ובהחלטות שיתקבלו יסתדר כל העניין בנוגע לשאלה מיהו יהודי — טוניה. אלו הדוגלים בהשקפה הגורסת "ככל הגויים" ימשיכו במאבקם, ותפקידם הראשון יהיה להסית ללחום נגד שומרי תורה ומצוות. מתחיל מסע הסתה מוגבר נגד הרבנים וכל שומרי התורה בצורה שעוד לא היתה דוגמתה. ניצלו את כל האמצעים כדי להכתים את ציבור שומרי התורה, בלי להתחשב כלל אם יש משהו אמת בהו.

לצערנו, הווי החיים החילוני הוא כזה, שלאחר שנתנו כבר כמה דורות על ברכי ההשקפה הגורסת "ככל הגויים בית ישראל", קשה להם מאוד להודות שאין כל תוכן לחיים הללו. אדרבה, יציבנו נא על דבר אחד בעל תוכן. הרי כל אלילי הגויים נותצו. יראו נא כמה מאות אלפי נשמות כבר הודחו בגלל סוציאליזם וקומוניזם, ומה יחסו של הקומוניזם לעם ישראל, ומהו יחס כל הגויים, אפילו הנאורים שבהם, אלינו. ואם מאחורי החושים הללו עומד גם פסק-הדין של בית-המשפט העליון, אין להניח כי העניין ישתתק.

יחד עם זאת יש לומר, כי מאז מלחמת ששת הימים החלה מהפכה רוחנית מסוימת, ואפילו אלה ההולכים לפי דרכי כל הגויים, ששכחו הכל, התחילו להרגיש בתוך תוכם שה' שוכן בציון, שהוא, ורק הוא, מגן עלינו ושומר עלינו.

אנו בין אלה המתפללים תמיד: הבט אל התלאות ואל לחטאות. עברו עלינו כל כך הרבה צרות, ובתוך זה השואה, שזה מספיק די, אפילו יהודים אינם כפי שצריכים היו להיות. אבל אנו רואים שכל יום נשפך דם יהודי. ישנם אסונות גדולים, כמו באילת ועוד, ולפי השקפתנו, כשם שאי אפשר לסמוך על חסד לאומים, אין לסמוך על "כוחי ועוצם ידי", ואם אנו במצב שאנו

שהאזרחים היהודיים, המוסלמים, הנוצרים והדרוזים ייקראו "יהודים" על שם אזרחותם היהודית. הווה אומר שהאבחנה בין אזרחותו לבין לאומיותו של האזרח היא הכרה המציאות. ואילו ההצעה לפסוח על האבחנה הזאת, על-ידי מחיקת הלאום מן הרישום, עלולה להביא לשתי תוצאות שליליות: האחת — טישטוש מהותה האמיתית של מדינת ישראל, שהיא לפני כל ואחרי ככלות הכל מדינת יהודים; השנייה — ניתוק עבותות הקשר וההזדהות שבין היהודים אזרחי מדינת ישראל לבין היהודים שבגולה.

מאידך גיסא, יש המנסים לעורר ויכוח אם דת יהודית ולאום יהודי הם היינו-הך, או לאו. שומר נפשו ירחק מוויכוח זה. כל הדוגמאות שהובאו, ושבדואי עוד יובאו, אינן מתאימות למציאותנו היהודית כפי שהיא משתקפת היום, הן בארץ והן בגולה. דווקא העובדה שיש היום יהודים דתיים ויש יהודים שאינם דתיים, מהם אזרחי מדינת ישראל ומהם אזרחי מדינות אחרות, היא הנוגת שתהיה הגדרה אחת מחייבת לכולם, שתבטא את זהותם ומהותם ואחדותם ללא הבדל — וההגדרה הזאת אינה יכולה להיות אלא הלאום.

השאלה המטרידה את כולנו איננה איפוא אם הדת והלאום כרוכים יחד, ואם מי שמוגדר לאומו יהודי הריהו מוגדר בעל-כרחו כדתי. גם אין זאת שאלה של סתם לא-יהודים, ויחידים או קבוצות, בני דת אחרת או בני בלי דת, המכריזים על עצמם או מבקשים להיחשב כיהודים. אילו זאת היתה השאלה, היינו כולנו אזרחים להם ללא כל טענות ונקיפות מצפון: עליכם לבקש ולקבל תחילה הסכמה מפורשת של העם היהודי ומוסדותיו המוסמכים. ואם משהו מהם ירשום עצמו כיהודי, כשאיננו יהודי באמת, אין ספק שייחשב בעינינו כמי שמוסר הצהרה כוזבת ומטעה, ויובא לדין.

השאלה בפשטותה ובטרגיותה איננה אלא שאלה הילדים הנולדים מנישואי תערובת בין יהודים ולא-יהודים. ולמען הבהירות והדיוק נסיף שאין זו שאלה של כל הילדים הנולדים מנישואי תערובת. שכן ילדים הנולדים לאם יהודיה ואב לא-יהודי נחשבים יהודים לכל דבר. במקרה זה אין האב חייב גיור אם אין רצונו בכך. המדובר הוא בילדי הנשים הנכריות, כשהאב הוא יהודי והאם לא-יהודיה. גם במקרה זה אין מי שיכפה על האם הזאת להתגייר אם אין רצונה בכך. השאלה מצד-טמצמת איפוא בכך: האם ילדיה של האשה הלא-יהודיה יכולים אוטומטית להיחשב ולהירשם כיהודים, בפריט דת או בפריט לאום או בשניהם כאחד, רק מכוח היות אביהם יהודי, או לאו?

אין אנו רשאים להתעלם מכך — ושר המשפטים עמד בדבריו על הבעיה הזאת — שכל העניין של נישואי תערובת הוא אסון לעם היהודי. עם המפוזר בין עמים רבים צפיה לו סכנה של טמיעה וחלולן אם יתירחס לנישואי התערובת בשוויון-נפש. הסכנה הזאת היא מוחשית לגבי עתיד קיומו של העם היהודי. היא לא היתה קיימת בקרב יהודי ארצות האיסלאם, שרובם ככולם כבר עלו לארץ-ישראל. אך היא קיימת לגבי יהודי רוסיה, אירופה המערבית ואמריקה. מדינות ישראל היא קיימת לגבי העולים מאותן ארצות, וכך לגבי מקרים בודדים של צעירים ישראלים היוצאים לחוץ-לארץ ונפשם חושקת בבני-זוג שאינם יהודים.

מדינת ישראל קמה כדי להציל את העם היהודי —

משמעותית שאין מנוס ממנה. בית-המשפט לא שש לקראת ההכרעה הזאת. אך עם מתן פסק-הדין שלו בוטל נוהג שהיה קיים קרוב לעשר שנים, ונוצר מצב חדש, שאין להחזירו לקדמותו אלא על-ידי מעשה חקי-קה בדור וחד-משמעי. למטרה זו באה הצעת החוק שלפנינו. זוהי זכותו הבלתי מעורערת של המחוקק, להחזיר את הנוהג שהיה קיים לקדמותו, ואין בכך שום פגיעה במסכותו או ביוקרתו של בית-המשפט.

לדידי, אילו היתה אפשרות להחזיר את הנוהג הקיים לקדמותו לא על-ידי מעשה חקיקה, היית מדיף אותה אפשרות על מעשה חקיקה שיכול להתפרש כחקיקה בעלת משמעות דתית או אידיאולוגית, במישרין או בעקיפין. אבל אפשרות כזאת שוב אינה קיימת.

יתר על כן, על-ידי הדיון הגרוב והמעמיק בנושא שממנו צמחה הרעיון העתירה הציב בית המשפט אתגר חריף ומפורש לפני הרשות המבצעת, שלא תסמוך עוד על פליאטיבים, אלא תפנה אל הרשות המחוקקת והבקש ממנה הכרעה ברורה, לכאן או לכאן, בנושא זה שהעסיק ומעסיק את הציבוריות הישראלית מספר שנים לא מועט.

ומהו הנושא? בניבון הוויכוחים הציבוריים מוגדר הנושא כשאלת "מיהו יהודי". אין אני יודע מי ילד הגדרה זו, אבל לדעתי היא אינה מדויקת ועשויה להטעות. ואולי המשמעות המטעה של ההגדרה הזאת היא הגורם לסבך הוויכוח, אי-ההבנות והסערות, שפקדו את הציבוריות היהודית בארץ ובגולה.

לא מיותר איפוא להבהיר לציבור ולעצמנו, לפני כל דיון או ויכוח, שלגבי סתם יהודים אין ולא קיימת השאלה מיהו יהודי. כל יהודי — חוקת יהדותו בידו, ואין מי שיערער על כך. יתרה מזו, לגבי חוקתו של יהודי כיהודי אין שום הבדל בין יהודי דתי שומר מצוות לבין יהודי שאינו דתי כלל. כל בני העם היהודי כמות שהם, על גוניהם ודעותיהם, יהיו מקוטבים כאשר יהיו, הם בחזקת יהודים לכל דבר.

ראש הממשלה הראשון, מר דוד בן-גוריון, פנה בזמנו לחמישים חכמים יהודים ושאל לדעתם מיהו יהודי. כפי ששמענו מפי שר המשפטים בהרצאתו היום, רובם ככולם השיבו תשובה ברורה וחד-משמעית. אך אילו פנה בן-גוריון לא לחמישים חכמים ומלומדים, אלא לחמישים או מאה או מיליון יהודים, ושאל אותם אותה שאלה: מיהו יהודי — היו הללו מושכים כתפיהם ועונים: מה כאן השאלה? יהודי הוא יהודי פשוטו כמשמעו ומשמעו כפשוטו.

מעניין שעד כה לא קם משהו להציג את השאלה מיהו ישראלי. השם "ישראל" או "ישראלי" הוא כינוי ההתייחסות שלנו לשלישי באבות, ששמו היה ישראל. העם היהודי נקרא מאז ומעולם "עם ישראל". הארץ הזאת נקראת "ארץ ישראל" — הארץ של עם ישראל. אך כאשר קמה המדינה היהודית, היא נקראה מדינת ישראל. הקמת מדינת היהודים בשטחה של ארץ-ישראל וקריאת שם המדינה "ישראל" — נתנו משמעות חדשה למושג הישראלי. עכשיו מקבלים הכל כדבר המובן מאליהו ישראלי הוא אדם בעל אזרחות של מדינת ישראל. אלא, וכך יש מוסלמים ונוצרים ודרוזים ויהודים — לייס, ובני בלי דת ישראלים. יכולנו לקרוא את המדינה בשם מדינת היהודים, והיינו מגיעים לאותה תוצאה ממש,

העם היהודי - או אם תרצו, הלאומיות היהודית - אינם בחזקת רכוש נטוש, שכל הרוצה בא ונוטלו לעצמו. זוהי מסגרת משמעותית ומהותית, בעלת ריבונות שאין לערער עליה, וכל הרוצה להיכנס לתוכה, עליו לבוא בשער הראשי, לזכות את עצמו ולקבל רשות כניסה. רק מי שנכנס כדין נעשה אזרח של המסגרת הזאת כשאר אזרחיה.

לצורך הוויכוח הזה הבה נלמד גזירה שווה משתי דוגמאות, שיש בהן משום כניסה של אדם כלשהו לרשות אחרת כלשהי, ומהו הדין החל בשתי הדוגמאות.

דוגמה אחת - אדם המבקש להיכנס למדינה ריבונית שאינה מדינתו. הוא חייב לקבל רשות כניסה מדי שלטונות אותה מדינה ולהיכנס דרך תחנת הגבול הישראלית. ועדיין רבות המדינות שאפילו לצורך מעבר בלבד בתחומן יש צורך בקבלת רשות. מי שאינו מצויד ברשות או שמסתגל למדינה כלשהי שלא דרך תחנת הכניסה, הרי הוא בחזקת עברייני.

דוגמה שנייה - עניין קבלת האזרחות הישראלית. סעיף 7 בחוק האזרחות קובע: "בעל ואשתו שאחד מהם אזרח ישראלי או שאחד מהם ביקש להתאזרח... יכול השני לקבל אזרחות ישראלית על-ידי התאזרחות". עד כאן לשון החוק. אבל גם כשהחוק הזה בא להקל על התאזרחותו של בן-הזוג, אינו פוטר אותו מעשיית מעשה לשם קבלת ההתאזרחות. הוא חייב להגיש בקשה לשם הפנים. שר הפנים יעניק לו אזרחות ישראלית "אם ראה זאת לנכון", כך מדגיש החוק. ולפני הענקת האזרחות יצהיר המבקש לאמור: "אני מצהיר שאהיה אזרח נאמן למדינת ישראל". ולסוף: "האזרחות נקנית מיום ההצהרה". כך הוא הדבר לגבי האזרחות, שהיא מעשה נטול כל אידיולוגיה, ובעל אופי חילוני מובהק. כלום ייתכן שההתאזרחות של לא-יהודי, במסגרת העם היהודי, תהיה פטורה מפרוצדורה מסוימת וממחויבות, וכל הרוצה ליטול אותה לעצמו, יבוא ויטול? ומהי הפרוצדורה של התאזרחות בעם היהודי? - הוזה אומר: הגיור. אין פרוצדורה אחרת.

אם יש מקום לטענה בדבר כפייה דתית - כאן מקומה וכאן מוקד התסבוכת שלה.

ראשית, אותם ילדים ירצו ביום מן הימים להתחתן עם יהודים. אך קיים חוק, היחיד בין חוקי החילוניים, שמשמעותו כולה דתית - שנישואין וגירושין של יהודים במדינת ישראל יהיו על פי דין תורה. הילדים יגיעו אל המחוסם הזה כשירצו להתחתן, וימצאו עצמם מרומים ונעלבים. מי שרוצה לעשות חיים נוחים לילדים הללו, יצטרך לעקוץ את המחוסם הזה מעיקרו ולהנהיג במקומו נישואים אזרחיים. אך נראה עלי שהנסיין הזה ייתקל בהתנגדות מוחלטת של הרוב המכריע בכנסת ובעם.

שנית, השאלה היא: גיור - כיצד? גיור בכבוד או בגיוור? גיור כבית שמאי או כבית הלל?

בתלמוד מסופר: מעשה בנכרי שבא לפני שמאי. אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבניין שבידו. בא לפני הלל - גיירו. אמר לו: מה ששנאוי עליך אל תעשה לחבדך. זוהי כל התורה כולה, והשאר פירוש הוא, לך ולמד.

מקרים כאלה (ששמאי דחה אותם והלל גייר). חזרו ונשנו. והתלמוד ממשיך ומספר, שלמים מדמנו שלושה

הן מסכנות ההשמדה הפיסית והן מסכנות השמד הרוחני - וכדי להבטיח המשך קיומו כעם בין העמים, כאומה בין האומות. נדרגו והתחייבו, שמדינת ישראל איננה רק בשביל היהודים היושבים בה, אלא גם בשביל כל היהודים שיבואו אליה. לשם כך חקקנו את חוק השבות, שהוא חוק יהודי מובהק. אנו נושאים על כתפנו את משא האחריות ואת עומס המאבק על תחייתו ועל המשכיות קיומו של העם היהודי, גם אם מישו יאמל עלינו שאנחנו שואכים השראה לתנועת התחיה שלנו מתיאוקרטיה. ואם מדינת ישראל תיכשל, במעשה או במחדל, העלול לעודד את התהליך המאיים של נישואי תערובת בקרב העם היהודי - בין כשהם נגרמו על-ידי הטרגדיה של השואה ובין כשהם נגרמים על-ידי התפרקות מסגרות החיים היהודיים - היא תמלל בייעודה ההיסטורי ובתפקידה המרכזי כמוקד וכמנוף להבטחת רציפות קיומו של העם היהודי כעם שיש לו מסגרת אחידות, שאיננה בהכרח דתית, אבל היא מושתתת על עברו ועל מסורתו.

האחידות היהודית חופפת את כל עם היהודים המפוזר בעולם. מכאן שבסוגיה זו יש להם זכות מלאה להשמיע את דעתם, ומחובתנו להתחשב בה.

ולא זו אף זו. אנו טוענים לזכותנו על הארץ הזאת כיהודים. טיעוננו מתבסס על ההיסטוריה ועל המסורת היהודית. אסמכתה אחרת אין בידינו. בהכרזה על הקמת מדינת ישראל נאמר במפורש, שהיא קמה מתוך קשר היסטורי ומסורתי של היהודים בכל הדורות אל המולדת הזאת. ואם ננתק את קיומנו משרשיה של המסורת היהודית ומן הציפיות ההיסטוריות, במה נצדיק את עלייתנו ואת בעלותנו על הארץ הזאת, במה נוכיח שהיא מולדתנו ומולדת אבותינו?

התיקון שמציעה הממשלה הוא שלא יירשם אדם כיהודי, לפי לאומו או דתו, אם אינו יהודי כפי שהמסורת המקובלת על רובו המכריע של העם היהודי מכירה בו. וכך אמנם פסק בית-המשפט העליון בעתירה של רופאייזון. אך לא היינו יכולים עכשיו לשאת בעולו של התיקון המוצע על-ידי הממשלה. אימלא הוסיפה לכך תיקון גם בחוק השבות, שעל פיו יוקנו כל הזכויות של יהודי העולה לארץ גם לבן-זוג, לילדו ולנכדו, לפי חוק האזרחות ולפי כל חוק אחר, גם אם אינם בחזקת יהודים. התיקון הזה מסיר מכשול רציני מדרך עלייתם של זוגות מעורבים, הם וילדיהם.

המסורת היהודית קובעת שילדיה של אם לא-יהודית אינם יכולים להיחשב כיהודים ולהירשם כבעלי לאום יהודי, אלא אם כן עברו אקט של גיור, או שאמם נתגיירה לפני שילדה אותם. ויש לכך טעמים היסטוריים ונימוקים מעניינים מאוד, שלא כאן המקום להחעכב עליהם. על כל פנים, זהו דינה של המסורת היהודית.

האם נוכל להתכחש למסורת הזאת? ואם נשמור עליה, כלום יהיה בכך משום כפייה דתית? למעשה רשאים הילדים של אם לא-יהודית לעלות לארץ עם הוריהם, ומכאן ואילך אף ייהנו מכל הזכויות, ויחד עם זאת יוכלו הם להמשיך להיות מה שהם, כפי שהם, אם רצונם בכך. אך אם ברצונם להיחשב ולהירשם כיהודים לכל דבר, כיצד יוכלו לעשות כן ללא נטילת רשות מאת העם היהודי, בהתאם למסורתו? כאן עומדת למבחן רציני שאלת ריבונותו של העם היהודי על קיומו שלו ועל מפתח ההצטרפות אליו.

קיבלה גרים. לא רק רות המואביה שנעשתה אמה של מלכות בית דוד. שמעיה ואבטליון היו שני גדולי הדור לפני הלל ושמאי. והיה אונקלוס הגר. ואפילו נבזוראדן רב-טבחים - התגייר. ובתלמוד מסופר שגירון קיסר התגייר ויצא ממנו רבי מאיר; ובמקום אחר לא נרתעו מלומר: גדולי הדור נטמעו בה (קידושין ע"א).

החוק המוצע כולל שלושה דברים המשלימים זה את זה: הרחבת תחולתו של חוק השבות גם על בני זוג וצאצאיהם; הגדרה מי מבני זוגות מעורבים יכול להירשם כיהודי; והבטחת סדרים מתוקנים ומכובדים בתחום הגיר - לרבות ההכרה בגיר שנעשה על-ידי רבנים קונסרבטיביים ורפורמיים, כך שגם צד זה של הבעיה יבוא על סיפוקו.

אני מקווה שעם קבלת החוק הזה על-ידי הכנסת ייתם הוויכוח, המופלג למדי, על השאלה הקונקרטית הכאובה, שהדביקו לה את הכינוי "מיהו יהודי". ואף אם לא ייתם הוויכוח הזה, ויימצאו כאלה שלא ירפו ממנו - הוא יוסר מדרך-המלך של התודעה הלאומית ויידחק אל קרן-זווית של יחידים תמהונים, עקשנים ויוצאי-דופן.

#### הו"ר ר. ברקת:

רשות היבור לחבר-הכנסת, השר מנחם בגין, ואחריו - לחבר-הכנסת נריה.

#### השר מ. בגין:

אדוני היש-בראש, בדיון הגשנה הזה, אחרי תריסר שנים - הפעם בכיוון הפוך - איחד את דברי מעיקרם לשלושה נושאים: לאום ואזרחות; לאום דת; והיכן כופין?

רק חוסר-ידיעה אמיתי ומדהים, או מלאכותי ומט-עה, יכול לשמש מקור לטענה, לפיה אם נדרש אזרח במדינה חפשיית ודמוקרטית להחליט עם איזה לאום הוא נמנה, הרי יש ברישום כזה פגיעה בשוויון הזכויות בין תושבים ואזרחים. טענה עוד יותר מחזרה היא, לפיה אם אין דדישה לרשום את הלאום, סימן קידמה הוא.

אין שחר לשתי טענות אלו. במדינה דמוקרטית וחפשיית יכולים להיות אזרחים בני לאומים שונים, וכולם שווים בפני החוק; ולכולם אותן הזכויות. אנו מכירים לא רק בלאום היהודי. אנו מכירים בלאום הערבי. אנו מכירים בלאום הדרוזי. אנו מוכנים להכיר בכל בן לאום אחר שיישב עמנו כתושב, או שיתאזרח בינינו כחוק.

על הלאום הדרוזי אספר משהו אופייני. לפני שנים מספר הופיעה לפני ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת - בה הייתי חבר - משלחת מטעם הדרוזים הצעירים, שהיו לה טענות כנגד השייכים והקאדים. שמענו את אנשי המשלחת באוזן קשבת. אחד מחברי המשלחת אמר לנו כהאי לישנא: הדרוזים אינם לאום. הם דת בלבד. הדרוזים נמנים עם האומה הערבית הגדולה. יש להם רק מסורת דתית משלהם.

אחד מחברי הוועדה, יהודי, היה צריך לומר לאיש משלחת זו של הדרוזים: אדוני, היו דברים מעולם; אנהוג היהודים, כבר שמענו טענה כזאת: היהודים אינם לאום, היהודים הם דת בלבד. ואנו היהודים, היודעים במה זה עולה להיות מיעוט מוכר בלאום, ולדרוש שוויון זכויות אזרחי מוחלט - אנו מכירים בלאום הדרוזי. וניתן לבני הלאום הדרוזי כלבני הלאום הערבי וכלבני הלאום היהודי בארץ ישראל, במדינת היהודים, מלוא שיווי הזכויות.

מקרים כאלה של גרים למקום אחד. אמרו: קפדנותו של שמאי ביקשה לטרונו מן העולם; ענותנותו של הלל קירבתו תחת כנפי השכינה. ומכאן אמרו חכמים: לעולם יהא אדם ענותן כהלל ולא יהא קפדן כשמאי. ובמקום אחר מדגיש התלמוד ללאמר: גר שבא להתגייר, אין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו.

האם בתי-הדין הרבניים שלנו נוהגים בגרים כבית שמאי או כבית הלל? האמת היא שישנם כאלה וישנם כאלה. אך חוששני לומר שיש יותר בית שמאי מאשר בית הלל. אנו זכאים לתבוע, ובידינו לקבוע, שההלכה וההנהגות בענייני גיר יהיו כבית הלל. עצם קבלת החוק המוצע על-ידי הממשלה צריכה להיות מותנית, תנאי בל יעבור, שענייני הגיר ייעשו על-ידי המקילים, וייעשו בתנאים מכובדים המתקבלים על דעתו של אדם בן זמננו. הרבנות יכולה למצוא צורה נוחה ומכובדת לגירום של בני זוגות מעורבים, אם תתן תקנת הציבור בזמננו.

כשראה הלל שעניין שמיטת הלוואות בשנת השמיטה נועל דלת בפני לווים, עקף אחת ממצוות "עשה" שבתורה והתקין פרוזבול. וגם בדורותינו אנו, לא מכבר, כאשר פטטה בעולם שיטת הבנקאות, התקינו הרבנים היתר עיסקה לגבי הריבית, ובכך עקפו אחת ממצוות "לא תעשה" שבתורה. שתי המצוות הללו אינן קלות בערכן משאר מצוות שבתורה. וכשהמדובר הוא בעידוד עלייתם של יהודים לארץ, שלצערנו מרובים ביניהם נישואי התערובת, הרי שווה בבחינת "עת לעשות לה" הפרו תורתך". כל שכן שעצם העלייה לישראל יש בה משום חזרה מודעת אל חיק הקיום היהודי ועצירת התהליך של הטמיעה. גירום של אלה אינו צריך להיות מסכת עינויים, אלא מעין מתן גושפנקה פורמלית חגיגית לחזרה הזאת.

כנראה יש רבנים שהדוגמה של עזרא הסופר, שגור להוציא את הגושים הנכריות, הן והנולד מהן, עומדת לנגד עיניהם. אולם אותה דוגמה אינה מתאימה כלל וכלל לנסיבות של זמננו. ראשית, משום שעזרא נזקק או לפתרון מחמיר של בעיית נישואי התערובת לא רק מעמקים דתיים, אלא גם מטעמים לאומיים ובטחוניים של הזמן ההוא, וכך כתוב בספר עזרא: "לאמור, לא נבדלו העם וישראל, והכהנים והלוויים מעמי הארצות כתועבותיהם לכונעני, החיתי, הפרזי, היבوسی, העמוני, המואבי, המצרי והאמורי... ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה".

שנית, משום שבסופו של דבר הוציאו רק את הנשים ולא הוציאו גם את הילדים, והילדים נשארו איפוא רכוש אבותיהם בהתאם למושגי הזמן ההוא.

ויש גם כאלה המנפנים במימרה הידועה "קשים גרים לישראל כספחת". אותה מימרה ביטאה את השקפתה ואת יחסה של היהדות לגרים בזמנים ובמקומות ידועים ובנסיבות שהיו אז. אך אין הדבר מתאים לנסיבות של זמננו. אנב: בעל ה"תוספות" נותן פירוש מעניין מאוד למימרה הזאת, שהגרים קשים לישראל דווקא מפני שהם מדקדקין במצוות ומקפדין בקיומן ובכך גורמים אי-נוחות לסתם יהודים שלא תמיד מדקדקין במצוות ומקפדין בקיומן. הנה כי כן קיים סיכוי סביר שבני הזוגות המתגייסים, הם ובניהם, יהיו יהודים מעולים וטובים. גדולתה של היהדות בכך שמהעולם לא היתה גזענית; לא שמירה על טהרת הגזע היתה לנגד עיניה, אלא שמירה על השורש הייחודי, הלאומי והדתי. היא

הזאת, במקום לאום מדברים על קבוצות אתניות. אין זה אלא הבדל לשוני. כי זו ההתפתחות האנושית והקידמה האנושית להכיר בלאומים. הרעיון שהמדינה צריכה להיות חד-לאומית וחד-אתנית הוא טמא, מקורו בברלין, לא של ויימאר. מדינה חפשית יכולה להיות רבת-לאומים, ולבני כל הלאומים שיווי זכויות אורחי.

על רקע זה אומר משהו לגבי ברית-המועצות. איזו רשימה של טענות יש לנו נגד המשטר שהשתלט אחרי שמונה חודשים, בקירוב, של חירות אמיתית ברוסיה האדירה? מה הם עוללו לעמנו, במשך למעלה מחמישים שנה אחרי המהפכה הבולשביקית עד היום הזה, בו הם מספקים נשק קטלני, הרסני ומשמדי כנגד שארית הפליטה של העם היהודי? יש לנו רשימה של טענות נגד הרשע הבולשביקי, נגד הזון הקומוניסטי, נגד העוינות הסובייטית; אבל דווקא משום שהטענות נכונות הן, אל גוסיף עליהן דבר בלתי-נכון. טעות היא, שגם אנשים תמימים לפעמים שונים בה, לטעון כי משום שבתנודת-הזהות של יהודי, אורח סובייטי, כתוב: "נאצינאלנוסט" ייברייסקאיה" או "ייבריי", הרי זה דומה ל-"J", שנטמא בדיים המגוללות בדם יהודי, לאמור "יהודה", למען יידעו מה מוצאו של האיש. לא נכון הדבר, ולא צריך לומר אותו. נהפוך הוא; בימים עברו, ההכרה ב"ייברייסקאיה נאצינאלנוסט" מימי לנין, נחשבה כחי-שג גדול. נכון שהרוסים, השליטים הקומוניסטיים, רוקנו את המושג הזה מכל תוכן ביחס ליהודים. אולם, אילו מושגים לא רוקנו? צדק, אמת, יושר, חירות, תוק-פנות, הגנה לאומית — כל המושגים האלה רוקנו על-ידי המשטר הזה מכל תוכן, וכן המושג הנוגע להכרה בלאום היהודי.

עם זאת, אין זה נכון שהמדובר הוא כמו ב"יהודה" הנאצי ולא צריך לומר דבר לאי-נכון על משטר זה. במשך שלושים שנה, מ-1917 עד 1947, הכירה ברית-המועצות בלאום היהודי, אף-על-פי שאין לו טריטוריה כמו לעשרות הלאומים האחרים שברית-המועצות מור-כבת מהם, וב-1947 הכירה ברית-המועצות במדינה היהודית.

להווי ידוע שהמדינה, בה הכירה ברית-המועצות, לא נקראה "ישראל", לא נקראה "פלשתינה", לא נקראה מדינה בשום שם אחר זולת אחד: "ייברייסקאיה גוסדארסטו" — מדינה יהודית; על יסוד ההכרה הכפולה הזה — לאום יהודי ומדינה יהודית — אנו תובעים מרוסיה את הזכות לאפשר לבני הלאום היהודי לבוא למדינה היהודית; כפי שהרוסים קראו לבני הלאום הארמני לבוא לרפובליקה הארמנית. נכון שהכיוון הפוך, אבל העקרון זהה. בני הלאום הארמני הולכים לרפובליקה הארמנית, לארץ אבותיהם; בני הלאום היהודי, מן הדין שילכו אל המדינה היהודית, לארץ אבותיהם.

כך צריך להבין את הסעיף על "ייבריי" או "ייבריי-סקאיה נאצינאלנוסט", הרשומים עד עצם היום הזה ברית-המועצות לגבי יהודים.

אדוני היושב-ראש, אני בא לסכם את הנקודה הזאת, לאמור: רק בימים של מבוכה מוחלטת ושיבוש מושגים וטישטוש רעיונות, בימים שקמו לנו אנטי-שמיים מתקדמים, בימים שהשמאל החדש בפארס מסתער על סטודנטים יהודיים בצעקה הנודעת: "מוות ליהודים", אפשר בלבבל מוחות על-ידי ביטול הגבול בין לאום ודת מצד אחד לבין אורחות מצד שני.

יש להפריד בין לאום ודת מצד אחד, ובין אורחות מצד שני. כך נהוג במדינות חפשיות ודמוקרטיות. אבל נכון הדבר שההתפתחויות ההיסטוריות בחלקי העולם השונים נבדלות זו מזו. בחלק מסויים של העולם המושג "נשיונליטי" — וכך הוא גם מצלצל בספרדית ובצרפתית — זוהה במשך דורות עם "סיטיזנשיפ". מדוע באה התוצאה הלשונית והמהותית הזאת? כי האומה השלטת בארצות שבחלק אחד של העולם היתה חזקה כל-כך בכוחה וגם בתרבותה, עד שהטילה מרותה במשך דורות על כל מיעוט שחי בתוכה. והמיעוטים שגרו עם האומה השלטת הזאת, אפילו ברצון קיבלו את דעתה, דתה ולאומה.

בחלק אחר של העולם היתה ההתפתחות שונה מזו. העמים נכבשו. לתוך הארצות נתקיימו פלישות. וקרה שמינוט שהשתלטו עליו, תרבותו היתה גבוהה משל הרוב הכובש. המיעוט לא רצה להיכנע, וסירב להתבולל. הוא טען: אני בן לאום אחר מן הלאום השליט. ואני מודיע על כך. ואני דורש שיווי זכויות.

איך חשנו אנו, היהודים והציונים, בין שתי התפתחויות אלו? אני משמע שתי תארים אלה — יהודים וציונים — מתוך הרגשה שהם נותנים כבוד ותהילה למחזיקים בהם. אנו היהודים, אנו הציונים, תמכנו בהתפתחות השנייה. ובה ראינו את הקידמה. אחרת היינו צריכים להודות, כי התבוללות וקידמה — חד המה. ואנו אמרנו שהתבוללות היא ריאקציה, היא שלילת זכויות, היא התכחשות לעבר וגם לעתיד. ולכן אנו היהודים, ואנו הציונים, היינו חלוצי הרעיון של לאומים, של מיעוטים, בתוך רוב, התובעים שיווי זכויות אורחי. היו ימים, בהם קמה אסכולה של התבוללות מאורגנת. והיא דרשה את ההפרדה בין לאום ובין דת. כלומר — "אנו יהודים בני דת משה, אבל אנו צרפתים; אנו יהודים בני דת ישראל — אבל אנו בריטים", ועוד.

הדצל אמר שהישיבה לארץ היהודים קודמת לה השיבה ליהדות; והוא לא היה איש דתי, אבל זו היתה הרגשתו כאשר כתב את המלים הפשוטות, הגדולות — והרי רק מלים פשוטות יכולות להיות גדולות: אנחנו עם, עם אחד; אין לנו טריטוריה, אין לנו אפילו שפה משותפת; אנו נשלטים כמיעוטים בכל רחבי תבל, ואף-על-פי-כן אנו עם, לאום.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):  
"פולק" ולא "נאציזם" — עם ולא אומה.

השר מ. בגין:

חברי-הכנסת אבנרי, אפילו תעמוד על הבמה הזאת ותעמול שעות, לא תוכיח לשום בר-ידעת מהו מבחינה היסטורית ההבדל בין עם לבין לאום.

אופיינית העובדה שאפילו בארצות ששם המושג Nationality זהה עם Citizenship אין הנסיון הזה לכולל מיעוטים מעליה, דווקא בימינו. British Nationality — כולל בריטים, והיום יש תביעה כבירה בבריטניה להכרה בלאום הוולשי ובלאום הסקוטי. לא רחוק היום ותינתן הכרה זו. כל שלוש המפלגות הברי-טיות כבר מטפלות במחון הכרה לכל אחד משני הלאומים האלה בצד הלאום האנגלי.

ואילו בארצות-הברית של אמריקה, ששם היתה ההתפתחות שונה לגמרי, תוך יצירת האומה החדשה

ושוב הן מקוטעות. אין סתם סטטוס-קוו; יש סטטוס-קוו אנטה, או פוסט. איזה סטטוס-קוו אנו עומדים לשנות? נהפוך הוא: מי שפוסק, או מחליט או מחוקק להפריד לגבי יהודי בין לאום ודת, הוא מציע לשנות את הסטטוס-קוו אנטה, לפני ובטרם היות מדינה; בטרם היות הציונות; בטרם היות הסוציאליזם; בטרם חיבור המניפסט הקומוניסטי; בטרם היות המושגים של ימין ושמאל; בטרם האינקוויזיציה; בטרם מבחני דם ואש. הוא אשר מציעים לנו אלה שמביאים את ההצעה לגבי יהודי להפריד בין לאום ודת. מי ששולל הצעה זו אינו עושה אלא דבר אחד: מקיים את המשכיותו של העם היהודי מאז עלה על בימת ההיסטוריה ועד עצם היום הזה.

כאשר אומרים כי מאחר שלגבי היהודי - וזו הכרתי - אין הפרדה בין לאום ודת, הרי מבחינת דת והלאום גם יחד התשובה לגבי השאלה מיהו יהודי נקבעה ותיקבע על-ידי ההלכה. ויש אנשים שכאשר הם שומעים את המלה "הלכה" יוצאת מפיהם או מפי זולתם, הם דורשים שכל השומעים יפלו אפיים ארצה, יקומו ויכו על חטא. זו ריאקציה - הם אומרים - אלה הם מורדי אור, נושאי האפלה, לא יבואו בקהל המתקדמים, ודאי לא בעולם הבא, אפילו לא בעולם הזה. צד לי, אינני מתחלחל ואינני מדדע. מה כי נטפלתם להלכה זו, מה כי תלינו עליה, מה כי תבזוה ומה כי תשפילו? הלכה זו שעל-ידיה ניטעו חיי עולם בתוכנו, הלכה זו שקיימה אותנו במבחני דם ואש וגירושים וגדודים.

יש כאלה המנבלים פיהם ואינם מהססים לומר שההלכה היהודית גזענית היא, ושהיא מזכירה את הנאציזם. אוי לאזניים שכך שומעות. בימים שכל אויבנו בנפש קוראים לשיחרור ארצנו "כיבוש נאצי"; בימים בהם אלה שחתמו על ההסכם עם הנאציזם ופיתחו את חרצובות הרשע לקראת מלחמת-העולם השנייה מכנים אותנו בשם הטמא, באים במדינתנו שלנו בני עמנו ומטילים דופי כזה בעמנו לדורותיו. מה רוצים אנשים אלה, שהילדים שלנו יתביישו בכך שהם נולדו יהודים? מה הם רוצים, שנאמר כי עלינו לברוח ממורשת אבותינו כדי להיות אנשים גזעניים ולא נאציזם, ולא גזעניים? ההלכה היהודית, הקיימת אלפי שנים, היא גזענית, ואדם המכבד את עצמו יברח ממנה ת"ק פרסה? האם באנו לכאן כדי להתבייש ביהדות שלנו, באבות אבותינו, או כדי להמשיך במורשתם?

איך לא בוש אדם בישראל להשוות את ה"יהודי" הרשום בתעודת הזהות ובמרשם ל"ארי" אצל הטמאים שבהם?

ההלכה היהודית היא גזענית? מאז העלילו עלילות-דם על העם הזה עדיין לא היתה גוראה מוז שמקורה עלילה עצמית. הגזענות שונאת זרות וגרות, וההלכה היהודית? המושג "גר" יש לו שני מובנים, וכך הם התפתחו במשך הדורות. מה אומרת התורה? "עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. ואהבתם את הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים. וגר לא תונה ולא תלחצנו, כי גרים הייתם בארץ מצרים." כמעט עם כל פסוק כזה חוזרת ונשנית הפקודה והפ-קידה, כי גרים הייתם בארץ מצרים. היכן תמצאו מוסר אנטי-גזעני נעלה מזה?

ואשר לגר במובן השני, אומרת ההלכה, - ויש

במדינתנו יכולים להיות בני לאומים שונים, בני דתות שונות, אבל מבחינת האזרחות כולם שווים; זוהי אמונתנו!

לאום ודת: - אדוני היושב-ראש, אבקש סליחתו וסליחתם של כל חברי הכנסת שבנקודה זו אולי אומר משהו הקרוב לאלף-בית. אבל יש ימים שאתה צריך, יכול, זכאי, חייב, לשוב לא האף הקטנה הבורעת ואל השלהבת המהבהבת, לשוב וללמוד את האלף-בית.

רוב העמים, אם לא כולם, הם רב-דתיים; רוב הדתות, אם לא כולן, הן רב-לאומיות. העם היהודי הוא חד-דתי; הדת היהודית היא חד-לאומית. זוהי האמת, זוהי ההיסטוריה, זהו ההבדל.

כיצד קם ההבדל? אין בו שום מסתורין, שום מיס-טיקה. אפשר להבחין אותו באופן הרצינוני ביותר על-ידי התבוננות בהתפתחות ההיסטורית. רוב העמים, דתיהם הוטלו עליהם על-ידי כוח חיצוני, בדרך כלל באש ובחרב, לעתים על-ידי שיכנוע פרזולטי. משום כך, העמים יכולים להיות גזענים, מוסלמים, בודהיסטים, ברהמינים, קתולים, פרוטסטנטים, כי כך התפתחה אצלם ההיסטוריה. אין התפתחה ההיסטוריה של עמנו? אין ההלכה?

אדם, כך למדנו ושנינו, והוא בן שבעים וחמש - קרה משהו בתוכו. הוא גר בקרב עובדי אלילים, מעשי ידי אדם, עניינים להם ולא ידאון. אנשים להם ולא ישמעון. לפתע פתאום התעוררה בו האמונה באל אחד שאין לו גוף ולא דמות הגוף. כיצד קרה דבר כזה בנפשו? - זאת איננו יכולים לדעת. אבל אפילו בימינו ראינו אנשים מבוגרים, זקנים, ואיוו מהפכה נפשית התחוללה בתוכם. הרצל לא היה זקן, אבל הוא היה מבוגר מאוד כאשר מהפכה נפשית כזו קרתה אצלו - השיבה ליהדות, השיבה לארץ היהודים.

אז, בימי קדם, נאמר על האדם ההוא: והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. ורש"י מפרש: הק"ה חשבה לאברהם - עדיין בלי ה"ה" - לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו. וההמשך הוא: ויאמר אליו, אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה.

כעבור מאות בשנים חוזרת היציאה. כולנו משת-מים בפסוק "שלח את עמי", אבל אולי לא הכל זוכרים את המשכו: "ועיבדוני". בשני המאורעות הכבירים האלה - היציאה של אבי האומה מאור כשדים ומחרן והיציאה של האומה מארץ מצרים מעבדות לחירות - יוצאים בני ישראל כדי לעבוד את אלוהיהם. האמונה של בני ישראל לא הוטלה על-ידי כוח חיצוני, לא בחרב, לא בכפייה, לא בשיכנוע פרזולטי; נהפוך הוא: הם עוברים עמים, הם נוטשים ארצות, כדי לקיים את אמונתם, בארץ המכורה, בארץ מכורה שניתנה להם לרשתה.

כך קמה ההיסטוריה של העם היהודי, וכך היא נמשכת קרוב לארבעת אלפים שנה. מעולם לגבי היהודי לא היתה הפרדה בין לאום לדת. חוסר ההפרדה אין פירושו כפייה של דתיות. אסור, אי-אפשר, לכפות אלא שביחש לשני המושגים - לאום ודת - אין הפרדה. אין הפרדה בין לאום יהודי לבין דת יהודית, ובין דת יהודית לבין לאום יהודי. כך התפתח עמנו בניגוד לעמים אחרים. אין לא נכיר בהבדל הגורלי הזה? שמעתי טענה שהיום אנו עומדים לשנות את הסט-טוס-קוו. איזה סטטוס-קוו? הרי אלה הן מלים רומיות,

שעלתה לעם היהודי בקרבנות ויסורים ומאמצים על-אנושיים ואל-אנושיים, ממדינת היהודים תצא הבשורה כי נישואי תערובת אין בהם שום איסור ושום מכשול? ייטמעו רובם ככולם. במשך דורות מספר עלול העם הזה להיעלם. לכו לסקנדינביה ותראו מה גותר עוד מן הישבים היהודיים שם כתוצאה מנישואי תערובת. עוד מעט לא יישאר אלא זכר מהם בבית-כנסת שעדיין עומד על תילו.

מה כי תלינו על ההלכה הזאת שלפיה ייקבע מיהו יהודי? אדרבה, צאו וראו איך אנחנו מפרשים את חוקינו במדינת ישראל זה למעלה מעשרים שנה על-פי המשפט המקובל האנגלי. אם בימי אלישבע הראשונה, מלכת בריטניה, הוציא שופט בריטי פסק-דין, עדיין גזקקים שופטי ישראל לפסק-הדין ההוא, כדי לפי שאת החוקים שלנו ולחרוץ משפט צדק. המשפט המקובל האנגלי יצירה אנושית נאה הוא. יש בו דברים יפים מאוד. הדין הפלילי הוא מן הטובים עלי אדמות. האנגלים אומרים שהוא "מגנה-כרטה" בשביל הנאשם. הוא הרבה יותר אנושי ומתקדם מכל הדינים באירופה היבשתית. אבל יש גם במשפט המקובל האנגלי דברים לא-טובים ומיושנים. אף-על-פי-כן לא קם שום פרוגרסיסט בבית הזה או מחוץ לו ולא טען: איך אנחנו גזקקים עכשיו למשפט המקובל שקיים זה מאות בשנים ויש בו דברים טובים ולא-טובים?

מה הרע, מה החטא שבעניין גורלי זה, מיהו יהודי, גודק לפירוש של המשפט המקובל היהודי — סליחה על הביטוי — ההלכה היהודית הקיימת אלפי שנים? לאיזה אדם חפשי עלבון הוא?

שלישית, אדוני היושב-ראש, היכן כופים? אני מציע את הכלל הבא לכל הכנסת ללא הבדל סיעה. אין כופים את היהדות על איש ואין כופים איש על היהדות. בני-חורין יכולים להסכים לכלל כפול זה? היכן הכפייה? נכון, אם האם אינה יהודיה, אין הילד יהודי. אבל גם אם אדם בכלל אינו מבית ישראל, ורוצה להצטרף לעם היהודי, עליו לקיים גיור. זאת ההלכה. שומו שמייס, כופים עליו ישראל. אבל אני רוצה לשאול את חברי הכנסת הטוענים כך: ואם לא יקיים גיור ויוכר כיהודי, לא תהיה זאת כפייה? הן זוהי כפייה על כל העם היהודי לדורותיו, על המיליונים שאינם עוד ועל המיליונים החיים, ועל המיליונים שיבואו. האיש לפי הכרתו ולפי הכללים שעל-פיהם היו חיים אלפי שנים אינו יהודי, ואף-על-פי-כן אומרים: קבלו אותו, הוא יהודי.

אין כופין דבר. האיש אינו רוצה להתגייר — אל תגייר. הוא לא יהיה בן העם היהודי. אינו רוצה להירשם כבן האומה היהודית — אל יירשם. אפשר לכתוב בסעיף הלאום — לא רשום. הוא יכול להיות אזרח שווה-זכויות, בן-חורין. הוא יכול להיות בן-בלידת, בן-בלידת לאום. מדוע צריך לכפות לא-יהודי על העם היהודי? נכון שכפייה זהו דבר תמור, גם על יחיד; ועל הרבים? אני חוזר ושואל את הפרוגרסיסטים שלנו: היכן הכפייה?

אמת, יש להקל בגיור. לא לנו לשפוט מה היה בדורות שעברו, יש פרושים שונים לבני גרים. הכבדו והקלו. היו תקופות שונות. היום יש תקופה מיוחדת, זו וכתנו, אדוני היושב-ראש, לפנות מעל במת הכנסת, בשם האומה ששלחה אותנו, אל מורי ההודאה, למורינו ורבינו, בקריאה, בכבוד ובכנות: היום התקופה היא מיוחדת במינה. היתה מלחמה שלא היתה כמוה בתול-

מי שמבזה אותה ומנסה להשפילה עד דכא — "אם היה בן גרים, אל יאמר לו: זכור מעשה אבותיך; אם היה גר ובא ללמוד תורה, אל יאמר לו מה שאכל וגו', בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה". זו תורה אנושית-גוענית. ההלכה מגנה כל מי שמזכיר לגר מוצאו. היא מקבלת את הגר באהבה, בחסד וברחמים ובשלמות נפשית מוחלטת. ההלכה זו יקראו גוענית?

נכון, יש מימי קדם איסור חיתון בין יהודים ולא יהודים. הווי גוענות? אם כך, אולי השפה העברית שלנו, שבה דבקנו, גוענית אף היא? מה נטפלנו לשפה הזאת? כבר שכחנו במשך הדורות. לא, אמרנו, עברית גדבר. איך דבקנו בארץ הזאת, איך התפללנו לנשמים בה, אלפי מילין בהיותנו מרוחקים ממנה, כאשר שום תועלת לא צמחה לנו מהתפילה הזו? אולי זו גוענות? נכון, העם היהודי יש בו איחוד ויחיד, אחרת לא היה קיים. אדרבה, יעלה כל פרוגרסיסט על הבמה הזאת ויאמר לנו — יש לי הצעה אחרת; ייסגר בחדר ויאמר לעצמו — האם היה העם קיים, אילמלא האיסור הזה? האם לא היה נעלם יחד עם עמים אדירים ממנו ולא היה נשאר זכר, או לא היה נשאר אלא זכר, ממנו? המעט כנגד הרבים — היה צריך לשמור עליו. לו היו נישואי תערובת מותרים, לא היה נשאר מאתנו אפילו שריד ופליט. עמנו יכול היה למנות בין 200 ל-250 מיליון נפש, כי הוא אחד העמים העתיקים ביותר עלי אדמות שחוט קיומו לא ניתק אפילו יום אחד במשך אלפי שנים. מדוע לא נותרנו אלא שלושה-עשר מיליון? שתי סיבות לכך: הטבח והטמיעה. ומי יודע אם לא לקחה הטמיעה מה שנטל הטבח. ודאי מיליונים רבים בכל הדורות. אילמלא האיסור הזה היינו נטמעים נטמין.

יש כאלה הטוענים: בעצם למה צריך להיות קיים העם הזה? הוא סובל; אחרים סובלים. אנחנו, היהודים והציונים, לא קיבלנו את התורה של ההיעלמות. איננו מבקשים שום הצדקה לקיומנו. איננו מבקשים שום הכרה לזכות קיומנו לא מפי מלך, ולא מפי גנרל, לא מפי שליט, לא מפי ממשלה ולא משום אומה ולשון אחרת. איננו רוצים להתקיים, ונוסיף להיות קיימים. איננו רוצים לרדת מבמת ההיסטוריה. איננו רוצים להיטמע. יש לנו מה לתרום לעצמנו ולאנושות כולה. זאת תמצית היהדות ותנועת השיחורר הלאומית הקרויה ציונות.

יש איסור חיתון, ככתוב: "ולא תתחתן במ. בתך לא תתן לבנו ובתו לא תתן לבנך. כי יסיר את בנך מאחורי ועבדו אלוהים אחרים". וחכמינו פירשו את הפסוק כדברי רש"י, "למדנו שבן בתך הבא מן הכותי קרוי בנך, אבל בן בנך הבא מן הכותית, אינו קרוי בנך אלא בנה, שהרי לא נאמר על בתו: "לא תתן כי תסיר, אלא כי יסיר את בנך".

כך קמה ההלכה, לפיה בן של אם יהודיה הוא יהודי, אפילו אביו אינו יהודי. לא להיפך. הלכך ייקרא גוענות? — הגוענות הטמאה שבשבילה הספיקה טיפה אחת של דם יהודי כדי להוליד את האיש בו היא זורמת אל מקום ממנו אין שבים, בעד שההלכה היהודית אומרת: אם האם יהודיה, אפילו אין בטחון שהאב יהודי, אפילו יש בטחון שהאב אינו יהודי — יהודי הוא הילד. אילמלא איסור זה ואילמלא הלכה זו, מי יעמוד בפני ההיעלמות ובעיית הקיום ברחבי הגולה? מה רוצים אנשים מסויימים: — שממדינת היהודים

ורחוקים כי חדשה וחזקה וקודשה ההמשכיות הזו והיא תקינים מדור לדור.

הי"ד מ. זר:

רשות הדיבור לחבר הכנסת גריה, ואחריו לחבר הכנסת חזן.

משה צבי גריה (מפד"ל):

אדוני היושב ראש, אנשי הכנסת הנכבדים.

רבים תמחו: מה לכם כי נזעקתם? מה איכפת לכם, ילך כל אחד בדרכו, מדוע אתם רוצים לכפות דעתכם על אחרים?

ובכן: נזעקנו, כי בית המשפט יצר מציאות חדשה, יצירה חדשה, שאותה הוא רוצה לכפות עלינו, כחלק מהחברה אשר אותה אנו בונים יחד, כחלק מעמנו אשר אותו אנחנו חייבים לאהוב, ואשר את ליכודו אנו חייבים להעמיק.

ילדים אשר טרם נכנסו לכלל ישראל, ושעל פי דין תורה - דין תורה אשר במקרה זה רוב העם בישראל שומר עליו בקדנות - אסור להתחתן אתם, ילדים אלה נקראים בשם יהודים ומופיעים בציבור כיהודים, מתחילים כיהודים וידועים בציבור כיהודים.

נעשה כאן מעשה כפייה על רוב הציבור, נכפתה עליו מציאות חדשה הרת תוצאות חמורות לקשרי החיתון שלו, אשר בכדי להתגונן מפניהן יצטרך ציבור זה לערער כבר מעכשיו את כל בניין החיים החברתיים במדינה.

עד עכשיו - קיימות מפלגות, קיימים חילוקי דעות, אנו מתוכננים, אנו רבים, אבל - הכל בתוך המשפחה, בתוך המחנה, בתוך תחומי העם.

הגשרים פתוחים - (מדיניות של גשרים פתוחים בין יהודים לבין עצמם). כל פלגי העם בארץ מותרים לבוא זה בזה, שמחים להיפגש בימי שמחה ולהתלכד בימי צרה - "יחד שבטי ישראל". בן כפר הרואה נשאת בת בבעת-חיים; בת טיידת-צבי נישאה לבן עין שמה, ובן חסיד חבד"י, חבר קיבוץ סעד, לא נרתע מלקחת בת קיבוץ דורות. גדל חשיבות קשרי-חיתון לשם איחוד העם - זאת הבין ותפס גם ראשו של חמור, חמור אבי שכם, איש כנען.

על ט"ו באב, יום שמחה גדול בישראל, נאמר: "יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל" (תענית ל', ב). כל זה אה, בימי קדם, בימי שפוט השופטים. והנה עתה, עם בניין מדינתנו המחודשת, עם בניין עמנו על פלגיו, עם המגמה למיזוג עדותינו, באים שופטים ויוצרים עדה חדשה - עדה אשר חלק גדול מה העם לא יקבל אותה ולא יתמוך אותה, עדה אשר תהיה מקור לצרות ולתסכולות.

רבים אינם רואים את הגולד. סבורים הם, שלכל היותר ייגרם קצת כאב-ראש, יפרצו כמה סקנדלים לפני הנישואין של מספר צעירים, ועל זה הם מפטירים ואומרים: "דיה לצרה בשעתה". אולם זו גישה מאוד מאוד שטחית. הצרה - שלא תבוא, אשר כולנו רוצים שלא תבוא - יכולה כבר לבוא ולהתחיל מהיום.

כדי לשמור על כשרות המשפחה נאלץ כבר עכשיו לתחום תחומים, ליצור מרחקים ולמנוע מפגשים בין ילדינו. ככל שהחששות יתרבו ונדע כי לארץ עלו והגיעו

דוח אנוש. במלחמה הזאת הושמדו שישה מיליון יהודים. היו יחידים או יחידות שעזרו להחיות ואף הצילו אותם. היו נשים שהצילו גברים יהודים באהבה, מתוך סכנת נפשות, והיו גברים שהצילו נשים יהודיות, את אחיותינו, בסכנת נפשות. הם באים אלינו. הם רוצים להיות יהודים. הם מוכנים להתגייר. למען השם - להקל עליהם, כי הם עשו צדקה גדולה לעם ישראל, הם הצילו נפש בישראל.

בברית המועצות נוצרו תנאים שבגללם נעשו נישואי תערובת בתקופה מסוימת כמעט לחם חוקו של העם היהודי. איש אינו אשם בזה, אלה התנאים. הם באים אלינו. אנו מבקשים וקוראים להקל עליהם להצטרף אל עמנו.

אבל באותה מידה של כנות וכבוד בה נשמעת הפנייה הזאת יש לנו זכות לבקש את הרוצים להצטרף אל העם היהודי שיקלו עלינו. מה הגיור? כפייה? אסור? אבל זהו כלל שלפיו חיים אנחנו ואבות אבותינו אלפי שנים. אתם רוצים להצטרף אלינו? - הקלו עלינו, קיימו את הגיור. מה הדבר שקוראים לו כפייה? מה עשינו בכנסת? - קבענו סייג, כלל, האומר: לא ייהנה חבר הכנסת מזכויות חבר כנסת אלא אם כן מסר הצהרת אמונים ובה נאמר: "אני מתחייב לשמור אמונים למדינת ישראל ולקיים באמונה את שליחותי בכנסת". האם איננו יודעים שיש פירושים שונים מה הם אמונים למדינת ישראל, מהי שליחות ומה היא אמונה? אף-על-פי-כן אנחנו מחייבים את כל חברי הכנסת לומר את המלים הללו, להתחייב בפני עם ועדה. זו - דמוקרטיה; זה - מובן מאליו; אבל להצטרף לעם היהודי ולקיים כלל שקודש בהיסטוריה שלנו מדור לדור - בלתי אפשרי, אסור, כפייה. אדרבה, נתבונן ונסיק את המסקנה.

אדוני היושב ראש, לפני תריסר שנים, על דעת סיעת תנועת החירות דאז ובשמה השתתפתי בדיון על השאלה הגדולה ההיסטורית, המוסרית והגורלית - מי הוא יהודי. האם לגבי יהודי כלגבי צרפתי ואנגלי ופולני ורוסי אפשר להפריד בין לאום ובין דת, או אי-אפשר? הבעתי את דעתי ואמרתי אז לכנסת: "למען עמנו ולמען ארצנו, למען ילדינו ולמען עתיד האומה, שאינה אלא שארית פליטה מדור לדור, אל נא ננתק את הקשר שהוא פשוט וגדול, גלוי ומסתורי, מופשט וממשי, נעלה ועמוק, שהוא יסוד קיומנו וסודו, שהוא נצח - הלא הוא הקשר בין עמנו ובין אלוהי אבותינו." את ההיית באופוזיציה. היום לכבוד לך, לכבוד לי להימנות עם ממשלה בישראל המציעה לבית הנבחרים לקבוע כחוק שלגבי יהודי אין הפרדה בין לאום לבין דת.

ילעגו המתלוצצים ויבזו המבזים ויהמו המאומים - מוכן אני להתייבב בראש לא מושפל ובלב מאמין לפני בני דורי שידע השמדה ותקומה, השפלה והתחדשות, עבדות ויציאה ממנה, חירות וכיבושה, ולפני הדור הצעיר, אשר בקרבו יקבל מידענו ויהיה עליו, במקומו, לשמור על העם ועל הארץ ועל שלמותם ועל עתידם, ולומר להם אף להם: אמנם כן, לגבי יהודי אין הפרדה בין לאום לבין דת. זו ראשית הקמתו והמשכיות קיומו של עמנו, עליה חורג ובה הוא חי. ההמשכיות ההיסטורית רית הזאת במדינת היהודים המחודשת בארץ ישראל המשוחררת, בירושלים הגאולה, לא נותקה, אלא חושלה. ויודע ביהודים באשר הם שם ובעמים קרובים

שליט, בעקשותו, לא התחשב בנוחיות ילדיו, אינו מתחשב בנוחיות בתו בימים יבואו. מדוע דאג דווקא לנוחיות בנו? אני חושד כי את ה"פינטעלע-ייד" הזה — גם שליט לא הצליח לעקור מלבו. את הרוביקון הזה לא היה גם הוא מוכן לעבור. הוא רצה לצרף את בנו לעם היהודי בדרך המקובלת, בדרך העתיקה. הוא פשוט הכניס אותו בבדירות של אברהם אבינו.

ביום שישי זה זיכה אותנו ראש הממשלה לשעבר במאמר. הוא יוצא חוצץ נגד הצעת החוק, נגד הכפייה הדתית שבחוק, נגד הטבילה, אולם בדברו על הצורך לקבל אל חיק העם היהודי את הבנים של המשפחות המעורבות הוא מגניב שתי מלים: "הם נימולים", לא מור: ברית-מילה — זאת הוא מקבל, זאת הוא מחייב. אני מרשה לעצמי לשאול: לשיטתו של חבר-הכנסת בן-גוריון, שבמדינת ישראל לא תהיה שום כפייה הקשורה בהדת — באיזה זכות הוא מרשה לעצמו לכפות ברית-מילה על מי שרואה עצמו יהודי גם בלי זה ומוכן לשרת בצה"ל וכי? הלא כפייה דתית זו קשה הרבה יותר מאשר טבילה במקווה?

נתקיימה היום הפגנה, ונדמה לי שלא היתה שם שום כרזה על ביטול ברית-המילה. ובכן, יש כאן משהו יהודי עמוק. על כן אהננו אומרים, על משקל "וואס מיר זיינען, זיינען מיר, אבער אידן זיינען מיר: וואס איר זייט זייט איר אבער אידן זייט איר?" הנקודה היהודית קיימת. אל תותירו עליה, אל תתרחקו ממנה. המשיכו להיות נאמנים לה גם אם איננה מובנת.

מי שהכריז בוועדת פיל כי "התנ"ך הוא המנדט שלנו", אינו יכול לבוא אחר-כך ולהכריז בצורה פסק-גית כי "אנו מדינת חוק ולא מדינת הלכה". אילו הותרו דסטר: כל זכות קיומה של המדינה נעוץ במקורות ההלכה הישראלית, ואין בווי המדינה יכולים לפנות עורף לכל מקורות הקיום של האומה. אי-אפשר לקחת מן התנ"ך רק מה שרצוי לך. אי-אפשר גם להחיות את הקראות ולזרוק הימה את המשנה והתלמוד, את הרמב"ם ואת רבי יוסף קארו.

קוראים לעומתנו: "חוקי ימי הביניים". הם הרבה יותר עתיקים. הם מפורשים במשנה ובתלמוד. כבר הזכיר חבר-הכנסת השר בנין שמקורן של ההלכות שאנו מדברים עליהן הוא בתנ"ך, בפסוקי תורה. הם מלווים אותנו עוד מן העולם העתיק, ורק בזכותם ובכוחם עברנו את מוראות ימי הביניים. אילו בטלו כל החוקים האלה — לא היינו מחזיקים מעמד גם בעת החדשה. אילו נתקבלו פסיקתם והחזיקים של שופטים כאלה לפני שלושה דורות — לא היינו מגיעים למדינת ישראל, ולא מפני שהיינו נשארים בגולה, אלא מפני שכבר לא היה מי שיגיע.

ובכן ראוי להדגיש: קשה וחמורה היא במיוחד פסיקת בית-המשפט לגבי אלה שטרם עלו למדינתנו, לגבי תפוצות ישראל. צריך שיהיה ברור לכולנו: שם החלטת בית-המשפט הורסת את כל הגדרים, פורצת את כל הסכרים.

שארית ישראל בגולה נאבקה שם קשות בנישואי תערובת, שסופם התבוללות. והנה באו שופטי בית-המשפט העליון במדינת ישראל ונותנים הכשר לנישואי הכשר לילדים, ועושים תאניה ואניה בהרבה בתים בישראל, בארצות המערב ובארצות-הברית.

עוד נשים נכריות והן רשומות כיהודיות, ולהן ילדים לא-יהודיים המופיעים כיהודים, נצטרך להגדיל את המרחקים, להרוס גשרים וקשרים חברתיים, לבנות גדרות ולסייג סייגים.

כיוצא בזה שנינו: "גזר על פיתם ושמןם משום יינם, ועל יינם משום בנותיהם" (עבודה זרה ל"ו, ב). יקומו אז בינינו חומות גבוהות מפרידות ומפלגות, אשר חומת ברלין היא כאין וכאפס לעומתן.

כאן מתחיל ניתוח הגוף עצמו — קרע עמוק בין חלקי האומה, אשר רק כשמתחילים לחשוב עליו הנפש היהודית נחרדת ומודעוּעַת עד מעמיקה.

לפני שבועיים אירחנו בשבת בכפר הדואה קבוצת בנים ובנות מקיבוץ חצרים. קיבלנו אותם בסבר פנים יפות, בשמחה. השתלנו להנעים להם את ביקורם וגם קיבלנו אחר-כך מכתבי תודה נלבבים. אילו נהגו שם נישואין אזרחיים, אילו חשענו שיש שם ילדים כאלה, אשר הם רק רשומים כיהודים, הרי למרבה הצער — לא היינו מסכימים לקבלם, לארחם. למרבה מגינת הלב, לא היינו רוצים כלל להפגיש אותם עם ילדינו. וכדי שחש וחלילה לא גניע למצבים כאלה נזעקנו והגנו מוצעים את העם.

(חברת-הכנסת ח. גרוסמן קוראת קריאת-ביניים)

למה? איננו רוצים סקנדלים אחר-כך, איננו רוצים טרגדיות אחר-כך. רוצים מצבים שוכל להגיד מזל טוב זה לזה בלב פתוח.

(חברת-הכנסת ח. גרוסמן קוראת קריאת-ביניים)

חברת-הכנסת גרוסמן, שאלו נא את חברי-עין-שמר איך היתה השמחה בתחנות טירת-צבי ועין-שמר.

(חברת-הכנסת ח. גרוסמן קוראת קריאת-ביניים)

כה אמר מרן הרב קוק זצ"ל באסיפת מחאה נגד חילול שבת שהתקיימה לפני 57 שנה בפתח-תקווה: "מפני שאתם אחים לנו, בנים לנו, מפני שאין אנו מוותרים עליכם, על כן אנו באים בתביעות, בדרישות ובמחאות". אין אנו מוותרים עליכם, ואל נא תמהרו לוותר עלינו.

כלפי הצועקים "כפייה דתית" אנו משיבים: "כל ישראל ערבים זה בזה" (סנהדרין כ"ו, ב). אתמול הייתי זקוק לעזרתך, מחר תהיה זקוק לעזרתך. אל גשורף את הגשרים המגשרים בינינו.

ויש כאן עניין עמוק יותר. עלינו לשמור על הקשר עם כל חלקי האומה, גם עם המתנכרים למורשת אבות, מפני שמאמינים אנהנו, כי בסופו של דבר עדיין כולם יהודים, יהודים מדעת או שלא מדעת, יהודים בהכרה או מתחת לסף ההכרה.

שימו לב: בכל הרעש הגדול הזה, ובכל שטפון הדיבורים הבוטים נגד ההלכה ונגד הכפייה, ונגד, ונגד, איש לא הרים קולו לדרוש ביטול ברית מילה, ביטול בריתו של אברהם אבינו. בתוך ההמולה של משפט שליט הוגנב פרט קטן: הילד, אורן שליט, נימול. הוסבר: זה נעשה מטעמי נוחיות. אני מרשה לעצמי לא לקבל את ההסבר הצולע, המתחמק. אין זו האמת. זה מוכיח לי דברי חבר של קיבוץ לא-דתית שהצטדק על שהוא צם ביום הכיפורים והסביר, כי יום צום בריא לקיבה.

הדור אשר ראה את ארובות-אושויץ, ארובות השואה, אשר הגרמנים בנו אותן ובעלות-הברית לא הפציצו אותן, הארובות הגבוהות שהפכו לגרות-הבדלה בין ישראל לעמים; הדור אשר ראה את בדידותו במלחמת השיחור, את לוחצי נסיגתו במיצע סיני, ואת ייחודו והתעלותו במלחמת ששת הימים, בהם נתגלה לעיני כל אפסי ארץ "כי ששת ימים עשה ד'"; הדור אשר יצא מאושויץ ומטרבלניקה וחזר לירושלים ולחברון, אשר עלה מתאי-הגזים והגיע לכותל המערבי; הדור אשר ראה במו עיניו את פלא העם היהודי, פלא מעמקי-יסודיו ופלא פעמי-גאולתו, ואשר הראה לדעת כי שני הגילויים גם יחד הם הם עדי ייחודו, עדי קידושו, עדי בריתו — דור זה לא ימיר קידושו והבדלתו, לא ינתק את שרשרת הדורות.

"אני ד' קראתי בצדק... ואצרך ואתנך לברית-עם, לאור-לעם" (ישעיהו מ"ב, ו). ככל שתתחזק ותעמק ברית-העם, ככל שנהיה נאמנים יותר לייחודו — נוכל גם להיות לאור גויים, נוכל למלא ייעודנו בעולם.

נשמור כולנו יחד על שלמות העם, על ייחוד העם, על קדושת העם. נשמור על "אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

הי"ר מ. זר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת חזן, ואחריו — לחבר-הכנסת נסים אליעזר.

יעקב חזן (המערך, עבודה-מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. המערכה הזאת, בה הגנו נתונים כעת, היא חמורה, שכן משני צדי המתרס ניצבים יהודים המאמינים אמונה שלמה בצדקת עמדתם. היא חמורה, מפני שמשני הצדדים ניצבים אנשים האוהבים את עם ישראל, וכל אחד מהם בטוח שעמדתו היא העשויה להבטיח את עתידו, בעוד עמדתו של הצד שכנגד עלולה לפלג את העם ולפגוע קשה במאבקו על חייוש חיוו הלאומיים. אכן, התיקון המוצע לחוק העשבות, ודרכו לחוק מרשם האוכלוסים, אינו תיקון סתם. זהו שבר גדול בהתפתחותה של מדינתנו. הוא פוגע בעצם מהותה של מדינת ישראל כמדינת חוק, חוק שבפניו שווים הכל, דתיים כחילוניים כאחד. זהו תיקון המאיים להפוך את מדינתנו, באחת הנקודות הרגישות ביותר של חינוך, למדינת הלכה, הכופה את ההלכה הדתית בכוח החוק החילוני על כל אזרחי ישראל היהודים.

המערכה היא חמורה, שכן החלוקה המקובלת של הישוב היהודי למאמינים, מצד אחד, ולחילוניים — הווה אומר: חסרי אמונה — מצד שני, בשקד יסודה. משני צדי המתרס ניצבים יהודים מאמינים. מצד אחד הדתיים, המאמינים בכך שאלוהים ברא את האדם בצלמו ובדמותו, והכל בא לו לאדם מבוראו; ומצד שני אנחנו, החילוניים, מאמינים שהאדם הוא החוצב את אמונתו מתוכו פנימה ומעצב את תפיסת הצדק והמוסר שלו תוך מאבק מתמיד עם עצמו ויצריו, כאחד מהכלל-הלאומי והחברה שבתוכם הוא חי. האחד מאמין שאלוהיו הוא בשמיים, השני — שאלוהיו שוכן בקרבו. הצד השווה שבין שניהם הוא ההכרה, שאדם באמונתו יחיה. הצד המבדיל בין שניהם הוא העובדה, שהאחד, היהודי החי-לוג, מכבד את אמונתו של האדם הדתי, ואינו רוצה בשום כפייה אנטי-דתית, בעוד שהצד שכנגד, הדתי-

ההלכה נושאת את נושאה. וככל שהיא מוצקה יותר, בלתי-מתפשרת יותר — כוח עמידתה ועוצם תנופתה רבים יותר. פלא הקיום של העם היהודי קשור במישורים ביהדות הנורמטיבית. יהדות ההלכה היא שהביאתנו עד הלום. "יקוב הדין את ההר" (סנהדרין ו' ב) — והדין באמת נקב הרים וגבעות, ועברנו והגענו. היהדות הרפורמית היא קלה ונוחה, ותרנית היא (עי' ירושלמי, עבודה זרה, פרק א', הלכה א'), אינה דורשת הרבה — ולכן ההתבוללות אוכלת בה בכל פה. אין מה שיחזיק אותה.

ליברליסם דתי — זהו פרדוקס. "והעמדנו עלינו מצוות" (נחמיה י', ל"ג) — כוחה של הדת, שמקורה אלקי, שהיא מעל לאדם, ומאכן יכולתה להרים אותנו. ברגע שהיא ניתנת למרות האדם — "ברצותו מרחיב וברצותו מקצר" — הריה מאבדת את סגולתיה, את ערכה. ערכים שאדם מוכן לסבול למענם, למות למענם — כדאי גם לחיות למענם. הם הנותנים תוכן, טעם וייצוב לחיים, לחיי הפרט ולחיי הכלל.

בעלי הערכים מכל המחנות — התאחדו! בעלי הלכה דתית והלכה סוציאליסטית (יש גם מרקסיסטים — אורתודוקסים), התלכדו נגד האנרכיה, נגד ההתפרקות וההפקרות המסכנת את הכל. כל חברה שתובעת מעצמה הרבה — אינה פתוחה לרבים. גם קיבוץ או מושב איננו מקבל כל מי שבא אליו, אלא דורש מהבאים להצטרף אליו דרישות מוגדרות. על אחת כמה וכמה הבאים בברית-העם, עם-אלוקי-אברהם, המצטרפים לברית-סיני, ברית מקדשי-השם מדבי עקיבא ועד ר' שלמה ז'ליחובסקי (עי' כתבים אחרונים ליצחק קצנלסון הי"ד, עמ' 52), מהחשמונאים ועד לוחמי הגיטאות.

תורת הגיור בישראל מוכיחה שתיים: ראשית — ה"אתה בחרתנו" שלנו אינו אתנוצטרף, אין זו תורת-הגזע. ברוב ענווה הגנו מוכיחים בתוכנו בני עמים אחרים. שערינו פתוחים לכל עם וגזע. ושנית — יש לנו בטחון עצמי כי יכול נוכל לעכל את הגלויים לדתנו, והגנו מעניקים להם מיד גם את לאומיותנו.

רק בימי עזרא ונחמיה סגרו את דלתות הגיור, שכרגיל היו פתוחות, משום שהיתה אז תקופה בעם שהיה מיעוט פתורצ, שחולשתו המדינית יצרה מצב של חוסר-יכולת-עיסוק. אבל תמיד היו הדלתות פתוחות.

אני רוצה להוסיף דבר שאינו ידוע לרבים: דווקא הרבנות במדינת ישראל מקילה בגיור. אם נשמעו כאן טענות על סדרי הגיור, הרי עיקרן לא בקשיי הלכות גיור אלא בחוסר היעילות וטוב-הטעם של המטפלים בדבר. אני מקבל את הטיעון ואומר כנציג הצבור הדתי: אמנם אשמים אנחנו על ההזנחות, אולם הן ניתנות לתיקון, ואם ירצה השם נתקן זאת בהקדם. כבר קרה שהרבה דברים במדינה, שהיו טעונים תיקון — תוקנו, ואני מקווה שגם זאת נתקן.

לעומת זה צריך שיהיה ברור, כי גיור רפורמי אין לו כל ערך. הם מסתפקים בהצהרה על הצטרפות האשה לקהילה, ל"ליידס אוקוילרי", והדי זה דומה כאילו היה מישור אומר שביהודי ייחשב גם מי ששוקל שקל ציוני או מצטרף כחבר להסתדרות.

ולסיום הדברים: העם אשר ברית-בין-הבתרים מלווה אותו בנאמנות הרבה שנים דרך מובחנות ועקדות, דרך נחלי'דס-ואש — הוא לא יתייחס לנעלם גדול ומופלא באמות-מידה של סמון וגראה.

אילו היה נודע לי אחרי שירו זה שאמו של יוליאן טובים לא הייתה יהודיה והוא אינו יהודי לפי ההלכה — לא היה הדבר משנה כהוא"ז בהערכתי: יוליאן טובים היה יהודי.

לנו אין כל עניין בעימות בין שתי התפיסות הללו, ובודאי לא כעת, כאשר כל חיינו הם קודש למלחמה על עצם קיומנו. אך להוותנו דוחפת אותנו לכך התאב"נותה של ההלכה והתגמדותם של בעלי ההלכה היהודית בדורנו בארץ-ישראל. ההלכה — כל מהותה היא התיקדות, זרימה עם החיים; כל תכנה פירושו של הקבוע והעומד לשפת החיים המשתנים, יציקת התוכן הנצחי של האמונה הדתית לדפוסי החיים הזורמים, הפושטים צורה ולובשים צורה. רבי עקיבא — מספרת האגדה — פירש את התורה פירוש כה מופלג, עד שאף משה רבנו, שקיבלה בהר סיני, התקשה להבינה. וההלכה הייתה כרבי עקיבא. "עין תחת עין" — חוק זה נעשה לסמל מופשט, כשההלכה, ההלכה הנבונה והמהפכנית כאחת, רוקנה אותו מכל תכנו הראשוני האכזרי ויצקה בו תוכן אנושי חדש. והרי אנשי ההלכה כיום אינם מסוגלים עוד לכך. וכעת, כאשר חובתנו היא לגייס את כל כוחות היצירה כדי לסייע לעם הזה במאבקו הגדול על חירות חיוו הלאומיים במולדתו, עושים אנשי ההלכה את ההיפך מזה. ובעקשותם, עקשות אשר מרכזה הוא דוקא בישראל, במקום שם קיומו של העם היהודי מובטח יותר מאשר בכל מקום אחר, מאיימים אנשי ההלכה לפגל את העם ולדחות נידחים, במקום לקרבם.

מספר הנישואים המעורבים בגולה הולך וגדל. מי ישמור לכך? מי יראה בזה אדיאולוגיה? ועם זה, מי פתי ויאמין שחוק בישראל יביא לידי כך שיהיו פחות נישואי תערובת? יש ארצות שבהן הגיעו לכדי 50% ויותר. אף ביבשת היהודית האדירה שבארצות-הברית, בה הכמות עצמה הופכת לאיכות יהודית, מספרם של נישואי תערובת הגיע ל-20%. והדת קצרה דיה מלהיות שיע, שום הטפת מוסר לא תועיל בזה. דת קונים באמונה, ולא בשכל. מושגי הלאום נשתנו. הגישה הלאומית הדתית מתערערת והולכת. חלק גדול מהחתונות המערביות — כשני שלישים — נוסר מהגווע היהודי העתיק ונעלם. חלק קטן, כשליש, נצמד אליו. מהו תפקידו של כל אלה הלוחמים לעת כזאת על עתידו של העם? להרחיק או לקרב? כיהודי הצמוד בכל נימי נפשו למורשתו ההיסטורית של עמו דעתו היא שכל מי שאינו עושה הכל כדי להציל לעמו את בניו המתרפקים על שערו — מתנכל לעתידו של עמו.

והרי עם קום המדינה, עם קום מדינת ישראל, חל כאן שינוי מהפכני. איש אינו יכול להכחיש זאת ולהתעלם לם מכך שסופן הלא-יהודי של החתונות המעורבות בגולה הוא דאי יותר מאשר עתידן היהודי. גם מעל לראשם של אלה אשר רצו ורוצים בהמשך ההזדהות עם העם היהודי תלוי שם סימן-שאלה גדול. אך לגבי אלה מהם העולים לישראל כיום, לאחר הקמתה של מדינת ישראל, המצב שונה לחלוטין. ההלכה המתמקמת מלראות את הדבר עשויה להמיט אסון על עתידנו. העלייה לישראל שקולה כנגד כל תרי"ג המצוות. זוהי מצוות המצוות של חיינו הלאומיים המתחדשים. זוהי ההזדהות הגדולה, ההזדהות ללא שיעור, גם כשהיא חילונית לחלוטין, עם גורלו של העם היהודי. אם תרצו, הרי זה הגיור האמיתי ביותר והעמוק ביותר של כל

האורתודוקסי, שואף להטיל את מרותו, את כפייתו הדתית, ולו גם בכוח החוק החילוני, עליו היהודים החילוניים.

איננו מטילים ספק בתפקידה הראשוני של דת ישראל בגיבוש דמותו של עמו ובכוחה המלכד והמגן על קיומו במשך דורות. אנו יודעים שלבושה של יצירתו התרבותית והחברתית המופלאה של עמו, במשך דורות, היה לבוש דתי. הננו גאים, כיהודים חילוניים, על רבים מערכי המוסר, התרבות והחברה, אשר התגבשו בתוכה ובכוחה.

החילונית אינה ביטולה של הרציפות ההיסטורית הזאת, כי אם המשכה וחדושה. שהרי עובדה היא, שבדורנו נפרצה חומתה הבצורה של הדת. עבר זמנה של ההלכה הדתית, וביחוד זו האורתודוקסית, כיסוד בלעדי לקיומו של עמו. עובדה היא, שאין להתכחש לה, שרוב רובו של עמו, בישראל ובגולה, או שאינו דתי כלל או שדמותו הדתית רחוקה מאוד, ואף מתרחקת יותר ויותר, מן התפיסה הדתית-אורתודוקסית, המנסה להשתלט בארצנו.

עמנו לוחם כעת את מלחמתו הגדולה על עצם קיומו בשתי חזיתות: נגד סכנת ההשמדה, בה מאיימים שליטי ערב על מדינת ישראל, ונגד סכנת השמדה בגולה; שמד לא במובן הדתי בלבד, כי אם גם במשמעותו הלאומית הכוללת: בריחה מן העם, התכחשות לשותפות הגורל עמו, טמיעה לאומית. בשתי המערכות הללו ייקבע עתידו של עמו. ואכן, הננו מלוכדים כולנו, הדתיים והחילוניים כאחד, במערכה הראשונה, אך דרכיו נפרדות במערכה השנייה.

דרכים אלו נפרדות לא מתוך רצון רע. אפשר למנות בנו כל תכונה, אך כופרים-להכעיס איננו. אני מבין שאיש הדת היהודית מזהה את קיומו הלאומי עם מחותנו הדתית. לדידו הדת היא הקובעת מיהו יהודי. זוהי אמונה שאין להרהר אחריה כלפי המחזיקים בה. אך עובדה היא, שאין מנוס ממנה, שחלק גדול של עמנו, חלקו המכריע של העם היהודי, איננו מקבל על עצמו את מרותה של הגישה הזאת. הוא רואה את הבעיה הלאומית היהודית כבעיה שהיא בדורנו מורכבת ביותר ורבת-פנים לאין-ערור. לדידו נקנית הלאומיות היהודית בדורנו בהזדהות, באהבה, ביסורים וביצירה משותפת. היא נקנית בהזדהות עם גורלו של העם היהודי ומורשתו ההיסטורית. באהבה לעם הזה ובנכונות לקבל על עצמו את כל יסורי החיים שהשייכות הלאומית הזאת מטילה בימינו על האדם היהודי הלאומי, ובהש-תלבות במאמץ — זוה העיקר — לבנות מחדש את חיוו, את חיוו הלאומיים המחודשים, במולדתו.

יוליאן טובים היה גדול המשוררים הפולנים בדורנו. לפי ההלכה היה, כפי הנראה, יהודי כשר לכל דבר. בעינינו, בעיני הגויער הלאומי, הציוני-החלוצי, היה — כפי שחשב את עצמו: פולני ממוצא יהודי. הערצונו למשורר, התגאנו במוצאו היהודי, וכאבנו את אבדנו הלאומי. וכך עד לאותו שיר ודיו מזועזע שכתב בדם לבו בערב ימיו, בגבור גל האנטישמיות בפולין שלו, בפולין העממית-דמוקרטית. "אנחנו יהודי פולין" — זה שמו של השיר, ובו השורות המזועזעות: "הנני יהודי לא מכוז הדם הגורם בעורקי, כי אם מכוז הדם אשר הוקז בדורנו מעורקיו של עמי והוא זורם בזרם גורא ואדיר החוצה." זאת היתה חורה טראגית ליהדות.

בגלל אמי שאינה יהודיה, או לחזור לחולמל ולהתבניש  
שם בגלל אבי היהודי?

מצפה לתשובתך, בכבוד רב,  
חנן פרינק.

מי יקבל על עצמו להחליט שצריך זה אינו יהודי?  
מי יאמר לחבריו שעלו אתו יחד לישראל כדי להתמוג  
כאן עם גורלו של העם היהודי, שהם אינם יהודים?  
לדעתי הם יהודים במובנו הנעלה והעמוק ביותר של  
המושג הזה.

בשם שר הדתות זרח ורהפטיג התפרסם בעתונות,  
שלפי ידיעתו לא עלו עד כה לישראל בגל העלייה האחר-  
כך 300-350 משפחות מעורבות, הכל כפי האה  
מתוך פחד מפני הקשיים הנערכים על דרך קליטתם  
בישראל. אני מעריך שהמספר הוא הרבה יותר גדול.  
והרי מניעת עלייתם של כל משפחה כזאת על ילדיה,  
באשמת בעלי ההלכה האורתודוקסית, היא חטא לאומי  
שאינו לו מחילה.

הנה עומדים אנו לפני התופעה המשיחית כמעט  
של התהעוררות הלאומית בקרב הדור היהודי הצעיר  
בבית-המועצות. תורה יהודית — אין; תרבות יהודית  
— אין; האלף-בית העברי הוא לרבים ככתב חרטומים.  
שום משטר לא הצליח עד כה להכחיד כל דבר הקושר  
את האדם היהודי עם עמו כמו המשטר הסובייטי.  
והנה הם מתעוררים, לא התעוררות דתית, כי אם הת-  
עוררות לאומית. וחתונות לפי ההלכה הדתית — מיעוט  
שבמיעוט. ומשפחות מעורבות לרוב. מבחינת ההלכה —  
מעורבות אחת גדולה. תוהו-ובוהו הלכתי גדול, ורק רוח  
האהבה הגדולה לעם, לעם ישראל, מרחפת על פניו.  
והם נמשכים לישראל בהמוניהם. והם יבואו, אני בטוח  
בכך שהם יבואו. עלייתם תכריע במידה רבה מה דמות  
תהיה לכל עתידנו. שם הם יהודים לכל דבר. והאם כאן,  
בבואם לישראל, לאחר שיפרצו את כל המכשולים,  
תקבלו אותם — רבים מהם — כעומדים מחוץ למתנהו  
הרי לגבי רבים מהם אפילו לא תדעו אם חייבי גזיר הם  
לפי ההלכה או לא.

אינני יודע, ואין איש יודע, מה תהיה דמותם כאשר  
יגיעו אלינו. ייתכן שרבים מהם יימשכו, כמחאה נגד  
דיכויים שם ונגד הנסיון לגזול מהם את זהותם היהודית,  
דווקא אל הגזיר. זכותם היא. כבודם הוא. אבל אני  
בטוח שרבים מהם, רובם הגדול, יגיעו אלינו כיהודים  
חילוניים בכל מהותם. האם תפלו בין אלה לאלה?  
וכלום סבורים אתם שדבר זה יהיה נסבל ושלא יהיו לו  
תוצאות מחרידות לגבי היקפה של העלייה הזאת, הווה  
אומר לגבי עתידו של העם היהודי?

התיקון לחוק השבות יש בו שני סעיפים. האחד,  
סעיף 4א, הוא כולו זכות. הוא בא להקל על עלייתם  
של בני המשפחות המעורבות ולהבטיח לכל בני המש-  
פחה את כל הזכויות הנובעות מחוק השבות. אבל מכאן  
ואילך באה ההחמרה, בא השבר הגדול. בסעיף 4ב של  
החוק המוצע ייקבע מיהו יהודי, וזה לפי ההלכה. וכך  
ייעמדו היהודים הללו בחלקם מחוץ לחוק כיהודים. זכות  
זאת תימנע מהם, אלא אם כן יקבלו על עצמם את דיני  
ההלכה.

הטענה שלא חל כאן שום שינוי בסטטוס קוו, כי  
הרי — כך מסבירים לנו — גם לפני מתן החוק הזה  
היו חוקי האישות נתונים לסמכותו של החוק הרבני,

מי שרוצה להיצמד לעמנו ולהדהות עמו. לדחות את  
אלה, להכביד עליהם את החיים, לא לפתוח בפניהם  
לרווחה את שערי ביתנו הלאומי ולקבלם לתוכו כיהו-  
דים לכל דבר — הרי זה היפוכו הגמור של הציוני  
הלאומי העליון בדורנו.

הנה מונח לפני מכתב של חבר צעיר, חבר תנו-  
עתנו, ותנועת "השומר הצעיר", מכתב אשר נכתב ונשלח  
לראש הממשלה ושחעתק ממנו קיבלתי גם אני. מכתב  
זה כבר פורסם בניתיים בעתוננו — וחשוב שיירשם  
ב"דברי הכנסת":

"קיבוץ רבדים, 31.1.1970,

לכבוד

גולדה מאיר, ראש ממשלת ישראל.

גברתי הנכבדה, בשבוע שעבר שמעתי בשמחה  
שבית-המשפט העליון החליט לחייב את משרד הפנים  
לרשום את ילדי רב-סרן שלטי כיהודים, למרות שאמם  
אינה יהודיה. השבוע שמעתי שהממשלה החליטה,  
והכנסת עומדת להחליט, שיהודי על-פי החוק יהיה רק  
מי שנולד לאם יהודיה ואינו בן דת אחרת. אני פונה  
אלך, מפני שלפי החוק המוצע אינני יהודי. הנני עולה  
חדש מהולנד. בהיותי בהולנד ראו אותי המכרים הלא-  
יהודים שלי כיהודי, בעוד שחלק מהמכרים היהודים  
שלי ראו אותי כגוי. אני עצמי הרגשתי שאני שייך לעם  
היהודי. אבי סבל במלחמה במתנות-דיכוי ונשא מגן-  
דוד על בגדו עקב היותו יהודי. אבי ואני חשנו עצמנו  
כיהודים, ולכן החלטתי לעלות לישראל יחד עם אחי.  
אני נמצא בארץ כשנה וחצי. אני שייך לגרעין המיועד  
להשלים את קיבוץ רבדים. אנחנו גרעין של יוצאי אירופ-  
פה (הולנד, צרפת, בלגיה ואיטליה), המונה כיום כ-35  
חברים. מרובים מאוד בינינו החברים שהם בני מש-  
פחות מעורבות. לדוגמה, אנחנו, 11 חברים מהולנד,  
בתוכם רק שניים הם ממשפחות שגם האב וגם האם  
הם יהודים. בחלק מהמשפחות האם היא יהודיה, ובחלקן  
— האב הוא יהודי. לאחר כחודשיים לשהותי בארץ הת-  
גייסנו לצה"ל במסגרת הנח"ל. לאחר תקופת הטיירות  
הכלנו להאחזות נחל-צופר בערבה. בהיותי שם נפצעת  
בפעולה מבצעית ואיבדתי את שתי רגלי. הנני נכה צה"ל,  
בעל 100% נכות. מאחר ששמעתי על הצעת החוק  
שתועלה בפני הכנסת התעוררו בלבי שאלות מטרידות  
ומציקות, אותן הייתי רוצה להעלות בפניך ולקבל עליהן  
תשובתך:

א. מה לדעתך צריכים לעשות יהודים בני משפ-  
חות מעורבות, שאביהם הוא יהודי? באירופה רואים  
אותנו כיהודים וכאן נייחשב ללא יהודים (אבי לא עלה  
בזמנו לארץ עקב היות אמי לא-יהודיה).

ב. האם לדעתך צדקתי בבואי לארץ? האם  
באמת כ"לא יהודי" על פי החוק מקומי הוא פה?

ג. האם לדעתך עשיתי כראוי שהתגייסתי ככל  
אזרח יהודי החייב גיוס לצה"ל, שם נפצעתי?

האם איבדתי את שתי רגלי למען המולדת או  
שטעיתי והארץ אינה המולדת שלי?

מכיוון שחשבתי עצמי כיהודי, עליתי לארץ וגם  
התגייסתי לצבא. אולם התברר שבכל זה לא די. מה  
באמת עלי לעשות כיהודי? להישאר בארץ ולהתבניש

בשביעלנו המשמעות האמיתית של חקיקת חוק כזה מירושלם שמדינת ישראל היא המשך גלגול; היא איננה אותה יחידה חיה, מתפתחת, תוססת, בעלת אפקים רחבים, שהיא חותרת להתקרב אליהם.

מי נותן רשות למדינת ישראל ולעם ישראל במדינה זו, כשאנו עדיין המיעוט בעם, לחוק חוק שלמעשה פירושו יהיה שיחול על כלל ישראל, שבכל זאת עדיין נמצא ברובו בגלות?

רבותי חברי הכנסת, ציפיתי לשמוע את נציגה של המפלגה הראשה במדינת ישראל, שינסח ויקבע מה היא הנקודה, שבה אנחנו נחלקים, וינמק את עמדתו. אך הוא צימצם אותה לגרעין באמרו שלמעשה הנקודה היא — מה דינם של ילדים שנולדו לאב לא-יהודי. לא יותר מזה. זוהי למעשה הבעיה הממשית, השנויה כיום במחלוקת, שבגללה מבקשים לחולל מהפכה, בהחלת ההלכה בסוגיה זו בחוקי הארץ. זוהי למעשה הבעיה השנויה במחלוקת. מה היתה התשובה? — ואני מודה כי ציפיתי לתשובה. בתשובתו הפלגי תכד-הכנסת ישעיהו לעניין נישואי התערובת. ואני שואל: מה לעניין זה ולנישואי תערובת? האם אשה יהודיה הנישאת לנכרי גורמת פחות לנישואי תערובת מאשר גבר יהודי הנושא נכריה לאשה? כמה מעמידים סכר בפני נישואי תערובת? הרי ההיפך הוא הנכון.

שמעתי את דברי השר בגין וחברי כנסת אחרים, שדיברו על סייגי ההתנגדות שיצרה ההלכה לקיומו וייחודו של עם ישראל. זה נכון. אבל לכל עת וזמן לכל חפץ. בוודאי, כאשר עומד לפני סכנת טמיעה, כאשר היינו צריכים להגן על קיומנו — זוהי מצווה מוסרית ראשונית של עם להגן על עצמו ועל קיומו — היה מקום לכך. אבל היום, האם תרבות ישראל והיהדות במדינת ישראל נתונות באותה סכנת טמיעה שהיו נתונות בה בגולה, ואשר למניעתה שמו סייג על סייג? הרי ההיפך הוא הנכון. כיום, במדינת ישראל, פתוחים השער דים לקבלת יהודים, אם הם בני אב או בני אם יהודיים ואם הם מרגישים עצמם יהודים ורוצים להזדהות כיהודים.

אספר סיפורה של אשה, פולניה נוצריה, שנולד לה ילד מבטל יהודי בפולין. ולאחר ילד אמרו באותה ארץ: לך לך מכאן, אתה יהודי. והאשה החליטה: אם בני יהודי, מוטב שיחיה בארץ היהודים. היא עלתה למדינת ישראל והיתה מוכנה להתגייר. "חטאה" היה בכך שנכנסה לקיבוץ תל-יזחק, שרחמנא לצילן, בעיני הרבנים, אינו שומר מצוות ואינו שומר דיני כשרות, ולכן לא גיירוה. היא עברה בהצלחה את כל הבחינות. אך עובדה זו לא הועילה לה. אפשר לשאול כמה בנות בישראל היו עוברות בחינה זו. אבל היא עברה את הבחינה. הרבנות הראשית שאלה כיצד תוכל לשמור על המצוות בקיבוץ שאינו שומר מצוות ואינו שומר כשרות. הקיבוץ היה נאלץ לבנות לה מטבח מיוחד על פי דיני הכשרות, להביא את הרבנות הראשית שתבדוק ותתן הכשר, על מנת שאשה זו תקבל גיור. אבל בזה לא נגמר העניין. מה גורלו של הילד, שלמענו עלתה לישראל כדי שיחיה כיהודי? את הילד הזה אין מקבלים. כי הילד אינו חי בחברה דתית, ואינו לומד בבית-ספר דתי. זה ילד הלומד עם ילדים שגדלו בסביבתו ובתחום השראתו של הסרן גד מגלה ז"ל — והוא אינו יכול להיות יהודי.

אני מצטער שאנשי ההלכה אינם באולם ואינם

טענה זו אינה נכונה מעיקרה. כי אכן מעכשיו יהפכו ההוראות והתקנות, שהותקנו במרשם התושבים על-ידי שר הפנים, לחוק השואב את כוחו מן התיקון בחוק השבות, שהוא אחד מחוקי-היסוד של ישראל. מדינת החוק תהיה למדינת הלכה.

אם נתקבל הצעת הממשלה, היא תישא בחובה סכנת פילוג של העם. היא תורע בו מבוכה, במקום להעמיק בו את תחושת אחדותו הגורלית. האם היה דות הרפורמית תהיה לפי חוק זה יהדות לכל דבר או לאו? האם גיורה יהיה גיור או לאו? האם הנכנסים דרכה להיכלה של היהדות יישארו בתוכה בבואם לישראל, או שמא יתברר להם כאן שהם יהודים לכל דבר בהיותם בגולה, ואילו העלייה לישראל היא אשר פסלה את יהדותם?

אומרים לנו שאכן גיורם יהיה גיור, כי הרי כתוב בחוק "מי שנולד לאם יהודיה או נתגייר", ולא נאמר בו "ונתגייר לפי ההלכה". זה נכון לגבי זכותם להירשם כיהודים לפי חוק מרשם התושבים. אך האם יחוייב רב אורתודוקסי בישראל להשיא כאן יהודי שנתגייר בחוץ-לארץ על-ידי רב רפורמי? האם בכוח החוק החילוני נחייבו לכך? האם רב רפורמי יהיה מוסמך לגייר רק בהיותו בחוץ-לארץ, אך בעלותו לישראל יהיה גיורו פסול? החוק משאיר איפוא כאן פתח פתוח ורחב כפתחו של אולם גם לגבי זהותם הלאומית של יהודים דתיים, לא אורתודוקסים. חוק זה לא די שיעמיק את הפילוג בין הדתיים והחילוניים, בעם, הוא גם יגרום להעמקת הפילוג במחנה הדתי עצמו.

אנו נצביע איפוא נגד סעיף 24 כפי שהוא מוצע על-ידי הממשלה לתיקון חוק השבות, ונציע להשאירו ללא כל שינוי. כי השינוי המוצע אינו מתקן, כי אם מעוות את דמותה של מדינת ישראל. ממדינת חוק היא נהפכת, באחד התחומים הנוקבים ביותר, למדינת הלכה.

ואשר לחוק מרשם התושבים — לא יעלה על דעתנו לכפות על יהודי דתי לשים פדות בין דת ולאום. אך אין לנו גם כל זכות, כמדינת חוק, לכפות את התפיסה הדתית של הלאום על האדם היהודי החילוני. הדבר לכך היא עקיפת סלע-מחלוקת זה או מציאתה שנויה במחלוקת, אשר ביסודה לא תשנה את הסטטוס קוו ותאפשר לשני הצדדים לדאות עצמם כיהודים.

אנו נצביע נגד החוק הזה, כפי שהוצע על-ידי הממשלה. אם חוק זה יועבר בהצבעה הראשונה לוועדה נציע שם הצעות תיקון ברוח זו שבה דברתי כאן. אם הצעות התיקון שלנו לא נתקבלנה נצביע נגדו גם בהצבעה השנייה והשלישית.

היו"ר מ. זר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אליעד, ואחריו לחבר-הכנסת אביזרה.

**נסיים אליעד** (המפלגה הליברלית העצמאית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. על מה הוויכוח? איננו מתווכחים על השאלה אם יש זהות בין הלאום היהודי וזהות היהודית. אנחנו פרוגרסיביים גורסים שקיימת זהות בין הלאום ובין הדת היהודית, כדבריו של השר בגין. כמו כן אנחנו כופרים בטענה שדת ישראל היא גזענית. אבל אנחנו גם מתנגדים לכך שיחילו את ההלכה הקפואה כחוק חילוני במדינת ישראל.

להגדלת מאגר הדמעות והסבל? אילו היו אנשי ההלכה כאן, ואילו היתה אונם קשובה לפעמי הגאולה המצל-צלים באומה עם קיבוץ הגלויות והקוממויות הלאומית, ואילו היה בהם משהו שהיה לכל גדולי ישראל, כדי לענות לצרכים של החברה במציאות התקופה — ייתכן מאוד שלא היינו מגיעים לוויכוח זה. אבל מאחר שהגענו לוויכוח זה, באינו זכות אנו נוטלים לעצמנו את הרשות לבוא ולומר שאנו זכאים להנציח התאבנות ההלכה?

בעצם, מה פסק בית-המשפט העליון, בפסק אחד? כל מה שפסק הוא, שאם אנשים מצהירים שבנם הוא יהודי, דהיינו, אם הם רוצים שיגדל יתחנך ויודהה כיהודי — מותר להם הדבר. זו הצהרה שמותר לרשום אותה. אבל זה עדיין אינו חופף את חילד ליהודי. הוא עוד יצטרך לעבור את המבחן לפי החוק, ועוד יצטרך לעבור מבחן לפי ההלכה. פסק-הדין של בית-המשפט העליון אינו עושה אותו ליהודי.

היהדות הדתית, אם היא חרדה לכבודה של ההלכה, למה לא תקבל בברכה את ההתפתחות הזאת, שעל-ידיה נוצר פרוזדור לילדים אלה, שדרכו יוכלו להיכנס לטרקלינה של היהדות?

אני רוצה להזכיר ליהדות החרדית, שהוויכוח בין דבקים בצורה לבין דבקים במחנה, בין דבקים בפולחן לבין דבקים בערכים, אינו חדש. גם נביאי ישראל ראו בעניין זה קו מנחה, ומי שלומד הנבואה יעקב אחרי הדברים וראה כי תמיד היה ויכוח, בין דבקים בצד הפור-מלי, הפולחני, לבין דבקים בערך התרבותי, הסוציאלי, המתקדם. אנו מוצאים דבר מופלא אצל הנביא ירמיה. בתורה יש ספר שלם המוקדש לדיני קרבנות וזבחים, ושם יש דיני כרת. אבל ירמיהו הנביא אומר: "כי לא ידברתי את אבותיכם ולא ציוויתם ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח". הוא בכלל מתכחש למצווה זו של עולות וזבחים.

ומה אומר הנביא ישעיהו? האם יש יום קדוש לישראל כמו יום הכיפורים? זה היום אשר צווינו בו: "כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה?" והנה ביום זה אנו צריכים לקרוא את ההפסדה מתוך דברי הנביא ישעיהו, ושם נאמר: "הכזה יום צום אבחרהו, יום ענות אדם נפשו, הלכו כאגמון ראשו ושק ואפר יציע, הלזה תקרא צום, יום רצון לה' — הלוא זה צום אבחרהו, פתח חרוצות רשע, התר אגודות מוטה, ושלח רצוצים חפשים, וכל מוטה תנתקו".

**ה"ר מ. זר:**

חברי הכנסת אליעד, אבקש לסיים.

**נסים אליעד** (המפלגה הליברלית העצמאית):

מצער מאוד, כנסת ישראל, שגם בוויכוח זה קוצצים את הזכות לדבר ולהביע דעה. חסר זמן, ממש בוועד, מוכרחים לקצר גם בזה. הרשה לי, אדוני היושב ראש, אם מצאת לנכון דווקא להגביל את הפרוגרסיסטים, שהתקיפו אותם כל הזמן....

**ה"ר מ. זר:**

טענה זאת חוזרת, ואני חייב להגיב. אני מבקש את סליחת חברי הכנסת. ישנה רשימה, ישנו זמן קצוב, אין זה רכוש הפרטי; אני חייב לשמוד על כך, ואל נא תתרעמו. אני עושה את הדבר לא מפני שאתה פרוגרסיסט או לא פרוגרסיסט, אני לא השתמשתי במונח הזה.

יכולים לשמוע את הוויכוח. הוויכוח איננו על גדלותה של ההלכה היהודית, ולא על כבודה, ולא על ייחודו של עם ישראל. הוויכוח הוא על הלכה קפואה. וקשה הוויכוח שבעתים כאשר מדינה חפשית, מתקדמת, פתוחה, בעלת חברה חדשה, מסגירה את אורחיה מחדש להלכה קפואה, והופכת הלכה קפואה לחוק. חברי הכנסת הנכבדים, אסור למדינת ישראל ולכנסת ישראל לקבל על עצמן את האחריות הכבדה של הפיכת הלכה קפואה לחוק. אני מצטער שהשר בגין אינו נוכח באולם. הייתי שואל אותו: האם הוויכוח הוא על גדלות ההלכה?

הוויכוח הוא על כך, שבמשך עשרים שנה נלחמים אורחים בעד כבודם, בעד חירותם, בעד מצפונם, והם מבקשים עודה, ואין מושיע. אתם יודעים מה גורלה של עוגנה, מה גורלה של אשה שנתאלמנה ולבעלה אה בגיל שנה, והיא צריכה לחכות שתיים-עשרה שנה כדי שתזכה באפשרות להתחתן ולהקים לה בית ומשפחה? לכך קוראים הלכה גדולה? ההלכה איננה כל כך קטנה כפי שמציגים אותה פה. הלכת ישראל היא הרבה יותר גדולה ועצומה, וגלומים בה כוחות עצומים אינסופיים, ששימוש נכון בהם יכול היה לאפשר התאמת ההלכה לצרכיה של חברה חפשית, מתקדמת, יהודית, לאומית, תרבותית.

מה אומרים לנו? אומרים לנו שאנו באים לפגוע באחדות ישראל. חברי כנסת נכבדים, מה שמוצע כאן בימי לפגיעה באחדות ישראל. עצמית ענייני לא הועילה מעולם. האם יכולים אנו להעלים עין מההתפתחות הממ-שית בחברה שלנו, מהדור הצעיר החדש הגדל בארץ? האם איננו רואים כיצד הוא מקבל את עניין החליצה ושאר טקסים פולחניים? הייתי מומין את השר בגין לראות את הסבל והיסורים והפגיעה בכבודה של האשה שצריכה לעבור תהליך חליצה.

מה אנו אומרים? — יכול להיות שהבעיה מסובכת וקשה, והיא עניין לדורות, מדוע אתם רוצים להכריע בסוגיה קשה זו תוך שש שעות? מי מזכה אותנו ליטול על עצמנו אחריות זו? אולי נקים ועדה שתבחן את הבעיה? אולי ניתן שהות של כמה שנים למחשבה? אולי נחפש דרכים? אולי יתאימו את ההלכה? האם כך, באופן כל כך פשוט, יכולה הכנסת להכנסת תוך שש שעות להחליט שהלכה קפואה היא חוק מחייב במדינת ישראל? אני כופר בזה. על מה מסתמכת כל ההלכה? על הפירוש לכתוב בתורה "כי יסיר את בנך מאחרי". לא כתוב "כי תסיר". אבל לפי החוק במדינת ישראל זכר כולל גם נקבה, ולכן "כי יסיר" משמע גם "כי תסיר". השר בגין דיבר על "קומון לאו". ואני מקבל שההלכה היהודית היא מעין "קומון לאו" יהודי. אבל האם האנגלים יטילו על עצמם חוקים שאינם תואמים ומתאימים לצרכי חברתם? הם יכבדו חוקים מימי ראשית קיומו של העם האנגלי, אבל רק לאחר שיבדקו אותם שבע בדיקות, אם הם עונים לצרכים של ההברה בת ימינו. מי שלמד את "קומון לאו" ידע איזה עוז היה לשופטים האנגלים להפוך חוקים של העבר לחוקים שיענו לצרכיה של חברה חיה, תוססת ומתפתחת.

דברתי חברי הכנסת, בתורת ישראל כתוב: "וחי בהם". ועל התורה נאמר: "עץ חיים היא למחזי קים בה". בתורת ישראל לא כתוב שצריך לסבול ולהתענות. והאם אמרו ישעיה וירמיה, שניתן ידיו

בכתבי ז'בוטינסקי פוזרים הרבה משפטים בזכות ההגדרה הלאומית הסובייקטיבית; ובשאלה הקונקרטית, במאמרו "ממשל עצמי של מעוט לאומי", הוא אומר כי במקרים של נישואי תערובת במדינות רב-אתניות — וישראל היא מדינה רב-אתנית — "קרוב מאוד לודאי שמבחינה לאומית, כמו מכל הבחינות של הסטטוס האזרחי, ילכו הילדים, בסופו של דבר, בעקבות האב".

אדוני היושב-ראש, אינני בא לטעון כאן בעד ההגה דרה הסובייקטיבית של הלאומיות. אני רואה באומה בראש וראשונה שותפות גורל היסטורית, ואינני בין הגורמים שאפשר להיכנס לעם כפי שנכנסים למועדון ולצאת ממנו לפי החלטה בת רגע בלבד; ואינני בין הגורמים שאפשר להפריד ביהדות בין לאום ודת.

אולם אז זוהי השאלה אשר לפנינו. השאלה היא שאלת השלטת ההלכה הרבנית, שהיא דבר מצומצם בהרבה מן המורשת היהודית. השאלה היא אם למסור את מפתחות הכניסה לעם היהודי לרבנות האורתודוקסית, ורק לה בלבד.

גם בכנסת שעברה היו נסיונות לחתוך ולגזור, ולהשיג לית את בוחן ההלכה על החיים היהודיים הלאומיים ולצמצמם, הן בתוכן והן בהיקף. גם אז היו נסיונות אולי טימטיביים וגם אז נסתמנה פה ושם נטיית כניעה במפ" לבת השלטון. אבל אז היו בכל זאת חברי כנסת שהתקוממו, והתנגדותם היא שהכריעה את הכף נגד שינוי הסטטוס קוו.

מה קרה עכשיו? חוששני שמשוה יסודי השתבש באורח המחשבה והפעולה של שתי המפלגות הגדולות היושבות בכנסת זו, משוה הנוגע ביסוד היסודות של ההגה עם ומדינה.

אדוני היושב-ראש, הליכוד הלאומי — האם הוא רק מסגרת של משרות רמות, או שיש לו גם תוכן באומה עצמה? האם הסכמה בין שרים מולידה בהכרח הסכמה בין אלה שהציעו בעד מפלגותיהם?

חברי הכנסת, בכל העתונים הנפוצים, במאמרים וברשימות, בקריקטורות ובפזמונים, אפשר לחוש במו"רת הרוח, בדאגה, בזעם של חלקי ציבור גדולים, התנגדות מחויפה והולכת גוכה הנסיון לצמצם את הגדרת הלאום היהודי.

אומרים לנו: אילמלא הסכימה הממשלה לכך, אילמלא הציעו את התיקונים בחוק השבות ובחוק מרשם האוכלוסין — שרים היו עוזבים אותה. אני מרשה לעצמי להטיל ספק בכך. ספק אם כניעה ללחץ היתה המוצא היחיד מהסכך. וכבר התנסונו בעבר במשברים דומים, שלא הסתיימו בכניעת הרוב למיעוט. אבל גם אילו היתה המפד"ל פורשת מהממשלה, האם לא עדיף צימצום הממשלה על צימצום המושג לאום יהודי? האם לא עדיף קרע בממשלה על פני קרע באומה?

הכניעה המהירה של מרבית חברי המפלגות הראשיות, הליכוד בדרך ההתנגדות הקלה — כל אלה אינם מקרה. זוהי תוצאה של העדר קו, של מבוכת רעיון, תולדה של מערכים וציורפי יגודים, ללא כל בירור של עקרונות וללא אחדות לבבות, מערכים שהולידו את הקונגולומרטים הגדולים, חסרי הלב והנשמה, הגושים הפוליטיים הממלאים את רובו של האולם הזה.

הייתי רוצה לפנות אל רבותי חברי המפד"ל והאגודות — אך אינני רואה את חברי הכנסת האלה באולם.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

רבותי, כאשר אנו שומעים את דברי הנבואה הזאת, "וכל מוטה נתתקן", אני מוכרח לשאול את היהדות הדתית — שאחד מנציגיה נכנס זה עתה לאולם — לו נאמרו כל דמעות היסטורים וההתרוצצויות, עינוי הדיון ומפח הנפש הנגרמים לאזרחים לא מעטים בישראל בגלל הדבקות בטקסים פולחניים מסוגים שאבד עליהם הכלל, האם לא היה המאגר עולה על גדותיו כעדות חיה לכל שעדיין לא נתקיים בנו הכתוב במלואו "וכל מוטה נתתקן"?

אני חוזר ואומר כי מצער מאוד, חברי הכנסת, שנציגיה של הציונות החלוצית, אשר חרתה על דגלה בניין חברה חדשה במדינת ישראל, — גם דברים אחרים, אך בעיקר בניין חברה חדשה במדינת ישראל — היא נותנת את ידה, ובגללה מוכרע הדבר כפי שהוא מוכרע, להסגרת החברה החפשית, המתקדמת, במדינת ישראל לדי ההלכה קפואה ומאובנת. כולי תפילה לדבר אחד בלבד: הלוואי שאלה אשר אינם מסוגלים למצוא את העו לנתק את ההלכה ולהתאים אותה לצרכים של חברה מודרנית — אלה שייסרו אותנו אתמול בשוטים, לא ייסרו אותנו מחר בעקרבים. אנחנו לא ניתן ידנו לחוק הזה.

היו"ר מ. זר:

רשות ההיבור לחבר-הכנסת מאיר אביזוהר, ואחריו לחברת-הכנסת שושנה ארבל-אלמחולני.

מאיר אביזוהר (הרשימה הממלכתית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בהתייעצות שקיימנו בתנועתנו סוכם להניח לכל אחד מחברי הסיעה חופש הצבעה בשאלה הנדונה כאן. ומעניין שלאחר שכך סוכם, הגיע כל אחד מארבעת החברים בנפרד למסקנה שיצביע נגד הצעות התיקונים.

בעקבות הנסיון הזה התגנב ללבי החשד, שאילו כך נהגו כל הסיעות, אילו הונח לכל אחד מחברי הכנסת להכריע בשאלה זו לפי מצפנו והכרתו — וזו שאלה שבה ראוי היה להניח לכל אחד להכריע לפי מצפנו והכרתו — היתה מתקבלת תוצאה אחרת לגמרי מה-תוצאה שתיגור בעקבות משמעת סיעתית.

כנסת נכבדה, כיצד קרה הדבר שמפלגה שיש לה בכנסת הזאת ארבעים-ותשעה חברי כנסת, המפלגה הראשית במדינה, מפלה שעד כה לא נתקלה אף בחבר אחד מחבריה שיראה את עצמו כפוף להלכה בחיי יום יום — כיצד קרה שמפלגה זו, חניכת ברנר וברל כצנלסון, ויבדלו לחיים בן גוריון וטבנקין, נכנעה לאולטימטום של סיעה בת שנים-עשר חברים? כיצד נזחה את התודעה היהודית העצמית והפרה את הבטחותיה לבוחרים לשמור את הסטטוס קוו? אדוני שר המשפטים, הסטטוס קוו הופר בכך שעד עכשיו חיו בתוכנו אנשים שבעיני רבים מאתנו, אולי בעיני הרוב — חברי קיבוצים, חברי מושבים — הם נחשבו ליהודים לכל דבר. אנשים שעברו ימים וארצות, נפרדו ממשפחותיהם ובאו לחשתתף אתנו בשמ-חתנו ובאבלנו — אנשים אלה ייחשבו מעתה ללא-יהודים.

ואני שואל את הגוש היושב מצד ימין: ממתי אימצתם תפיסה נוקשה זו של ההלכה? האם למדתם אותה מפי אותו ליברל ופטריט, מנהיג ואיש-רוח, סייפא וספרא, זאב ז'בוטינסקי?

ביא לקדע בין הכרתם לבין החוק. זוהי חקיקה שאי אפשר להשלים עמה. מובטחני שגם אם יצליחו שר המשפטים ושר הפנים לגייס בכנסת רוב למעשה הזה, לא יהיה זה סוף-פסוק, מפני שהבעיה של תיקון התיקונים וביטולם של תיקונים הישאר על סדר-יומם של המדינה ובחיי הציבוריות שלנו מכאן ואילך.

אדוני היושב-ראש, אני קורא לחברי הכנסת מכל הסיעות להצביע לפי מצפונם, להצביע נגד התיקונים.

הו"ר מ. זר:

רשות הדיבור לחברת-הכנסת שושנה ארכלי-אלמזליו.

**שושנה ארכלי-אלמזליו (המערך, עבודה-מפ"ם):**

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הצעת החוק המוצעת איננה פרי מחשבה תחילה המוצאת את ביטויה במצעני המפלגות שהופיעו לבחירות לכנסת השביעית. על כן, חבר-הכנסת אביזורה, אין בה משום הפרת הבטחה שניתנה לבוחרים. היא גם לא כלולה בקווי-היסוד של הממשלה הנוכחית, המבוססים בעיקרם על קווי-היסוד של הממשלה שהתחילה לכהן לאחר הבחירות לכנסת השישית.

שלא מרצון נקלענו למצב הזה שבו מביאה הממשלה הצעת תיקון לחוק השבות. דומני שלא אטעה בהנחתי שכל סיעות הבית היו רואות עצמן מאושרות אילו הנסיבות שנוצרו בעקבות פסק-הדין של בית המשפט העליון לא היו מחייבות, מסיבה זו או אחרת, את הממשלה להתייחס לבעיה, לקבוע עמדה ולהביא הצעת חוק לכנסת כדי שביית-המחוקקים יפסוק בשאלה כה רגישה וקובעת לא רק לגבי היהודים היושבים בישראל, אלא גם לגבי רובו של העם היהודי המפורד עדיין בתפוצות.

למרות שהצעת החוק מתייחסת לתיקונים בחוק השבות ובחוק מרשם האוכלוסין, בכיכול אין להתעלם מהעובדה שאנו דוגים במישרין ובעקיפין בבעיה אידיאולוגית רגישה ובעלת אופי מצפוני לגבי חוגים רחבים של העם, הן בקרב הדתיים ושומרי המסורת והן בקרב החילוניים. זאת היא שאלה כאובה וסבוכה ולפעמים גורלית לגבי יחידים רבים כיום, ומחר לגבי ילדיהם. זוהי בעיה הנוגעת לעצם קיומו של העם היהודי, עם אשר רובו מפורד עדיין בתפוצות ורק חלק ממנו נמצא בתחומי מדינת ישראל, שלפי הכרזת העצמאות היא מדינת היהודים.

נכתב רבות וחובר גם היום על השאלה האם הצעת החוק המוצעת תואמת את הסטטוס קוו, או שמא היא משנה אותו על-ידי מתן תוקף תחיקתי להנחיות וההוראות הקיימות של משרד הפנים.

בדרך כלל אין לייחס חשיבות-יתר לעניין הסטטוס קוו בענייני דת, כי הסטטוס קוו היה ומוסיף להיות פשרה בין מפלגות חילוניות לבין מפלגות דתיות בזמן הקמת הממשלה, הוא הסכם המוצא את ביטויו בקווי-היסוד של הממשלות השונות, אשר בהן נקבע מה מותר לעשות ומה אסור לעשות בתחום הבעיות הקשורות לחוקי ההלכה. הסטטוס קוו איננו דבר מקדש, ואין הדברים הבלתי-נסבלים, המשפילים והפוגעים בכבוד האשה, הקיימים בחיי האישות וגמצאים בסמכותם הבלעדית של בתי-הדין הרבניים, דברים אשר נקבעו

ייתכן שנוכח הדילדול הרוחני והבילבול הרעיוני שירד על המפלגות החילוניות התחזקה בקרבם תודעת השליחות של שמירת המסורת הרוחנית של היהדות. זו זכותכם. אולם באותה מידה קיימת זכות בידי ובידי שכמותי שלא להסכים שיינתן לכם מונופול על היהדות. אין אתם מופ-קדים בלעדיים על פירוש תכניה של היהדות, ולא ניתן לכם מנדט להגדיר מה הוא הלאום היהודי המודרני.

אדוני היושב-ראש, היצירה החברתית המיוחדת את המדינה שלנו מהווה מכלול, שהוא יחיד לא פחות מאשר עולמם של בני הישיבה. אינני בא לגרוע מתרומתם של רבנים. גם בכנסת אנו עדים למיוזגם של יסודות המשפט העברי לתוך תהליכי החקיקה שלנו, ומיוזג זה לא ניתן היה להיעשות אילמלא היו בתוכנו, בין חברי הכנסת, מוסמכי ישיבות. אולם היחידות של המאה העשרים, ובמיוחד היהדות של ישראל, היא בחלקה הגדול מרד כנגד הקפאון הקיים בקרב חלקים מסוימים של היהדות הרבנית. היא לא חיה אך ורק מפי ההלכה, אלא יונקת מכל המקורות של דורות שקדמו להלכה הדרושה של יצירה רוחנית חדשה שבאה אחרי ההלכה.

זו איננה יהדות מסתגרת, זוהי יהדות פתוחה. אין היא כה חשדנית וכה חששנית כלפי נכרים, ואין לה רגשי נחיתות כלפיהם. ואין בנו אותה אימת האשה הנכריה, שירדה על קומץ שבי ציון בימי עזרא ונחמיה, כשהיו מוקפים עולם אלילי ונתונים בפחד פסי ותרבותי מפני עממי הארץ.

אדוני היושב-ראש, הכנעניות - עברה אפנתה, והאתיאיסם - בטל כוח משיכתו. פחתו אפיקורסים בתוכנו, ואיננו רוצים להכעיס. דומני שכולנו כמעט שה-ארנו מאחורינו אותה אנטי-דתיות של שלבי הילדות בהתפתחותנו הרוחנית. רובו המכריע של העם, כך נדמה לי, איננו רוצה במלחמת תרבות, אך דווקא משום שאנו חודרים להמשך ההתקרבות ההדדית בין חלקי האומה, דווקא משום כך יש להתקומם כנגד מעשה כפיה. והחוק הזה יש בו כפיה, כפיה רוחנית, כי יש כאן נסיון לכפות עלינו לומר על אנשים, שבעיני רבים מאתנו, ואולי בעיני רוב הציבור, הם יהודים לפי מיטב לאומיותם - לומר עליהם שאין הם יהודים.

אדוני שר המשפטים, האם חשבת עד הסוף? ההגדרות שניסחת הן קצרות, פשוטות וברורות לגבי מי שירשם כיהודי. אבל מה יהיה לגבי מי שמעתה ואילך, בעקבות היקף עטו של המחוקק, ייעשה - בעיני החוק - ללא יהודי? מרגיעים ואומרים: הוא יישאר ישראלי. אבל רבותי המלומדים, עמד על דוכן זה כבוד השר בגין ובמשך ארבעים דקות הסביר שאין ישראליות ערטילאית. וכי צריך אני לחזור על מה שידעתי תינו? קות של בית-רבן, כי בארץ הזאת ישנם לאומים, כי רובם של האזרחים הם יהודים שבשילם ובשביל שבותם הוקמה המדינה, ויש בני עם אחר, שהם מיעוט במדינה, אך רוב באזור - ואינני רוצה להיכנס לשאלה: מיהו דרוי? אמת, יש גם בודדים, כשם שיש גם חסרי בית, יש גם בניס ללא לאום, פורשים ממחנה, מנותקים מתרבות, ללא שרשים. וישראליות ערטילאית פירושה אולי מצב כזה. מצב כזה רוצה המחוקק לגזור בעל כרחם על אנשים הרואים עצמם אחרת. זוהי כפיה. זהו חוק של כפיה.

אדוני היושב-ראש, מציעים לנו לחוקק במדינה חוק שישלול מילדים וממבוגרים את לאומיותם, רוצים לה-

דתות אחרות, אשר כפו את דתן על אחרים: בכוח החרב.

בעיית הגיור העסיקה את העם היהודי משהר קיומו, ומתוך דברי-הימים של עמנו או למדים שאקט הגיור נקבע תמיד בהתאם לנסיבות ולתנאים שבהם היה מצוי העם היהודי. לרות המואביה, למען הצטרפותה ליהדות, לאחר שהתקשרה עם בועז, הספיק מה שהצהירה: "עמך עמי ואלוהיך אלוהי", ואיש לא עירער על כשרותה כיהודיה. כך נהגו לפי המקורות בכל התקופות שבהן היה העם היהודי עצמאי וחפשי במדינתו. לעומת זאת בתקופת הגלות, ככל שהתרחבו הנגישות והרדיפות כלפי היהודים מצד שליטים חילוניים ודתיים, החמירו הרבנים בגיורם של נכרים מתוך רצון של התגוננות. על יסוד הנסיבות ששררו אז היתה משמעות למה שנאמר לרועה להתגייר: "מה לך להתגייר, הלא אתה רואה את האומה הזאת גבוהה, כפופה ושפלה מכל האומות". כוונת ההתמרות היתה להקטין ככל האפשר את מסדר המתגיירים, הן מתוך חשש שהגרים לא יחזיקו מעמד במקרה של מבחן בעת רדיפות ועינויים והן מתוך פחד שלא לעורר את שנאת ההמונים הנבערים בעקבות המרת דתו של נוצרי.

אך מה ההשוואה בין המציאות של אז לבין ימינו או? האם אנו כיום אומה מושפלת וכפופה גב? גם כבוד הרב הראשי הרב נסים, בראיון עם סופר "הארץ" מתי גולן, מסכים שלאור השינוי כיום אין מקום לומר בדברים מסוג זה, כי מדינת ישראל הדימה כבוד ישראל.

רבתי, אם כבוד הרב הראשי אומר כך, הרי זה מוכיח כי יש צורך והכרח בבדיקה מחודשת בנושאים אלה ואחרים, לאור ההתפתחות שחלה במשך השנים, ובמיוחד מאז קמה מדינת ישראל, והגיע הזמן לשנות בתחום הנוהגים הקיימים לגיור. אני מבקשת את שר המשפטים על יזמתו לקשור את חקיקת החוק המוצע עם החלטת הממשלה, שהתקבלה פה אחד, לקבוע סדרים שיקלו על הרוצים להתגייר. רפורמה זו היא הכרחית, כי אסור להמשיך ב"היה דולורוזה" של מת-גיירים.

כבוד היושב-ראש, כפי שחוקי האישות משפילים את כבודה של האשה, כך גם הנכריה הרוצה להתגייר מושפלת על-ידי אקט הגיור כפי שהוא נהוג היום. נכריה שהגיעה למדינת ישראל מתוך רצונה החפשי והמוכנה להשתלב בעם היהודי, בתרבותו ובהווי שלו, זכותה לעבור את אקט הגיור בצורה מכובדת, ויהיו המניעים לגיור כאשר יהיו, תוך הרגשה שהיא עושה זאת מתוך הכרה ואמונה ושהעם שאליו היא מצטרפת מקבל אותה באהבה.

אני שייכת למחנה שלבו דואב על עליית אחוזי נישואי התערובת, אשר מגיעים בממוצע ל-20% בא-מדינת כולה, ובאמריקה הדרומית ל-40%. ממדים אלה יש בהם כדי להדאיג כל יהודי דתי וחילוני כאחד, ועלינו לעשות את כל האפשר כדי להשפיע על הקטנת תהליך זה עד כדי חיסולו, ומדינת ישראל מהווה גורם רציני בתחום זה. עלינו לדעת שככל שיערימו קשיים בגיור, נדחה במו ידיו משפחות רבות מנישואי תערובת מלעול לנישואי ישראל, תוך ידיעה ברורה שהנישואות שם משמעה התבוללות גמורה ויציאה מן היהדות, דבר העלול לסכן במשך הזמן את קיומו של העם היהודי,

בהסכמים הקואליציוניים והם בגדר סטטוס קוו; אלה אינם מקודשים ולא יהיו מקודשים לעולם ועד. יש ציבור גדול וגדל, ובמיוחד הנשים, אשר קיבל זאת בינתיים, אבל בחריקת שניי. אך הוא לא יקבל זאת לאורך ימים. הסטטוס קוו בעניינים אלה חייב להשתנות.

וגם בתחום הסטטוס קוו אנטה לכל צד בוויכוח המתנהל כיום יש נקודת מוצא שונה הרצויה לו. יש סטטוס קוו אנטה משנת 1958, לפני ההנחיות שניתנו על-ידי שר הפנים דאז, ישראל ברי-הודה ז"ל, ויש סטטוס קוו אנטה משנת 1960, קיומן של הנחיות ששונו על-ידי שר הפנים הנוכחי, ייבדל לחיים ארוכים, חיים משה שפירא.

הצעת החוק המובאת לכנסת כוונתה לתת תוקף תחקיקי להנחיות הקיימות בדבר מדרש האוכלוסין שלא עמדו מבחינת חוקיותן בפני בית-המשפט העליון. בעתירתו של רב-סרן שליט חשף בית-המשפט את אי-חוקיותו לא רק לגבי המקרה הנידון, אלא בכללותו.

אילו יכולנו למנוע גם היום מעצמנו את הוויכוח מסביב לבעיה מי הוא יהודי ולדחות את הכרעתה לדורות הבאים, הן מבחינת הצורך לשמור על ליכוד העם והן מבחינת חוסר הצורך והרצון לפגוע ברגשות הציבור הדתי מצד אחד והחילוני מצד שני, מה טוב היה. בשאלה הזאת צריכה להנחות את כולנו גישתו של אחד מגדולי וחכמי הדור, הרב קוק ז"ל, אשר אמר באחת מאיגרותיו שהוא "רואה בגשירת הגשרים בין התהומות, המפרידים בתחום אמונות ודעות, עבודת הקודש". וכנראה יש תהומות בסוגיה זו. ואם הממשלה הביאה את ההצעה, כנראה לא היה מנוס ולא נמצאה דרך אחרת המספקת את שני המחנות.

**נסים אליעד** (המפלגה הליברלית העצמאית):  
למה? הסבירי למה, חברת-הכנסת ארבלי-אלמוז-לינו.

**שושנה ארבלי-אלמולינו** (המערך, עבודה-מ"ם):  
כבוד היושב-ראש, רצוני להתרכז בזמן הקצר העומד לרשותי בעיקר באחת הבעיות הקשות והחמורות ביותר, אשר אם תמצא את פתרונה בעקבות הדיון בסוגיה מי הוא יהודי, יבואו על שכרם וסיפוקם רבים הלוחמים זה שנים להקלות באקט הגיור ועל-ידי כך למנוע מהרוצים להתגייר, ובעיקר הרוצות להתגייר, כי הנשים מהוות את הרוב, סבל והשפלה שהיו והינם מנת חלקן. ידיעות על גישתה הנוקשה של הרבנות לגבי נכרים שרצו להתגייר התפרסמו מדי פעם בפעם בעתות נות, אך פרשה עגומה זו נגולה בכל מערומיה לאחר פסק-הדין של בית-המשפט העליון בעתירתו של רב-סרן שליט.

חומרתה של בעיית הגיור קוממה אפילו את שר הפנים, המייצג את המפלגה בממשלה, נגד המצב הקיים, והוא תבע בכל מלוא סמכותו המוסרית מהר-בנות לאחדל מנוקשות ולפתוח דף חדש בתחום רגיש זה.

רבתי, נקודת-המוצא בבעיית הגיור צריכה להיות, שאין לכפות את היהדות על איש ואין לכפות איש על היהדות. העם היהודי בכל תולדותיו וגלגוליו לא אימץ מעולם לעצמו את התורה הגזענית, לא מנע מהרוצים לקבל על עצמם את היהדות מלהתגייר, ויחד עם זאת לא ערך מעולם מסע לגייר עמים ושכטים, כפי שעשו

שתלמידי ישיבות הגנונים תחת השפעתם ימלאו את חובתם לבטחון המדינה ועל-ידי כך יקלו על העומס הכבד המוטל על הקיבוצים האלה המושמצים על-ידי הרבנות.

**יגאל הורביץ** (הרשימה הממלכתית):  
את מדברת בעד החוק או נגדו?

**שושנה ארבלי-אלמוזלני** (המערך, עבודה-מפ"ם):  
אני מצדדת בהצעה המובאת על-ידי הממשלה, שיש להקים בית-דין רבני מיוחד לגיור. אני מציינת בחיוב את גישתו של כבוד הרב הראשי הרב נסים, שמתוך רצון להקל את תהליך הגיור הציע עוד לפני שנה-וחצי הקמת בית-דין ניד לגיור. צריך שבית-דין זה יהיה מורכב מרבנים ליברליים, המגלים גמישות ויש להם גישה הומנית, המכבדת את האדם. הצעה זו יש בה כדי לקצר את תהליך הגיור, למנוע נסיעות וטרדות מיותרות של הרוצים להתגייר. בית-דין זה יפעל בהתאם להנחיות אחידות, שגורלו של המתגייר לא יהיה תלוי במזל, בידי איהו רב הוא גופל, הרב מטבירה הנוהג לפי בית הלל, או הרב מפתח-תקווה הנוהג לפי בית שמאי. בית-דין כזה הוא הכרחי נוכח הגישות השונות שמגלים בתי-הדין השונים לסוגיית הגיור, והוא הכרחי נוכח העובדה שבתי-הדין הרבניים נעלו את שעריהם מלטפל בסוגיה זו.

אין צורך בתקופת המתנה של שנים-עשר חודשים עד שמתחילים לבדור את בקשת המתגייר. כן אין האשה המתגיירת חייבת ללמוד את כל מצוות הדת כאילו היא עומדת לקבל סמיכות כרבנית. הרי לפי ההלכה יהיו ידיעותיה של האשה עמוקות כים וחכמה לא תדע גבול — רב בישראל לא תהיה. יש לנקוט בגישה מקילה ולהסתפק בהצדקה כתובה ומנוסחת, חתומה על-ידי האשה הרוצה להתגייר. לאחר זאת זכאית הרבנות להקנות לה תועה דתית, אם האשה מעוניינת ורוצה בכך, אבל לא כתנאי לגיור.

**יצחק בן-אהרן** (המערך, עבודה-מפ"ם):  
האם שר המשפטים עומד להגיש לכנסת חוק גיור?

**שושנה ארבלי-אלמוזלני** (המערך, עבודה-מפ"ם):  
יש לבטל לחלוטין את הכפייה הדתית שמטילים על המתגיירת ובעלה, כי אם רוצים ומחייבים המשך ההזדהות בין הדת ללאום, אין להכביד על הרוצה להשתלב בעם היהודי על-ידי הערמת שטחים בתחום הדת.

עלי לציין בחיוב, שבהצעת התיקון לחוק השבות המוצעת לנו יש מספר תיקונים לטובת זוגות מעורבים, כי חוק זה מחיל את הזכויות הנובעות מחוק השבות, על מכלול שעיפו, גם על בני משפחות יהודים העולים לארץ שהם בעצמם אינם בני הדת היהודית. יש בכך פתרון פראגמטי לבעיות רבות של משפחות רבות, וזה בתוקף חוק ממלכתי, גם כאשר חוקי ההלכה עדיין אינם מכירים בהם כיהודים. זכות זו צריכה להינתן גם לאשה שנושאה ליהודי ולילדיה אף במקרה שבעלה נפטר (ברצונה לעלות לישראל אף ילדיה ולהשתלב בעם היהודי).

חברי הכנסת, אני חושבת שהכנסת זכאית לתבוע משר הפנים של ממשלת ישראל לדאוג בקפדנות שמרשם

ואילו עלייתן ארצה מביאה אותן להתמזגות עם העם היהודי. על כן חייבים להקל ככל האפשר את תהליך הגיור, ובתי-הדין הרבניים חייבים להיות ליברליים ולנהוג לפי בית הלל ולא לפי בית שמאי.

חברי הכנסת, הודעו עתי כאשה וכיהודית. הייתי יהודיה גאה בנכר ורוצה להיות יהודיה גאה בארצי-מולדתי, אך הודעו עתי כאשר קראתי בעתון "הארץ" כתבה מאת פנינה אופיר, בה היא מספרת את סיפורה המוזעזע של אשה, אם לילדים, שקיבלה על עצמה להתגייר למען ילדיה, כדי למנוע מהם קשיים ויסורים כאשר יגיעו לפרקם וירצו להתחתן. לאחר טיטולים הלך ושוב של מילוי טפסים שונים, ולאחר תקופת המתנה של חודשים רבים, נשלחה על-ידי הרבנות ללמוד את עיקרי היהדות — ומה לא דרשו ממנה ללמוד? לא אבוש ואגיד שייתכן שאני לא הייתי עומדת בבחינה כזאת. והנה כשהופיעה לבחינה והתייחסה ללימודי היהדות בכל הרצינות, השאלה הראשונה ששאלו את בעלה היתה, האם הוא הולך בערבים לבית-הכנסת, וכאשר ענה שאינו הולך ערב-ערב, דחו את הדיון בגיור. רה ואמרו שעליו להביא אישור מגבאי בית-הכנסת, שהוא מתמיד להתפלל מדי ערב בערב ולהניח תפילין.

רבותי, אם לזאת לא תקראו כפייה דתית, הרי אינני יודעת מה היא כפייה דתית. מה הקשר בין רצונה של האשה להתגייר לבין ההכרח שבעלה ישמור את כל דיקדוקי המצוות של הדת? האשה הזאת מודה בכל גילוי הלב, שלולא המחשבה על שלושת ילדיה היתה מוותרת על הגיור. למזלה טוב שלא אמרה זאת לדיונים, כי הרי לפי ההלכה כל המתגייר משום אשה, משום אהבה וביאה, אינו גר. יסוריה לא תמו. לשואם הגיעו בטקס הטבילה. כאשר הובאה מעורטלת לבריכת המים במקווה הודעוה כאשר ראתה ארבעה רבנים שניצבו בפתח. היא מספרת, שהרגישה בחילה ובושה כאחת. רבותי, למה ולמי זה דרוש, שכל אקט הגיור יהיה מלווה בהשפלת האשה עד כדי כך?

והרי ליהודיה חסודה אסור להיות על שפת הים יחד עם גברים, ושם היא לפחות בגדיים, ואילו נכדיה הרוצה להיות יהודיה, מכריחים אותה להיכנס למקווה תחת עינם הפקוחה של הרבנים, ללא בגדיים. מדוע לרבנים מותר? האם לכל זאת, חבר-הכנסת נריה, אתה קורא הקלות בגיור?

חברי הכנסת, אקט הגיור גובל לפעמים בהתעללות, ובמיוחד לגבי חברות הקיבוץ. כולי מתקוממת נגד התור-פעה, שכאשר חברת קיבוץ רוצה להתגייר, מטיפה לה הרבנות בצורה בוטה שהקיבוץ איננו ישוב יהודי, ואם ברצונה להתגייר, היא צריכה לצאת לשוב אחר. חברי הכנסת, אפילו שר הפנים יצא בועם, בישיבת מזכירות מפלגתו, על הרבנות בקשר לכך ואמר: "לומר כך לחברי קיבוצים יכולים רק אנשים שאינם חיים בתוך המציאות". זוהי פגיעה חמורה בקיבוצים ובחברים החיים בתוכם, פגיעה בחברה נושאת אידיאלים וערכים, יהודים גאים ביהדותם, אשר הקימו יצירה מפוארת שכל הישוב בארץ גאה בה. חלקם רב בבניין הארץ הזאת, בהקמת המדינה, בפיתוח המשק ויציצוב דמות החברה הישראלית. קיבוצי הספר, שבדי אחת אותם חבריה במחרשה והשגייה מחזקת השלח, מהווים חומת מגן השומרת על גבולות המדינה ובטחונה. טוב היו עושים הרבנים, במקום לפסול את הקיבוץ כישוב יהודי, לדאוג לכך

כלי הבדל דת, גזע ומין; המבטיחה חופש הדת, המצפון, הלשון, החינוך והתרבות.

חסרה במדינת ישראל חוקת-יסוד, אשר צריכה להפריד בין הדת ובין המדינה, בין דת ובין לאום, ולהבטיח את חופש המצפון. רוצים עכשיו לקבוע דבר קונסטיטוציוני, חוקת, יסודי, דרך אגב.

יש אומרים שאין להגדיר את הדבר כחוק גזעי, אולם ישנם כאלה התומכים בחוק ומודים כי החוק גזעי הוא, אך אומרים, כי אין לנו דרך אחרת. אכן, האפליה של התושבים הערביים במדינת ישראל ביחס לפליה גזעית היא שהביאה עכשיו לקביעה העקרונית של שצורה כאן בכנסת היום על-ידי השר בגין בתור חבר הכנסת מופרכת מבחינה מדעית, מבחינה היסטורית. התנאים הסוציאליים והפוליטיים במשטרים של דיכוי מעמדי הם שהביאו לכך שנשמרה הדת היהודית ולא להיפך. לא שמירת הדת ולא הרבנים ולא לאומנות הם שהביאו להתפתחות כפי שהיתה, אלא תנאים פוליטיים, כלכליים, סוציאליים במשטרים מעמדיים.

**שושנה ארבלי-אלמזלנו** (המערך, עבודה-מפ"ם):  
זה בזכות הקומוניסטים?

**מאיר וילנר** (הרשימה הקומוניסטית החדשה):  
בקומוניסטים המצב שונה לגמרי. פה בדיונים מסלפים את המצב בברית-המועצות. שם היהודים שלובים בלב ונפש בחיים הסובייטיים. יש יוצאים מן הכלל, אבל מה שאפייני לחברה הסובייטית הוא שהיהודים הם שם שווי-זכויות כאזרחים וכולים, יחד עם הסובייטים בני עמים אחרים, לחיות את חייהם כפי שהם מעוניינים וכפי שהם רוצים, ללא כפייה וללא התערבות מבחוץ.

(חבר-הכנסת מ. ברעם קורא קרי-  
את-ביניים)

הסעיף הקובע בחוק התיקון לחוק השבות, שיהודי הוא מי שנולד לאם יהודיה או שהתגייר ואינו בן דת אחרת, אומר, שמעתה ירשמו במרשם התושבים את הלאום היהודי רק לגבי אלה שלפי ההלכה הדתית המיו- שנת של ימי-הביניים הם יהודים. זו כפיית חוק דתי על המדינה, שלילת חופש המצפון, שלילת זכותם הטבעית של ההורים מנישואי תערובת להגדיר את השתייכותם הלאומית של ילדיהם, ויש כאן חוק שלמעשה פירושו כפיית גזר. אין זה נכון, שלפי החוק הזה תוכלנה הנשים לבחור בין גזר לאי-גזר. עצם האיסור לקבוע את השתייכותם הלאומית של הילדים מכריח את האשה להתגייר. כך תהיינה "אנוסות" במדינת ישראל, כך יהיו "אנוסים", ואין זה מוסף כבוד לא לאלה המתפרקים על דברים אשר התיישנו מבחינה היסטורית ושרוב העם איננו מקבל אותם ולא לשמה הטוב של מדינת ישראל. עצם כפיית הגזר על מאות ועל אלפי אנשים היא השפלת כבוד האדם, השפלת כבוד האשה — הפליית האשה הלא-יהודיה במדינת ישראל.

כמובן, מצטרף אני לאלה, שביקרו את ההליכים המזעזעים של הגזר והליכים אחרים שכפו במדינת ישראל המפלגות הדתיות, וכן עשתה גם הנואמת שקד-מה ל, שציננה את התיאור שהופיע בעתון "הארץ", תיאור שזעזע רבים, אותו מחזה שדבנים, כשרים שבכש-

התושבים לא ייהפך לסניף של הרבנות הראשית. הוא חייב לפעול אך ורק בהתאם לחוק וההוראות הגיתנות על-ידי שר הפנים בסמכות הממשלה. החלטת הממשלה לאסור על עובדי משרד הרישום, שהם עובדי המדינה, לרשום את ילדיו של רב-סדר שליט בהתאם להחלטת בית-המשפט הגבוה לצדק היא פסולה ביסודה ונגזרת את חוקי מדינת ישראל. אין להשלים בשום פנים ואופן עם הודעות אלה של הרבנות, הנוטלת לעצמה סמכות ששום מוסד לא הסמיך אותה לכך והמטיפה להפרת חוקי המדינה ולבזיון בית-המשפט, מעשה אשר גם שר הפנים יצא חוצץ נגדו.

עם התיקון המוצע של חוק מרשם התושבים יש לרשום כיהודי כל עולה שהיה בן דת אחרת והתגייר, ללא התחשבות לאיזה זרם השתייך הרב שגיר אותו, ועל הממשלה לדאוג לכך שהוראה ברורה זו תצא בצורה ברורה ומחייבת ושלא יהיו לה פירושים שונים.

לבסוף, כולנו תקווה ואמונה שברית-המועצות תאפשר ליהודים, הרוצים והמוכנים לעלות לישראל, לע- שות זאת כדי להגיע למולדת ולהצטרף לאחיהם. למרות האריות לקיים חיים לאומיים בברית-המועצות ולמרות הדיכוי נגד קיום התרבות היהודית, לא בבתה הגחלת לשיבת ציון, ואנו עדים להתעוררות לאומית בקרב הנוער היהודי שגולד אחרי המהפכה והונך על-ידי המוסדות הממלכתיים להתכחשות למורשת האבות. אך עלינו לדעת שהכבדה בתחום הגזר, נוכח המציאות הקיימת בברית- המועצות, שחלק גדול מהמשפחות הן מעורבות, תכביד על העלייה ועלולה לגרום לרתיעה.

אני רוצה לבקש שתימסר הודעה מוסמכת על-ידי ראש הממשלה ובשם הממשלה, כי משפחות מעורבות שתעלינה לישראל מברית-המועצות יתקבלו בורעות פתוחות ותיתנה כל ההקלות לגזר לאלה הרוצים בכך, שנקבלם כאחים שווי-זכויות בכל. על-ידי כך נמנע מהם סבל נוסף ומיותר, ונקנה להם הרגשה שהם בנים רצויים לעם היושב בציון.

**הי"ר מ. זר:**

רשות הדיבור לחבר-הכנסת וילנר.

**מאיר וילנר** (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. טראגי הוא שהכנסת והציבור מועסקים עכשיו בנושא מי הוא יהודי, בזמן שמצבה של ישראל הוא חמור מבחינה מדינית, למרות דברי ההתרברבות של מנהיגים צבאיים ומדי- ניים. דורשים הכרעה בדבר עקדוני, בדבר הנוגע למצפון, בדבר שהוא קונסטיטוציוני, תחת לחץ של הסכם קואליציוני בתוך הממשלה.

אילו המפלגות בתוך הממשלה, המתנגדות לחוק המוצע, היו מוכנות להיאבק נגדו כמו שהמפלגות הדתיות לוחמות בעד החוק, בעזרת דעת-הציבור המתנגדת לחוק ואשר באה לידי ביטוי בהפגנה שהתקיימה היום לפנות ערב על-ידי הכנסת, היו מצליחות למנוע את הכפייה הדתית, את הכפייה הגזענית הזאת, שהיא חרפה לאלה המציעים את החוק, שאינה מוסיפה כבוד למדינת ישראל.

הצעת החוק היא הפרה גלויה של מגילת העצמאות של מדינת ישראל, המבטיחה שוויון גמור לכל האזרחים

— חוק השבות (תיקון מס' 2) (וילנר, לורנץ, זר); הודעה אישית של חבר-הכנסת מ. סנה  
— (זר, סנה) —

במיעוט במדינת ישראל. רק משום שאימתם במשבר קואליציוני ורק בגלל שיקולים שובניסטיים הצלחתם לכפות זאת על הממשלה. גם בממשלה יש מפלגות שהופיעו היום בכנסת נגד הצעת החוק הנוכחית. היא לא תפתור את השאלה. החוק הוא נגד החיים. הוא גם נגד רוב הציבור היהודי במדינת ישראל, שאיננו דתי. אנחנו בטוחים שהחוק הזה, במרוצת הזמן, יעלם מן החיים המדיניים, מהחיים החברתיים של מדינת ישראל, וכל אלה שנאבקו וימשיכו להיאבק נגד החוק רק יביאו כבוד לשמה הטוב של מדינת ישראל.

הי"ר מ. זר:

המשך הדיון בחוק השבות — בישיבה הבאה.

רים, מרשים לעצמם לארגן סטריפטז פרטי במקווה, וזה נקרא כשר, ואחרי-כך האשה נחשבת ליהודיה. יש בכל העניין הזה גם אינטרס פוליטי וכלכלי, וצביעות מצד אלה הרוצים לכופ על מדינת ישראל חוקים תיאוקרטיים, כביכול מסיבות מוסר. כל הפרוצדורות האלה הן לא מוסריות ולא-אנושיות. לכן מתנגדת לכך הסיעה שלנו, בבטאה בעניין זה את הרצון של רוב הציבור.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

כל הסיעה שלך?

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

כן, כל הסיעה שלי, ובעלי השקפות אידיאולוגיות שונות המתנגדים לכפייה דתית. המפלגות הדתיות הן

## ה. הודעה אישית של חבר-הכנסת מ. סנה

הי"ר מ. זר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת סנה, להודעה אישית.

משה סנה (מק"י):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. חבר-הכנסת הרב יצחק מאיר לוין בנאומו היום האשים אותי בסילוף, באשר אמרתי, כביכול, בישיבת יום ג' שעבר, כי האור-תזוקסיה כולה הבדילה בין הדת לבין הלאום היהודי. רצוני לתקן את דבריו של חבר-הכנסת לוין. אמרתי בנושא זה את המלים הבאות, שאני קורא אותן

מהסטינוגרמה של הכנסת: "האורתודוקסיה היתה הראשונה שהבדילה בין הדת והלאום, אם כי לא כולה". ובכן, לא אמרתי "כולה", אלא אמרתי: "לא כולה". לכן, לא סילפתי את האמת, אלא דייקתי — ודברי שלי הם שהובאו לא בדיוק בוויכוח אתי.

הי"ר מ. זר:

חברי הכנסת, ישיבת הכנסת מחר בשעה 16.00. ישיבה זו נעולה.

הישיבה ננעלה בשעה 20.08.